

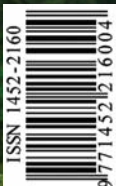
ОДБРАНА

Година XIII ■ Број 304 ■ 15. мај 2018. ■ цена 100 динара ■ 1,20 евра

ДОСИЈЕ

ПОСЛЕДИЦЕ НАТО БОМБАРДОВАЊА ПО ЗДРАВЉЕ НАЦИЈЕ

ПРВИ ДЕО

N SPORT n fashion

**Za zaposlene MINISTARSTVU ODBRANE I VOJSCI SRBIJE
PRODAJA PUTEM ADMINISTRATIVNE ZABRANE**

na 6 rata bez kamate i učešća!

Gradovi gde se prodavnice nalaze:

Arandjelovac, Bačka Palanka, Bor,
Bečej, Beograd, Čačak, Gornji Milanovac,
Indija, Jagodina, Kragujevac, Kraljevo,

Kruševac, Leskovac, Loznica, Lazarevac, Niš,
Novi Pazar, Novi Sad, Obrenovac, Pančevo
Paraćin, Pirot, Požarevac, Šabac, Sombor,
Smederevo, Sremska Mitrovica, Subotica
Užice, Valjevo, Vranje, Vršac, Zaječar, Zrenjanin.

Brendovi:

Reebok

CONVERSE

GUESS®

TOMMY HILFINGER

НОВО

РЕЧНА ФЛОТИЛА 1915–2015.

Бошко Антић, Драган Спасојевић

Тврди повез,

ф. 24x32, 252

стр. шифра: 111343

цена: 2.200,00

са попустом: 1.540,00

Прошло је 100 година од поринућа првог српског ратног брода „Јадар“, 1915. године, и формирања националне Речне флотиле Краљевине Србије. Пролазећи кроз бројне промене у различитим временским интервалима Речна флотила успешно је реализовала бројне задатке, користећи снаге и средства пловних јединица које су дело домаће бродограђевинске индустрије.

МИНИСТАРСТВО ОДБРАНЕ
РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
УПРАВА ЗА ОДНОСЕ СА ЈАВНОШЋУ
Медија центар „Одбрана“

Поводом завршетка Првог светског рата

ЗАБОРАВЉЕНИ

ХЕРОЈИ

Димитрије Вујадиновић

25. мај – 14. јун 2018.

МАЛА ГАЛЕРИЈА ДОМА ВОЈСКЕ СРБИЈЕ
БРАЋЕ ЈУГОВИЋА 19, БЕОГРАД

ОДБРАНА

Магазин Министарства одбране и Војске Србије

„Одбрана“ наставља традицију „Ратника“, првог војног листа у Србији, који је изашао 24. јануара 1879.

Издавач

Медија центар „ОДБРАНА“
Београд, Браће Југовића 19
medijacentar@mod.gov.rs

Директор

Стевица С. Карапандин, пуковник

Главни и одговорни уредник

Владимир Почуч, потпуковник

Заменик главног уредника

Александар Петровић, мајор

Уредници

Мира Шведић, Душан Глишић

Новинари

Владимир Вјештић
Мирјана Крстовић, капетан
Биљана Миљић

Стални сарадници

др Себастијан Балаш, др Славиша Влацић,
Милосав Ц. Борђевић, др Милан Мијалковски,
др Зоран Миладиновић, др Владимир Баровић,
др Миљан Милкић, Будимир М. Попадић,
Милош Стругар, Никола Остојић, Бојан Рајић,
Влада Ристић, др Мирјана Зорић, Милена Милетић,
Александар Киш

Дизајн и прелом

Енес Међедовић (ликовни уредник)
Станислава Струњаш (техничка уредница)

Фотографија

Даримир Банда, Душка Стефановић, Јово Мамула
(фото-репортери)

Језички редактори

мр Наташа Николић, Слађана Мирчевски,
Јелица Живановић

Коректор

Слађана Грба

Секретар редакције

Татјана Шућин

Документација

Горан Станковић (фото-центар)

ТЕЛЕФОНИ

Директор 3241-258; 23-809

Главни и одговорни уредник 3241-257; 23-808

Секретар редакције 3201-809; 23-079

Прелом 3240-019; 23-583

Маркетинг 3201-728; 23-728; 3349-536

Преплата 3241-009; 3201-995; 23-995

Продаја 3201-810; 3241-254; 23-810

ТЕЛЕФАКС 3241-258

АДРЕСА

11000 Београд, Браће Југовића 19
odbrana@mod.gov.rs
redakcija@odbrana.mod.gov.rs
www.odbrana.mod.gov.rs

Жиро-рачун

840-312849-56 МП „Одбрана“

Преплата

За припаднике МО и Војске Србије преко РЦ
месечно 160 динара. За претплатнике преко
Поштанске штедионице месечно 180 динара.

Штампа „ПОЛИТИКА“ АД, Београд
ISSN 1452-2160

Магазин излази сваког 1. и 15. у месецу

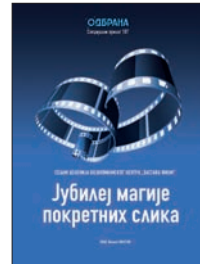
„Одбрана“ је члан
Европског удружења
војних новинара

БРОЈ 304

Насловна:

Енес МЕЂЕДОВИЋ

СПЕЦИЈАЛНИ ПРИЛОГ 187

СЕДАМ ДЕЦЕНИЈА
ВОЈНОФИЛМСКОГ
ЦЕНТРА
„ЗАСТАВА ФИЛМ“

12

Последице НАТО
бомбардовања
по здравље нације

ЛЕГАТ
СРЕБРНОГ
МЕТКА

22

Заједничко увежбавање
Прве бригаде и
Речне флотиле

САДЕЈСТВО
НА ВОДИ

32

Војна парада у Москви
поводом Дана победе
ВЕТЕРАНИМА
У ЧАСТ

44

Генерал Диковић
на снимању филма
о краљу Петру

У СЛАВУ
СРБИЈЕ

- 6 Нова легислатива
**СКУПШТИНА СРБИЈЕ
УСВОЈИЛА СЕТ ЗАКОНА
У ОБЛАСТИ ОДБРАНЕ**
- 8 Пуковник Бошко Зорић, вршилац
дужности начелника Управе за
обуку и доктрину
**ГЕНЕТИКА
НИЈЕ ДОВОЉНА**
- 18 12. Конференција начелника
генералштабова балканских земаља
**БЕОГРАД
ДОМАЋИН
ГЕНЕРАЛИМА**
- 20 Припрема српских тенкиста за
Међународне војне игре у Руској
Федерацији
ОБУКА ЗА ФИНАЛЕ
- 24 Са скупа антифашиста Балкана
одржаном у Београду
**НИЈЕ ВРЕМЕ
ЗА ОПУШТАЊЕ**
- 28 Изложба турског стреличарства
„Кеманкеш”
**ВЕШТИНА ДОВЕДЕНА
ДО САВРШЕНСТВА**
- 34 Научна конференција у Лимносу
БЕЛИНЕ ИСТОРИЈЕ
- 36 Ратни злочини над Србима
у Првом светском рату
**БЕЗ МИЛОСТИ
И САЖАЉЕЊА**
- 40 Завршне борбе на подручју
Југославије 1945. године
СЛОБОДА НА ПРАГУ

У овом броју...

На насловним странама готово све штампе протеклих дана налазила се ударна вест да ће Влада до краја маја формирати Међуресорно координационо тело (МКТ), чије је оснивање пре годину дана иницирало више од 100 стручњака, а да ће Скупштина покренути Комисију за истрагу последица НАТО бомбардовања, како би се утврдила истина о загађењу и штети по здравље становништва која је нанета током агресије НАТО-а на Савезну Републику Југославију. На тај начин у жижу јавности избила је помало потиснута прича о злоћудним путевима метка чији је пенетратор од осиромашеног уранијума (ОУ).

Магазин „Одбрана” поново отвара рубрику „Досије” и на својим страницама, у три наставка, објављује експертизе, мишљења и сведочења о последицама које је агресија Северноатлантске алијансе 1999. године оставила на здравље становништва наше земље.

То што смо надалеко познати као „ратнички народ” не чини наше битке унапред добијеним. Напротив. Свака победа и у миру и у рату има цену, а мудри команданти знају да је та цена, уколико се унапред плати, много нижа. Оспособити појединце и јединице за суочавање са реалним ризицима и претњама и на тај начин их учинити ефикаснијим, уз минималне жртве, изазов је сваке савремене војске. Управо о томе колико је обука у Војсци Србије данас уподобљена реалним захтевима времена и безбедносним изазовима разговарали смо са пуковником Бошком Зорићем, начелником Одељења за обуку и вршиоцем дужности начелника Управе за обуку и доктрину (Ј-7) Генералштаба Војске Србије.

– Јединице убрзо могу очекивати нове тренажере за ватрену и тактичку обуку, али и измењене планове физичке обуке прилагођене специфичним захтевима посла – поручује наш саговорник.

Неофашисти у појединим деловима Европе поново покушавају да актуелизују идеологију поражену током Другог светског рата уз огромне жртве. Дужност ослободилачких и прогресивних снага јесте да стану на пут онима који покушавају да фалсификују историју, оправдају зло фашизма, његове носиоце и симболе, те да релативизују учињене злочине – чуло се 5. и 6. маја у Београду на скупу антифашиста Балкана одржаном у организацији СУБНОР-а Србије.

– Једнакост између жртве и целата никада се неће успоставити. Ни за 73 године, ни за 700 година. Никада. Истина којој сведочите је истина мог народа – народа који је умео да пати, али није умео да се преда – рекао је министар одбране Александар Вулин, додавши да од учесника скупа очекује да покушају да нађу одговор на питање шта се у међувремену десило. Он је нагласио да антифашисти треба да дају одговор на питање како је могуће да 73 године након завршетка Другог светског рата имамо расправу о Јасеновцу.

Поводом седам деценија постојања Војнофилмског центра „Застава филм”, магазин „Одбрана” објављује специјални прилог посвећен развоју војне кинематографије и људима који су својим делима обележили историју покретних слика на овим просторима. ■

НОВА ЛЕГИСЛАТИВА

Почетак маја обележила је парламентарна дебата о предлозима нових нормативних решења, као и изменама и допунама закона који се односе на Министарство одбране и Војску Србије

СКУПШТИНА УСВОЈИЛА СЕТ ЗАКОНА У ОБЛАСТИ ОДБРАНЕ

Након вишедневне расправе о амандманима, посланици Народне скупштине Србије усвојили су 9. маја сет закона у области одбране на Четвртој седници Првог редовног заседања Народне скупштине Републике Србије у 2018. години.

Седницама у Великој сали Дома Народне скупштине присуствовао је и министар одбране Александар Вулин, који је том приликом образлагао пакет закона из области одбране, али и позвао посланике да подрже напоре Владе и Министарства одбране да се усвајањем закона додатно унапреди систем одбране у свим њеним сегментима.

Представници највишег законодавног тела усвојили су Предлог закона о војном образовању, затим Предлог закона о изменама и допунама Закона о одбрани, Предлог закона о изменама и допунама Закона о Војсци Србије, те Предлог закона о производњи и промету наоружања и војне опреме.

Усвојени су и Предлог закона о изменама и допунама Закона о употреби Војске Србије и других снага одбране у мултинационалним операцијама ван граница Србије, Предлог закона о изменама и допунама Закона о војној, радној и материјалној обавези, а пред највишим законодавним домом усвојен је и Предлог закона о изменама и допунама Закона о Безбедносно-информативној агенцији.

Посланици су 14 тачака дневног реда седнице усвојили 25. априла, а начелну расправу о сету закона из области одбране завршили су два дана касније. На седници одржаној 27. априла посланици су усвојили предлоге одлука који се односе на учешће припадника Војске Србије у мултинационалним операцијама у овој години.

Подршку су добили предлози одлука о усвајању Годишњег плана употребе Војске Србије и других снага одбране у мултинационалним операцијама у 2018. години и о учешћу припадника Војске Србије у мултинационалним операцијама у 2018. години.

Такође, народни посланици дали су подршку и предлозима закона о потврђивању Меморандума о разумевању између Владе Србије и Владе Државе Израел у вези са војном, одбрамбеном и одбрамбено-индустријском сарадњом, те о потврђивању Меморандума о разумевању између Владе Србије и Владе Грчке о сарадњи у Атинском мултинационалном стратешко-поморском координационом центру.

Прихваћени су и Предлог закона о потврђивању Меморандума између Владе Србије и Владе Републике Српске о сарадњи у области ваздухопловства и Предлог закона о потврђивању Споразума између Владе Србије и Владе Румуније о сарадњи у области одбране. ■

Биљана МИЉИЋ
Снимео Даримир БАНДА

УНАПРЕЂЕЊЕ СИСТЕМА ОДБРАНЕ

Образлажући пред посланицима Народне скупштине предложени пакет закона, министар Вулин истакао је да је ангажовање припадника Војске Србије и других снага одбране у мултинационалним операцијама УН и ЕУ значајан елемент спољне политике и да учешћем у мултинационалним операцијама наша земља показује да је активан чинилац очувања међународног мира и безбедности, те да на тај начин јача свој углед у међународном окружењу. На овај начин и Војска Србије јача властите одбрамбене капацитете и штити националну безбедност. Он је додао и да је Предлогом годишњег плана употребе Војске Србије и других снага одбране у мултинационалним операцијама у 2018. години планирано задржавање достигнутог нивоа ангажовања.

Према његовим речима, Министарство одбране је, у складу са расположивим капацитетима и материјално-финансијским средствима, у 2018. години планирало наставак ангажовања у пет мировних операција Уједињених нација, у Конгу, на Кипру, Либану, на Блиском истоку и у Централ-

ноафричкој Републици, као и у четири мултинационалне операције Европске уније, две у Сомалији (ATALANTA и EUTM Somalia), једна у Централноафричкој Републици (EUTM RCA) и једна у Малију (EUTM Mali).

Министар одбране такође је нагласио и да Предлог годишњег плана употребе Војске Србије и других снага одбране у мултинационалним операцијама у 2018. години садржи и једну операцију ЕУ за управљање кризама, у којој Војска Србије до сада није учествовала, а то је операција у Медитерану, која је покренута с циљем ублажавања последица и решавања миграторне кризе у Европи.

Указујући на њен значај, министар Вулин оценио је да ћемо, имајући у виду да се Србија налази на једној од главних рута великог таласа миграната, потенцијалним учешћем у наведеној операцији наставити да делујемо као одговоран члан међународне заједнице и пратимо актуелна

дешавања у ширем региону и планове међународне заједнице с циљем решавања, односно ублажавања ефеката мигрантске кризе у Европи.

У наставку излагања министар одбране додао је и да је поменути Предлогом годишњег плана изражена и спремност Министарства одбране и Војске Србије да у случају потребе ангажују своје припаднике у операцијама хуманитарног карактера, а да би ангажовање у конкретној мисији зависило од позива међународне организације, регионалне иницијативе чији је Република Србија члан или државе коју је задесила природна катастрофа, техничко-технолошка и друга несрећа, али и расположивих ресурса Министарства одбране и Војске Србије.

Образлажући Предлог закона о војном образовању, министар Вулин истакао је да је он од великог значаја за систем одбране, јер, како је додао, како будемо образовали будуће официре, подофицире, таква ће нам бити и војска.

Како је истакао, на област војног образовања тренутно се примењује Закон о војним школама и војним научно-истраживачким установама донет 1994. године, па је зато потребан нови закон о војном образовању, чијим би се усвајањем довршио процес усклађивања прописа, па би војне школске установе могле да постану интегрални део образовног система наше земље.

Говорећи о предлозима Закона о изменама и допунама Закона о одбрани и Закона о Војсци Србије, министар Вулин истакао је да су они резултат претходних анализа у примени Закона о одбрани и Закона о Војсци Србије, који су донети крајем 2007. године, са изменама и допунама које су усвојене 2009. и 2015. године. Усвајањем ових закона, додао је он, обезбеђује се ефикасније функционисање система одбране и извршавање функција и задатака Војске Србије. Посебна пажња стављена је, како је додао, на одредбе које се односе на побољшање материјалног положаја професионалних припадника Војске и подизање њиховог стандарда.

Такође, говорећи о Предлогу закона о производњи и промету наоружања и војне опреме, министар је истакао да је реч о једном од закона од суштинске важности, јер је важећи закон у овој области донет 1996. године и он уређује производњу и промет наоружања и војне опреме у земљи као делатност од општег интереса. Основни разлози за доношење новог закона су, како је истакао министар Вулин, успостављање стабилног контролног механизма у производњи и промету наоружања и војне опреме, а ту је и дефинисан услов и начин формирања групација одбрамбене индустрије Србије, што је од стратешког значаја за наше друштво.

Осврнувши се на закон који се односи на функционисање Безбедносно-информативне агенције, министар Вулин истакао је да је тај закон неопходно донети ради очувања постојећег радно-правног статуса припадника Агенције, али и да би се ускладио са усвојеним новим законима.

ПУКОВНИК БОШКО ЗОРИЋ,
ВРШИЛАЦ ДУЖНОСТИ НАЧЕЛНИКА УПРАВЕ ЗА ОБУКУ И ДОКТРИНУ

ГЕНЕТИКА НИЈЕ ДОВОЉНА

Обука је један од најзначајнијих садржаја припрема Војске Србије за њену употребу и тежишни је задатак свих команди, јединица и установа у систему одбране. Пуковник Бошко Зорић, начелник Одељења за обуку и вршилац дужности начелника Управе за обуку и доктрину Генералштаба Војске Србије, за магазин „Одбрана“ говори о актуелном тренутку у којем се налази систем обуке у нашој војсци, али и о перспективама његовог развоја. Јединице убрзо могу очекивати нове

– Професионализацијом Војске Србије Управа за обуку и доктрину Ј-7 Генералштаба добила је задатак да креира потпуно нови систем обуке. Опредељење је било да тај систем буде и интероперабилан са системима обуке осталих савремених армија, а превасходно са војскама земаља у оквиру Програма „Партнерство за мир“.

Рад на унапређењу засновали смо на документу под називом „Реформа система обуке Војске Србије од 2006. до 2010. године“. У наведеној студији анализирали смо решења у многим страним армијама, укључујући и земље из окружења и некадашњег Варшавског пакта. Њихова опредељења и искуства упоређивали смо са праксом у некадашњој ЈНА. Сем тога, студија је детаљно анализирала географско и стратегијско окружење Србије са проценом будућих изазова, ризика и претњи. Једно од тежишних питања била је и процена демографског фактора и његов утицај на обученост ратне војске. Други део студије дао је усмерења реформе обуке, као и предлоге решења одређених сегмената у обуци професионализоване војске, као и преглед доктринарних докумената која треба израдити до 2010. године. Реформа је у потпуности спроведена у складу са динамичким планом дефинисаним у овој студији без иједног нереализованог задатка.

У чему се огледају кључне промене?

– Три најважније одлике новог система обуке су да је она усмерена на додељну мисију, затим да је њено планирање у надлежности команданта-командира и да за остварене резултате, односно циљеве обуке, он сноси пуну одговорност. Определили смо се да померимо тежиште са индивидуалне на колективну обуку команди, јединица и установа Војске Србије тако што смо је усмерили на мисију одређене команде или јединице и тежишне задатке који из ње произилазе. Новим начином обучавања обука је у потпуности у надлежности команданта или командира јединице.

Претходни систем имао је у фокусу војнике на обавезном служењу војног рока. Обука се изводила по јединственим, унапред прописаним плановима и програмима за род-

То што смо надалеко познати као „ратнички народ“ не чини наше битке унапред добијеним. Напротив. Свака победа и у миру и у рату има цену, а мудри команданти знају да је та цена, уколико се унапред плати, много нижа. Оспособити појединце и јединице за суочавање са реалним ризицима и претњама и на тај начин их учинити ефикаснијим, уз минималне жртве, изазов је сваке савремене војске.

тренажере за ватрену и тактичку обуку, али и измењене планове физичке обуке прилагођене специфичним захтевима посла – поручује наш саговорник.

Господине Пуковниче, скоро ћу не две деценије наша војска пролази кроз различите реформе, а процес промена још траје. Колико се обука Војске Србије, као једна од њених кључних активности, мењала и развијала у том периоду?

Б. ЗОРИЊ

службу и то се циклично понављало са доласком сваке нове партије војника. Такав приступ није био економичан, а јединице током одређеног периода нису у потпуности биле оперативно употребљиве. Обука појединаца, односно индивидуална обука, данас је измешетена из оперативних јединица и изводи се у центрима за обуку Команде за обуку, уз ангажовање најiskusнијих инструктора. Да би је успешно савладао појединац мора достићи прописане стандарде, након чега добија сертификат о обучености за одређену војноевиденцијалну специјалност. Иако је тежиште обуке премештено са индивидуалне на колективну обуку, индивидуалној обуци се придаје посебна пажња, јер је она темељ и услов квалитетне колективне обуке.

Постоји ли неки сегмент или метод (или добра традиција) обуке из доба ЈНА који је преживео шест времена и применљивости у доба професионалне војске какву данас имамо?

– Оно што је у потпуности „преживело“ професионализацију и око чега нисмо ни у једном моменту имали дилему јесу називи тема у индивидуалној обуци, односно називи колективних задатака у Програму обуке команди и јединица Војске Србије за све три мисије Војске. За њих су узети називи борбених радњи и активности из правила употребе јединица родова и служби Војске Србије, а која у својој основи и даље имају кључна решења још из времена ЈНА, обогатена искуствима из употребе јединица у току НАТО агресије на СРЈ. Други сегмент око којег није било дилеме су стандарди обучености. Све нормиране радње, прописане за проверу способности команди и јединица ЈНА, уграђене су у садашње стандарде обучености и, поново треба нагласити, обогатене искуствима из употребе у одбрани отаџбине 1999. године. С обзиром на то да су наоружање и војна опрема у јединицама Војске Србије већим делом из периода ЈНА, може се рећи да нам је својеврсна обавеза да одређене методе обуке из тог периода задржимо у извођењу обуке и данас.

Имајући у виду да постоји релативно велика флукуација професионалних војника, постоје ли неке категорије војника – да ли је могуће одржати висок ниво обучености те категорије савремено?

– Одлазак професионалних војника и те како има утицај на стање обучености наших јединица, а посебно на непланирани утросак ресурса за обуку. Међутим, то је нешто што смо предвидели. Професионалне војнике редовно обучавамо и за допунске специјалности, како би се рад у јединицама наставио истим интензитетом до доласка нових. Наши команданти и командири непрекидно обједињавају индивидуалну обуку са колективном, како би на најефикаснији начин искористили време и ресурсе за обуку нових припадника и, у што краћем времену, довели стање обучености своје јединице на прописани ниво. Тај процес није нимало лак, а ни јефтин, па очекујем што брже и конкретније мере надлежних у систему одбране да се овај тренд заустави.

Колико Србију кошта један у потпуности обучен и способан војник?

– У зависности од специјалности за коју се обучавају, различита је и цена обуке. Примера ради, обука једног нишаније тенка М-84 кошта око 240.000 динара, а највећи удео у цени има цена пројектила које војник треба да испали из тенка током обуке. На ту суму треба додати и лична примања у износу од око 100.000 динара, као и трошкове општих логистичких потреба – од 12.000 до 22.000 динара, у зависности од трајања обуке. Дакле, може се рећи да укупни трошкови за обуку једног професионалног војника, примера ради специјалности нишаније на тенку М-84, чија обука траје шест недеља, износе око 360.000,00 динара. Али, треба имати у виду да је реч о једној од најскупљих специјалности. Обука војника пешадије кошта знатно мање.

Међународна војна сарадња учинила је да одређене иновације и знања страних армија доспеју и у систем обуке Војске Србије. Које нас је искуство из иностранства највише обогатило?

– Боље би било говорити о ефектима те сарадње, него о појединачним искуствима, јер их има веома много. Повећање нивоа интероперабилности са партнерским земљама, сагледавање постојећих и нових борбених и неборбених активности, затим развој и примена заједничких процедура и стандарда у обуци позитивне су последице активности сарадње са страним армијама. Не треба заборавити ни употребу компатибилних борбених средстава и система за командовање и руковођење, те употребу заједничког језика и терминологије.

До пре неколико година изузетно пажња посвећивала се изучавању страних језика. Одредане су учионице и кабинети, организовани курсеви. Каква је ситуација данас када је реч о познавању страних језика, имајући у виду да то више није међу главним темама у обуци?

– Раније смо се тежишно бавили изградњом капацитета за усавршавање наших припадника у области учења страних језика, када нам је била потребна и стручна и финансијска помоћ страних партнера, па је процес био „видљивији“ него што је данас. Сада имамо успостављен самоодржив и ефикасан систем изучавања страних језика у Војсци Србије кроз годишње циклусе гарнизонских курсева и рад 12 центара за самостално учење енглеског језика. У периоду од 2007. године до данас гарнизонске курсеве енглеског језика завршило је више од 4.000 припадника Министарства одбране и Војске Србије. Сертификат STANAG 6001 стекло је преко 3.500 припадника Војске Србије. Прошле године смо по први пут организовали и гарнизонски курс руског језика за припаднике РВ и ПВО у складу са исказаним потребама. Дакле, усавршавање припадника Војске Србије у области страних језика је трајан процес, који је дао добре резултате у претходном периоду и даваће их у будућности.

Ангажовање наших припадника у мултинационалним операцијама наилази на похвале из партнерских земаља. Да ли се успеси наших мировњака темеље на одличној обуци или ту има и „генетике“?

– Генетика је врло битна, али није и не сме бити одлучујућа у планирању употребе јединица Војске Србије. Генетика

ратника, коју несумњиво имамо, уз врхунску обученост и увежбаност је кључ успеха у извршавању било којег задатка. Комплетан персонал који шаљемо у мисије ван граница наше земље претходно пролази изузетно захтевну, дуготрајну и квалитетну обуку. Квалитетан одабир и селекција у комбинацији са високим стандардима у обуци једини су гарант успешног извршења задатака на терену.

У прошеклом периоду много се говорило о потреби да се физичка обука унапреди. Чак је и председник Републике изнео одређене критике у вези са нивоом физичке припремљености професионалних припадника Војске. Радимо ли нешто бољом припреми?

– Познато је да су у ратним условима физички способнији војници отпорнији на различите врсте стресова и напора, да имају бољу адаптацију на различите климатске и температурне промене, на глад, жеђ, мањак сна... Од тога често зависи морал и воља за борбу. Поред тога што физички способнији војник лакше подноси напоре и потешкоће током извршења задатака, он се мање повређује приликом савладавања различитих терена и препрека, а рањени се брже опорављају. Важно је рећи да је ниво физичке обуке тренутно на потребном нивоу, што не значи да не може и да не треба да се унапреди.

Управа за обуку и доктрину предлаже и наставиће да предлаже решења која превасходно имају за циљ промену свести наших припадника о потреби за, пре свега, здравим начином живота. А то се, превасходно, постиже кроз физичку обуку и спорт. Физичка способност треба да постане питање личне одговорности сваког појединца, а не да буде у искључивој надлежности команданта и командира. Зато смо предложили и измену Уредбе о оцењивању професионалних војних лица, како би стање физичке способности имало директан утицај на развој професионалне војне каријере, па чак и наостанак у служби. Наш план је да извршимо корените реформе у области физичке обуке. Намеравамо да унапредимо и иновирамо већи део садржаја физичке обуке, да их прилагодимо захтевима за рад на конкретним формацијским ме-

стима, а онда да одредимо и нове батерије тестова за њихове провере.

Да ли нас у наредном периоду очекују неке иновације у обуци?

– Најзначајнија новина из Управе за обуку и доктрину, у наредном периоду, биће увођење у употребу софтвера под радним називом „Обука“. Отпочели смо његову израду и планирамо да буде део Интегративног портала Интегрисаног информационог система МО и ВС. У томе ће нам од велике помоћи бити Управа за телекомуникације и информатику, „Џеферсон институт“ и донација Амбасаде Краљевине Норвешке.

На сваком месту где постоји интранет РАМКО прикључак, са дефинисаним дозволама за рад, командант и командир могу приступити „својој страници“ са које могу видети функционисање система обуке у својој и потчињеним командама и јединицама и добити тачну информацију, у скоро реалном времену, о свим плановима и програмима обуке у команди и јединици, за све врсте обуке и све њене садржаје (шта је планирано, када и где се изводи, ко је извођач, ко се обучава и друге информације), као и инфор-

мацију о реализованој обуци (анализа реализованог садржаја обуке, резултати обуке – гађања, евалуације, провере физичких способности итд.). На тај начин документа обуке за планирање и евиденцију биће у неопходној мери дигитализовани. Приступ резултатима обуке и оценама обучености биће у складу са дефинисаним овлашћењима. Јединице Војске Србије могу очекивати и испоруку савремених симулатора и тренажера за обуку који ће знатно унапредити ватрену и тактичку оспособљеност и појединаца и јединица. Тиме ће се упоредо смањивати реални трошкови обуке и сачуваће се ресурси наоружања и војне опреме у оперативној употреби. Настављамо и са започетим пројектима опремања Базе „Југ“ виртуелним симулаторима ВБС-2 и ВБС-3, а очекујемо и завршетак уређења мултифункционалног стрелишта „Вртогош“.

Александар ПЕТРОВИЋ
Снимио Горан СТАНКОВИЋ

ПОСЛЕДИЦЕ НАТО БОМБАРДОВАЊА
ПО ЗДРАВЉЕ НАЦИЈЕ

ЛЕГАТ СРЕБРНОГ МЕТКА

Поново се пише књига о последицама загађења земље током бомбардовања СРЈ 1999. године и утицаја на здравље становништва. Али, њене странице неће исписивати, као до сада, упорни борци за истину, чија је мисија понекад наликовала донкихотовској, већ стручњаци разних професија резултатима својих истраживања, а овога пута подржаће их и Влада Србије.

Пише Мира ШВЕДИЋ

На насловним странама готово све штампе протеклих дана налазила се ударна вест да ће Влада до краја маја формирати Међуресорно координационо тело (МКТ), чије је оснивање пре годину дана иницирало више од 100 стручњака, а да ће Скупштина покренути Комисију за истрагу последица НАТО бомбардовања, како би се утврдила истина о загађењу и штети по здравље становништва која је нанета током агресије НАТО-а на Савезну Републику Југославију. На тај начин у жижку јавности избила је помало потиснута прича о злоћудним путевима метка чији је пенетратор од осиромашеног уранијума (ОУ). Изгледало је као да је одједном пуштен дух из боце. Међутим, они који то прате знају да је та тема годинама била актуелна у стручним круговима, јер су се њоме бавили стручњаци и научници разних професија, писали књиге, држали семинаре, предавања.

Без сумње, поново покретање прича о еколошким последицама НАТО бомбардовања иницирале су вести да је независна стручна комисија у Италији успела да докаже да је на десетине италијанских војника, који су били на Космету, оболело и умрло управо од контаминације осиромашеним уранијумом. Извештај који је та комисија поднела парламенту „ветар је у леђа“ и нашим стручњацима.

Почетни кораци су учињени. Споразум о оснивању заједничког тела за утврђивање последица НАТО бомбардовања Републике Србије по здравље људи и животну средину требало би до краја маја да потпишу министри животне средине, здравља и одбране. Према предлогу текста споразума, рад Међуресорног координационог тела координираће Управни одбор, на чијем челу ће бити министар заштите животне средине. Тим споразумом дефинисани су органи и састав координационог тела, али и национална мрежа лабораторија које ће испитивати последице употребе муниције са осиромашеним уранијумом и бомбардовања петрохемијских и хемијских постројења, електроенергетског система, којима су загађени ваздух, земљиште и вода, што се повезује с порастом малигних, аутоимуних и других обољења.

Већ сада се наговештава да ће рад на утврђивању последица НАТО бомбардовања бити дуг, али, како истичу стручњаци, релативно брзо могу да се обраде подаци који постоје у државним институцијама, ако се прикупе на једном месту.

Ово је прилика да се и ми, у форми досијеа, подсетимо на то шта су радили првенствено стручњаци из Војске како би се умањиле последице бомбардовања по здравље људи, а и о томе колико су штетна оружја којима је Србија бомбар-

дована. Уједно, наши саговорници су чланови иницијативног одбора за оснивање Међуресорног координационог тела и људи који нису ћутали протеклих година.

Право на истину

Приметно је, ипак, да су током свих тих година стручњаци имали опречна мишљења. Због подељености њихових мишљења и јавност је била раздељена у просуђивању о могућим штетним ефектима по животну средину услед бомбардовања, а посебно употребе муниције са осиромашеним уранијумом. Лекарима су ипак указивали на оно што је видно – у годинама после НАТО агресије Србија се попела у врх земаља Европе по броју оболелих од малигних болести. Према подацима Института за јавно здравље Србије, број новооболелих од карцинома у централној Србији је 1998. године био 18.841, а 2011. готово двоструко више.

Професор др Даница Грујичић, неурохирург, начелник Одељења за неуроонкологију у Клиничком центру Србије и редовни професор Медицинског факултета у Београду, уједно и члан иницијативног одбора за оснивање Међуресорног координационог тела, чији се глас у протеклих неколико година можда најјаче чуо у медијима, каже да је са-

мо од леукемије смртност од 2002. године до данас повећана за 139 одсто.

– Није проблем само рак, проблем су и аутоимуне болести, које су нарочито међу женама у енормном порасту. Повећана је и стерилност мушкараца. Посебно забрињава то што је двоструко већи број деце оболеле од малигних болести у односу на време пре НАТО агресије – истиче проф. др Грујичић и додаје да је од 2007. до 2011. било много више пацијената него раније, те да је њихово лечење имало лоше резултате. Деца су умирала иако су примењивали исте методе.

– Имамо објективне разлоге да сумњамо да је бомбардовање утицало на пораст малигних и других обољења. Али, осим статистичких података из којих се недвосмислено види повећање учесталости карцинома и других болести, ми у овом тренутку немамо друге доказе. Зато хоћемо све да испитамо и да дођемо до објективних података. Ово је прилика да се направи пресек свега до сада урађеног, да се добију експертски налази које би урадио тим стручњака, иза којих би стајала држава. Јер народ мора да зна истину. Да ли ћемо и до којих резултата доћи, видећемо. Требало је то урадити раније. Последице не могу да се анулирају, али могу да се пронађу мере којима ће се ублажити – наглашава проф. др Грујичић.

Најважније је, према њеним речима, да се одмах преводи сваки ваљан доказ који не може да обори нико у свету, да се поставља на сајтове, пишу стручни и научни радови, снимају документарни филмови.

– Нека изађе било где у свету, само да се не ћути о томе. Ћутало се превише дуго – апелује проф. др Грујичић, подсећајући да су се „Милосрдни анђео“, немилосрдно бомбардовање и свеколико загађење животне средине Србије догодили пре скоро две деценије.

Подаци

Подсећања ради, током 78 дана ратних дејстава на територији СРЈ, према подацима Војске СРЈ које је изнео генерал Спасоје Смиљанић у књизи „Агресија НАТО-а на СР Југославију“, изведено је 26.100 летова, од чега је борбена авијација имала 18.170 летова, а било је 2.300 ваздушних напада по објектима на земљи. Лансирано је око 415.000 различитих пројектила, укупне масе око 22.000 тона.

Посебно треба истаћи да су амерички авиони А-10 гађали циљеве и муницијом са осиромашеним уранијумом.

Према речима генерала у пензији Слободана Петковића, који је тада био начелник Управе за атомско-биолошко-хемијску одбрану АБХО ГШ Војске СРЈ, а после начелник Сектора за цивилну одбрану Министарства одбране и помоћник министра одбране, политичко и војно руководство НАТО-а дуго је после агресије негирало употребу муниција са ОУ на простору СРЈ и тек је фебруара 2000. то потврдило, али без достављања прецизних података о локацијама и ко-

Професор др сц. мед. Даница Грујичић

личини употребљене муниције. Преглед локација НАТО је доставио на основу захтева UNEP-а (Програм ОУН за заштиту животне средине) експертима радне групе за ОУ тек крајем септембра 2000. године.

– Међутим, ми смо знали да је муниција са осиромашеним уранијумом коришћена од почетка агресије. Авиони А-10 из састава ваздухопловних снага САД гађали су 28. и 29. марта 1999. пројектилама са осиромашеним уранијумом шири рејон Призрена – истиче генерал Петковић.

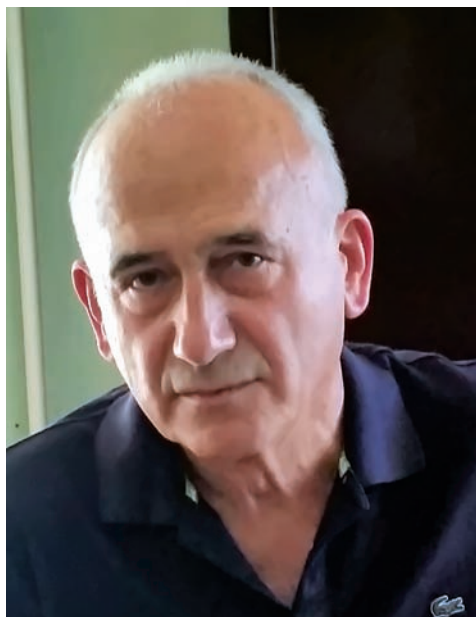
Употреба муниције са ОУ потврђена је, према његовим речима, на овим просторима најпре по примерцима и остацима муниције АР1 РГУ-14В, коју су пронашли припадници Војске СРЈ и други учесници у процесу извиђања током и након бомбардовања у рејонима у којима су снаге НАТО-а дејствовале авионима А-10. Потом, на основу контаминације земљишта ОУ, која је утврђена током и након агресије. На крају су уследиле званичне изјаве надлежних органа о количини и локацијама употребе те муниције током агресије.

Подаци Војске СРЈ, а и НАТО-а, указују на то да је остварено око 112 удара муницијом са ОУ на 91 локацији: 12 удара на девет локација у Републици Србији, два удара на једној локацији у Републици Црној Гори и 98 удара на 81 локацији на Космету. Подаци се не слажу око тога колико је пројектила изручено у бомбардовању 1999. године – према нашим, реч је о 50.000 уранијумских пројектила, НАТО званично

признаје 31.000 (што је око 10 тона), а руски извори говоре о 90.000.

Када је реч о Космету, према званичној мапа-карти НАТО-а највише пројектила са ОУ изручено је у Метохији – у рејонима Призрен, Ђаковица, Дечане, Урошевац и Ђураковац – јер је ту било највише дејстава, а авиони А-10 дејствовали су и у другим деловима Космета. На простору СРЈ, ван КиМ, потврђене су и за деконтаминацију предложене следеће локације – на територији Србије „Пљачковица“ код Врања, „Боровац“ и „Череновац“ код Бујановца, „Братоселце“ и „Рељан“ код Прешева, а на територији Црне Горе рејон тврђаве Арза на полуострву Луштица.

– Иако постоје веће или мање разлике између података, битно је истаћи да је 44 одсто напада муницијом са ОУ изведено после постигнутог споразума о окончању агресије. Дакле, у последњих 10 дана рата, што недвосмислено говори о намери агресора да нам остави што више свог радиоактивног отпада – наглашава генерал Петковић.

Генерал у пензији Слободан Пејковић

Тајна сребрног метка

Шира јавност пита се каква је то муниција са осиромашеним уранијумом и да ли се сме користити. У формалном смислу, како каже генерал Петковић, према конвенцији УН то није „забрањено оружје“ и они који га имају декларишу га као „конвенционално“, јер се у њему не одиграва нуклеарна реакција, као извор снаге. Нема три врсте дејства – ударно, топлотно и радиоактивно, већ само радиоактивно. Међутим, према ефекту то је високотоксично и радиоактивно оружје ниских активности, које је врло штетно по живи свет.

У војној индустрији та муниција је годинама позната и настала је услед захтева за бољом прецизношћу и пробојношћу противоклопних пројектила. Најпре су коришћене разне легуре волфрама, али је поступак његове производње био врло скуп, па је тражено друго решење. Земље које имају развијену нуклеарну технологију решење су нашле у изради пенетратора од осиромашеног уранијума, јер су опити показали да при истој брзини приликом испаливања, пенетратор са ОУ има за око 20 одсто бољу пробојност у односу на друге тешке метале. То га је, поред ниске цене, доступности и решавања проблема чувања нуклеарног отпада, учинило погодним за масовну примену у изради противоклопне муниције.

Развијена је широка палета муниције са ОУ – од 20 мм, преко муниције за тенковске топове од 105, 120 и

Брајоселце

125 mm, артиљеријска оруђа од 155 mm, а користи се и у неким типовима крстарећих ракета за повећање стабилности њиховог лета.

Зашто се тај уранијум назива осиромашен и какво је његово дејство? На то питање одговара др Мирјана Анђелковић Лукић, дипломирани инжењер технолог, која је до 2000. радила у Техничком опитном центру и била у саставу екипа које су испитивале разна средства НВО, а данас је судски вештак за област узорци пожара, експлозија и хаварија-експлозива.

– Природни уранијум има три изотопа 234, 235 и 238 и сви су радиоактивни. Осиромашени уранијум, као нуспродукт у припреми горива за нуклеарне реакторе и нуклеарно оружје „осиромашен“ је у погледу присуства изотопа 235, али је обогаћен као 238 (преко 99 одсто). За муницију са ОУ значајан је управо тај уранијум 238, кога има много и чије је складиштење јако скупо. У војној индустрији се користи јер је скоро два пута гушћи од олова, а јефтинији од волфрама – истиче наша саговорница и објашњава да уранијум 238 у муницији 30 mm служи за пробијање оклопа на тенковима, борбеним возилима и на свим војним возилима која имају оклоп.

– Кад удари у оклоп, пали се уранијум 238. Пали се на нижим температурама. Довољно му је око 700 степени да се упали. Али приликом горења ослобађа огромну температуру од 3.200 степени, која пробија оклоп. То је муниција без експлозива, такозвана панцирна. Када удари у металну подлогу приликом паљења ослобађа изузетно ситне димне честице које су у ваздуху покретљиве и емитују алфа, али и бета и гама зрачење. И по неким мојим сазнањима, а и из литературе, оне се у том тренутку могу проширити и на 40 km, а услед ваздушних струја и ветрова и на већа растојања, па и 100 километара. Зато је повишена радиоактивност током бомбардовања евидентирана и у Бугарској, Грчкој, Македонији, а и у Јадранском мору, где су завршавали контејнери са преосталом муницијом са ОУ – истиче др Анђелковић Лукић.

Према њеним речима, екипе UNEP-а, које су после престанка ратних дејстава, 2001. дошле на Косово и Метохију да испитају степен загађења земљишта откриле су на неким локалитетима на КиМ и присуство плутонијума 239. Наша војска га је такође детектовала. Плутонијум 239 је по својим радиолошко-хемијским карактеристикама и опаснији од уранијума 238.

– На врх пенетратора стављана је мала количина плутонијума како би се повећала температура горења која се ослобађа после паљења за још 400 степени. Плутонијум је метал светлосиве боје, који је искоришћен за производњу прве атомске бомбе, бачену 1945. године на Нагасаки. Његова отровност може се поредити с отровношћу цијанида и арсена. Међутим, у поређењу с токсичношћу, његова је радиоактивност неколико хиљада пута већа, па је плутонијумска прашина од само 1 mg довољна да угрози десетак особа које је удишу, а само 0,1 g довољан је да изазове канцер – објашњава др Анђелковић Лукић.

Наша саговорница каже да се не зна да ли је већа штета нанета муницијом са ОУ или бомбардовањима хемијске индустрије, нафтних резервоара и резервоара са гасним горивом, трафостаница...

Контаминација и деконтаминација

У Војсци су и пре рата предузете одређене мере за случај напада радиолошким оружјем. Израђено је Упутство за поступање у ситуацијама озрачења у коме је објашњено како да војници препознају пројектил са ОУ, шта да ураде када дођу у контакт са њим, како да се понашају на терену... Једна од одредби Упутства говорила је да „територију која буде контаминирана треба извидети, утврдити границе контаминације и ако захвата насељена места и неке комуникације, комуникације треба затворити, а са те територије људе и средства склонити и извршити деконтаминацију“.

– Суочени са чињеницом да је посредни напад радиолошким оружјем, правила налажу давање сигнала НХБ опасности. Вршена су радиолошка извиђања гађаних рејона, детектована радиоактивна контаминација и утврђивани нивои контаминације. Одређиване су границе контаминације, извршено прописано обележавање да би се људство и војска који ту бораве правовремено упозорили на опасност. Све те активности радиле су стручне екипе из јединица АБХО

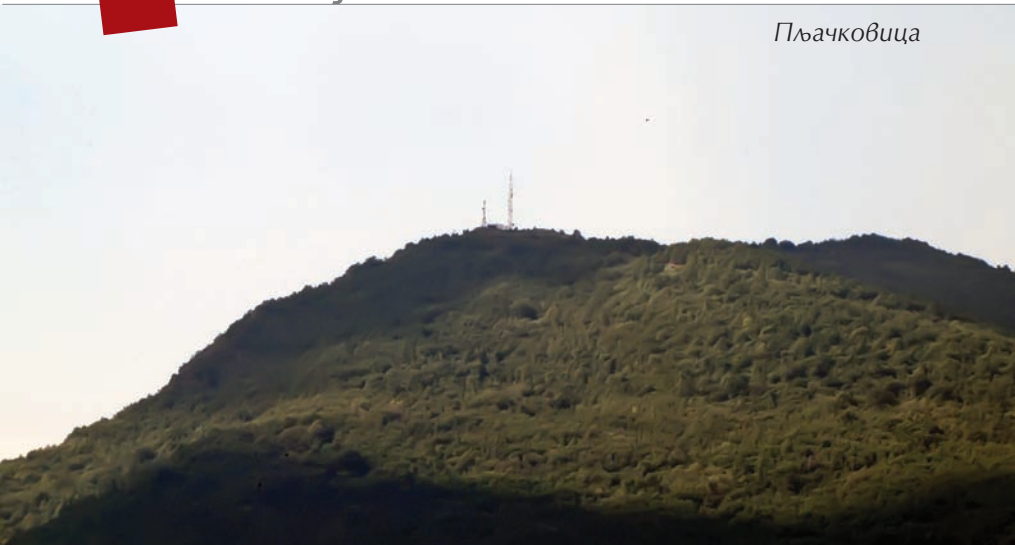
Војске. Примењиване су и мере удаљавања војника из контаминираних рејона и напуштање контаминираних материјалних средстава. Примерци муниције са ОУ први пут су пронађени у рејону села Самољица код Бујановца и у рејону рта Арза на полуострву Луштица – истиче генерал Петковић.

На места која су гађана и која су у моменту идентификована стављени су знаци упозорења. Санација није могла да се спроводи у ратним условима.

– Након завршетка агресије поновно смо детаљно вршили извиђање на територији СРЈ ван КиМ. Утврђен је тачан степен контаминације, направљене су скице, координате тих преломних тачака, да би се касније тај простор оградио бетонским стубовима и жичаном оградом и били су стављени знаци упозорења на српском и албанском језику. У Републици Србији формирана је мешовита екипа од припадника јединица рода АБХО, од војника професионалаца из ШЦ АБХО, који су заједно са стручњацима из Института за нуклеарне науке „Винча“ обишли 12 локација за које је у току рата утврђено да су гађане муницијом са ОУ. На њима је садржај уранијума био од неколико десетина до 235.000 бекерела по килограму. Ако знамо да у природи износи 10–50 бекерела по килограму, ово су биле вишеструке контаминације, па је одлучено да се у првој фази санације тих територија деконтаминирају места где је садржај урана био од 200 до 235.000. Реч је о локацијама „Братоселце“ и „Пљачковица“. На локацији Братоселце измерена је контаминација 116

Др Мирјана Анђелковић Лукић

пута већа од дефинисане доње границе, а на Пљачковици 1.100 пута виша. Управо те локације нису биле на мапи НАТО-а гађаних локација – каже наш саговорник.

Према његовим речима деконтаминација је скуп процес, али је захваљујући пре свега савезном министру одбране лекару др Слободану Краповићу, који је разумео ту про-

ком седам година покупили, спаковали смо како прописи налажу, у челичну бурад која су смештена на чување у ново складиште радиоактивног отпада у Институту „Винча”.

Генерал Петковић каже да не разуме зашто су војници НАТО-а гађали репетитор на Пљачковици код Врања 29. маја муницијом са осиромашеним ураном јер су, ако су се водили војничком логиком, могли да га сруше класичном ракетом или бомбом. Овако је то злочинење јер је репетитор удаљен само три километра ваздушном линијом од града Врања, а у подножју контаминираних локација налази се више природних извора воде. Зато тај рејон „Пљачковице” и данас, иако је деконтаминиран, представља латентну и сталну потенцијалну опасност за становнике Врања и биће то још дуго.

Још мање је разумљиво, према његовим речима, како је после агресије, пре ограђивања простора, без консултације са надлежним органима могао да се на контаминираним земљишту изгради нови објект за ТВ репетитор на Пљачковици, јер су извођачи тих радова били директно изложени изузетно великој контаминацији. Очито је да многи нису били

МЕЂУРЕСОРНО КООРДИНАЦИОНО ТЕЛО

Међуресорно координационо тело (МКТ) које формира Влада окупиће стручњаке разних профила, који ће се са научне стране бавити том проблематиком – физичаре, хемичаре, биологе, екологе, ветеринаре, лекаре разних профила, абехајце.... Чиниће га Оперативно тело, које ће имати део који се бави радиологијом, а други хемијским загађењима. Последице бомбардовања, према документу споразума, испитиваће национална мрежа лабораторија. Оперативно тело водиће проф. др Александар Јововић, потпредседница за област здравља биће професорка др Даница Грујичић, неурохирург, а за мониторинг животне средине биће задужен проф. др Бранимир Јованчићевић. Имаће још 13 чланова. У оперативном телу биће и наши саговорници генерал у пензији Слободан Петковић, др Мирјана Анђелковић Лукић, проф. др Бранка Ђуровић, али и проф. Ратко Кадовић, проф. Александар Ђорац, проф. Дејан Крчмар и други.

Друго, важно тело, јесте саветодавно и иза њега стоји највећи број академика. У Савету пројекта, уз председника академика Марка Анђелковића, биће др Зорка Вукмировић, проф. др Драган Веселиновић, проф. Павле Павловић, проф. др Слободан Чикарић.... А трећи део МКТ, Управни одбор, чиниће по два члана из три поменута министарства, директор СЕПЕ и четири људи из Иницијативног одбора.

блематику, и др Нади Шљапић, министру здравља, тадашња влада одвојила део средстава и одобрила пројекат деконтаминације места која су абехајци предложили, а генерал Петковић, као помоћник министра одбране, на састанку у Влади образложио.

Он прича да су дуго трајале припреме за извођење тог тешког и мукотрпног посла. Најпре је отпочела деконтаминација Арзе у Црној Гори, 2001, а потом и локација „Братоселце” и „Пљачковица”. Поред њих деконтаминирани су и локације „Боровац”, „Череновац” и „Рељан”. Истиче да су им значајну помоћ пружиле и екипе Завода за превентивну медицинску заштиту из Врања и Ниша, а у Црној Гори стручњаци Еколошког центра Црне Горе.

– Малтене тражили смо иглу у пласту сена. Где су била видљива места удара тих пројектила, откопавали смо ручно до дубине од метар или 1,2 m, а где је била велика површина, рађено је инжињеријским машинама – копани су ровови и део по део земље пребациван је на друга места где је вршена дозиметријска претрага и где су прикупљани остаци муниције са ОУ и контаминирана земља. И све што смо то-

свесни опасности које има радиоактивно зрачење, а не могу да га осете људска чула.

Медицински надзор

Развој нових врста наоружања, па и оних са ОУ, пратили су у Војсци пре рата стручњаци Војнотехничког института, Техничког опитног центра, а са аспекта збрињавања повређених и оболелих осим абехајаца и лекари с Војномедицинске академије. Професор др сц. мед. Бранка Ђуровић, начелница Одељења за радиолошку заштиту у Институту за медицину рада Сектора за превентивну медицину ВМА, каже да су они радили и пре и после бомбардовања.

– Ми смо могли да пратимо прва искуства која су објављена из Ирачког рата, тзв. Пустинске олује, када је први пут званично примењена муниција са ОУ. Утврђено је да је око 96.000 америчких војника од ангажованих 697.000, дакле седмина, оболело од оног што су назвали Заливски синдром. У почетку се није знало шта је узрок насталих тешких промена – евидентирани су потпуни губитак концентрације,

пад когнитивних функција, прогресивни губитак мишићне снаге, неуролошка слабост са поремећајем координације покрета, испадали су им зуби. Заstraшујуће у свему томе је да је њихов имунолошки систем био потпуно разорен, због чега су били подложни инфекцијама. Функције бубрега и јетре биле су компромитоване. Појавиле су се и малигне болести. Најстрашније је, ипак, било што је, према статистикама, 67 одсто деце тих ветерана рођене после Заливског рата имало тешке урођене малформације, које су биле потпуно исте као оне које су се појављивале и код деце Ирака, где је у првој години бомбардовања умрло више од 50.000 деце. Америчко министарство одбране дало је препоруку да се учени поремећај третира као ПТСП и да оболеле треба лечити средствима за смирење. За велики број њих на првом прегледу утврђено је да нису способни за даљу службу у војсци САД – прича проф. др Ђуровић и додаје да су после тога војни ветерани ангажовали независну комисију која је утврдила да је постојао читав низ штетних фактора за америчке војнике, а један од седам или осам потенцијалних узрочника Заливског синдрома била је муниција са ОУ.

След догађаја био је такав да је, према речима наше саговорнице, 1991. година била показна вежба за то оружје, а права употреба 1995. година, током рата у БиХ. Тада је на четири локације испале више од 10.000 пројектила са ОУ. То су места на којима живи махом српско становништво и ту је забележена највећа смртност у БиХ.

– Знали смо после тога да то може и нама да се деси и зато је требало израдити протокол на основу кога бисмо прегледали наше војнике. Такође, морали смо да одаберемо методе физичке дозиметрије, којима је требало утврдити јесу ли контаминирани или не, и на крају како бисмо пратили њихове потомке. Направили смо га по узору на протоколе које су и друге земље примењивале, али су наши критеријуми били знатно строжи. Потом смо на ВМА одржали низ семинара за наше колеге о томе како радити са узорцима, како поступати с пацијентима. У оквиру тог едукативног дела говорили смо и у Центру АБХО у Крушевцу и у јединицама Војске о томе који су могући штетни ефекти и на шта треба да обрате пажњу. Покушавали смо да не изазовемо панику, али да добију праве информације по којима би могли да најправилније поступе и да себе заштите – истиче наша саговорница, која је и врсна познавалац те проблематике јер је и докторирала на утицају малих доза зрачења на људски организам.

После бомбардовања предузете су мере за појачани медицински надзор припадника Војске и полиције који су били у тим рејонима. Организовано је систематско праћење здравственог стања припадника јединица који су боравили на контаминираним простору – који су били у простору дејства од око 100 метара, који су учествовали у извлачењу технике, рањених и возила оштећених том муницијом, који су

били у екипама за радиолошко извиђање, оне повређене деловима пројектила са ОУ или оне који су на било који други начин долазили у контакт са том муницијом.

Први прегледи обављени су у периоду октобар–децембар 2000. и њима је обухваћено око 2.000 припадника ВЈ и десетине цивилних лица. Прегледи су по истом протоколу обављани у три установе – ВМА, Војна болница Ниш и ВМЦ Карабурма. Током 2001, после селекције, издвојена је ризична група, чије ће се здравствено стање пратити најмање следећих 10 година.

– Своје резултате слали смо у тадашњу Санитетску управу да их тамо сједине и збирно прикажу. Радили смо по истом протоколу пет година. Пошто смо знали да је латентни период за развој тумора дужи, значи 7–15 година, тражили смо да се тај протокол продужи. Међутим, тад се држава раздружила и многе јединице су угашене, спојене, многи људи су пензионисани и одједном смо изгубили велики број тих пацијената. Осим тога, многи који су првих година долазили на преглед постали су цивили, јер су били регрутовани и изашли из војске, па нису више били у нашој надлежности. Нисмо имали механизам да их без неког националног пројекта позовемо да дођу код нас. Неколико пута смо писали и образлагали зашто је важно да наставимо прегледе, а онда нам је дефинитивно речено да нема ни материјалних ни људских ресурса да се рад настави. У то време Војска то није могла сама да изнесе. Ипак, тих пет година колико смо радили, заиста смо савесно одрадили и направили шири протокол који је чак и на неким међународним састанцима побуђивао пажњу. Да смо наставили да радимо тада, данас бисмо имали опипљиве резултате и не бисмо морали да почињемо тамо где смо стали или из почетка – каже проф. др Бранка Ђуровић

Професор др сц. мед. Бранка Ђуровић

и са задовољством истиче да је група аутора који је тај посао радила своје резултате изнела у књизи „Осиромашени уранијум – методе детекције, санирања непосредних ефеката и превенција каснијих последица“.

Било је то време опречних мишљења, UNEP-овог извештаја и тада није било популарно причати о последицама дејства муниције с осиромашеним уранијумом (осим у стручним круговима), јер се на Западу свесно умањивало њено дејство, чак и прећуткивало. Кад је то тако, пита се генерал Слободан Петковић, зашто су Американци својим војницима који су 1999–2000. године улазили на територију КиМ давали упутства о томе шта треба њихови војници да раде и чега да се придржавају (а он поседује факсимил једног таквог упутства). На пример, да беже од оштећених тенкова српске војске, да им не прилазе на одстојању од 500 метара, да бацају контаминирану одећу, да одећу чешће перу... Он као војник, рода АБХО, зна у каквим се ситуацијама таква упутства дају. То никако није војна вежба. ■

(Наставак у следећем броју)

12. КОНФЕРЕНЦИЈА НАЧЕЛНИКА ГЕНЕРАЛШТАБОВА БАЛКАНСКИХ ЗЕМАЉА

БЕОГРАД ДОМАЋИН
ГЕНЕРАЛИМА

У Београду ће се од 22. до 24. маја одржати 12. Конференција начелника генералштабова балканских земаља, чији ће домаћин бити начелник Генералштаба Војске Србије генерал Љубиша Диковић.

Конференција начелника Генералштабова земаља Балкана, која се други пут организује у српској престоници и која окупља челне људе војски девет земаља Западног Балкана – Турске, Грчке, Македоније, Бугарске, Румуније, Србије, Албаније, Босне и Херцеговине и Црне Горе, посвећена је изградњи стабилности, безбедности и развоју међусобне војне сарадње.

Други сусрет у Србији

Конференција начелника генералштабова балканских земаља (Balkan Chiefs of Defence Conference on Military Cooperation) успостављена је на иницијативу Грчке и Турске 2006. године. Чињеница да су две земље које имају крупна отворена питања показале спремност да сарађују на пољу одбране на регионалном нивоу, била је додатни импулс регионалном приступу решавања потенцијалних безбедносних проблема.

Први састанак начелника генералштабова балканских земаља одржан је у Солуну 2007. године, коме су присуствовали начелници генералштабова Албаније, Босне и Херцеговине, Бугарске, Црне Горе, Грчке, Македоније, Србије, Румуније, Турске и Хрватске. Том приликом усаглашаван је документ Terms of references (Опис послова и задатака), који је дефинисао задатке, овлашћења и моделе рада те иницијативе, односно форума (у наведеном документу користи се термин

Разматрање и јачање модела војно–војне сарадње балканских држава, као и модела одговора на све безбедносне изазове, ризике и претње у региону теме су које ће бити у фокусу овогодишњег скупа

„Форум“). Поменути документ потписан је у мају 2007. године у Бриселу, током састанка Војног комитета НАТО-а на нивоу начелника генералштабова. На свим досадашњим конференцијама као гости се позивају, и до сада су учествовали, начелници генералштабова оружаних снага Хрватске и Словеније, председавајући Војном комитету НАТО-а, председавајући Војном комитету ЕУ и командант Здружене команде НАТО-а из Напуља.

Од првог састанка одржаног у Солуну, због отвореног нерешеног питања између Грчке и Македоније око имена Македонија, у раду тог форума користе се називи главних градова, а не држава. Први циклус завршен је

након што је свака земља чланица иницијативе једном била домаћин Конференције. Трећа Конференција начелника генералштабова одржана је у Београду у јуну 2009. године.

У фокусу – обука и образовање

Циљ Форума је да разматра и јача моделе војно–војне сарадње балканских држава као одговоре на све безбедносне изазове, ризике и претње. Уз то, све земље чланице исказале су вољу да се поспешу, усмери и координира међусобна војна сарадња, потврдиле уверење да су чести састанци на нивоу начелника генералштабова неопходни за свеукупно промовисање регионалне безбедности и стабилности и изразиле усмереност ка промовисању стабилности, сарадње и добробити у региону.

Најважније активности тог тела односе се на обуку и образовање, односно активности у којима се заједнички стиче захтевани ниво интероперабилности који омогућава заједничко деловање у најразличитијим ситуацијама. Такође, посебан акценат је на сарадњи у супротстављању и спречавању ситуација које су изазване природним непогодама, јер су се управо ове земље у последње време суочиле са врло озбиљним проблемима те врсте.

Форум свој рад обавља преко Подгрупе за обуку, образовање и вежбе, Подгрупе за асиметричне претње и координационих група. Њих чине представници земаља чланица Форума, чији је задатак да припремају сваки наредни скуп начелника генералштабова, односно да прате реализацију задатака са претходних саста-

Састанак Координационе групе у Дому Војске Србије, којим председава потпуковник Драган Ивковић

нака и начелницима генералштабова предлажу нове задатке или мере за побољшање рада те иницијативе.

Задаци који су произишавали са сваког одржаног састанка на нивоу начелника генералштабова били су усмерени не само ка јачању већ успостављених механизма сарадње, већ и ка изналажењу нових који би омогућили конкретнију и ефикаснију сарадњу. Циљ је био да се постигне боље међусобно разумевање, правовремена размена информација, потребни ниво интероперабилности и знања неопходног за заједничко ангажовање, те да се обезбеде капацитети за обуку и правовремено пружање помоћи.

Умрежавање капацитета

Припаници Војске Србије редовно учествују на свим састанцима подгрупа и координационе групе и много доприносе квалитету закључака које одобравају начелници генералштабова на редовним конференцијама.

Од најзначајнијих достигнућа у досадашњем раду Форума посебно се истичу реализације заједничких вежби и активности обуке и образовања. Сваке године буде по једна заједничка вежба специјалних јединица (LIVEX), а периодично се изводе и командно-штабне вежбе подржане рачунарским симулацијама попут „Бал-

канских мостова” (Balkan Bridges) и вежбе енергетске безбедности на Балкану „Energy Flame”. Поред обавезне заједничке вежбе, предвиђено је да се од наредне године редовно реализује још једна заједничка активност у области обуке (курс, семинар, конференција и сл.) с циљем унапређења нивоа војне сарадње.

Уз то, успостављена је мрежа центара за образовање и обуку ради прикупљања тзв. базена стручних лица у складу са потребама, а израђена је и веб-страница Форума како би се боље промовисале активности (www.balkanchodforum.net).

Ради извођења ефикаснијих и делотворнијих вежби и активности обуке развијена је Мрежа за вежбе и обуку Југоисточне Европе (Southeastern European Exercise and Training Network – SE-EETN). Такође, састанци Подгрупе за асиметричне претње допринели су бољој евалуацији када је реч о асиметричним претњама по балканске државе, а истовремено су и процене те биле корисне за припрему Форума. Уз то, два пута годишње проверавају се телекомуникационе везе (COMMCHECKS) између оперативних центара генералштабова балканских земаља.

Пре овогодишње Конференције, чији је домаћин Београд, Координациона група одржала је четири састанка у Дому Војске Србије, којима је пред-

седавао потпуковник Драган Ивковић из Кабинета начелника Генералштаба Војске Србије.

– У наредном периоду очекујемо додатно унапређење регионалне сарадње у одговору на изазове, ризике и претње које заједнички делимо, попут илегалних миграција, повратника са ратишта, тероризма, угрожавања енергетске и сајбер безбедности – каже Ивковић.

Састанке су одржавале и Подгрупа за асиметричне претње, којима је председавао потпуковник Александар Чулев из Управе за обавештајно-извиђачке послове, као и Подгрупа за обуку, образовање, чијим је радом председавао потпуковник Драган Николић из Управе за обуку и доктрину Генералштаба Војске Србије.

– У припреми овогодишње конференције обе подгрупе израдиле су и на свом нивоу усагласиле сва потребна документа, што није било нимало једноставно имајући у виду неопходност остварења консензуса између свих учесника. Конструктиван приступ свих чланова подгрупа и спремност за изналажење заједничког решења су нам то омогућили – истиче потпуковник Николић. ■

Дамир ХАЛИМОВИЋ

Снимио Горан СТАНКОВИЋ

ПРИПРЕМЕ СРПСКИХ ТЕНКИСТА ЗА МЕЂУНАРОДНЕ
ВОЈНЕ ИГРЕ У РУСКОЈ ФЕДЕРАЦИЈИ

ОБУКА ЗА ФИНАЛЕ

Најзанимљивије такмичење на Међународним војним играма, у које су упрте очи целокупне јавности, несумњиво је Тенковски биатлон. Почетак припрема српских тенкиста указују да ће и ове године бити спремни за одмеравање војничких вештина са припадницима оклопних јединица из земаља Европе, Азије, Африке и Јужне Америке.

Српски оклопњаци протеклих година остварили су значајне успехе на Тенковском биатлону, својеврсном првенству тенковских јединица, и тако стали раме уз раме са светским војним велесилама. Тенкисти Војске Србије имају не само четворогодишње искуство учествовања на Тенковском биатлону у оквиру Међународних војних игара у Руској Федерацији, већ и освојену бронзану медаљу 2015. године.

Успех је тешко поновити, али руководство задужено за припреме екипе Војске Србије, предвођено потпуковником Сашом Стојиљковићем, одлучно је у намери да доследно спроведе квалитетан и садржајан план припрема и изабере најбоље, најобученије и најодважније појединце и тимове,

како би српски тенкисти и ове године показали највише што могу када изађу на мегдан оклопњацима из двадесетак светских армија. Припреме екипе Војске Србије за Тенковски биатлон почеле су 24. априла и трајаће до одласка на Међународне војне игре у Руској Федерацији.

Избор најбољих такмичара

Прва фаза припрема наше екипе реализује се на специјализованом аутоматском стрелишту „Међа“, где 25 чланова посада из четири бригаде Копнене војске и Команде за обуку спроводи индивидуалну обуку. Од заменика руководиоца припрема мајора Раде-та Адамовића сазнајемо да ће се друга фаза припрема извести на полигону „Орешац“, у периоду од 21. маја до 1. јуна, када ће се реализовати гађања из митралеза, формирати и тестирати посаде. Тенкисти ће се потом у Центру за истраживање наоружања и војне опреме ТОЦ-а у Никинцима увежбавати у припреми и подешавању нишанских справа на тенку М-84 АБ1, пошто поменути тенк има нишанску справу идентичну оној на Т-72 Б3, на коме ће се посаде такмичити на Тенковском биатлону. На „Међи“ ће се, у четвртој фази припрема, евалуирати и селекувати пет посада, од којих једна неће ићи на такмичење у Руску Федерацију.

Коначна одлука о избору чланова три такмичарске и једне резервне посаде биће донета на финалним припремама на Интервидовском полигону „Пасуљанске ливаде“. Тамо ће се, након гађања из тенковског топа 125 mm, али и обједињавања гађања из топа, спрегнутог митралеза и противавионског митралеза знати имена момака који ће представљати боје Србије у Русији. Они ће се до 10. јула, када је планиран полазак на биатлон, на „Међи“ увежбавати до савршенства.

На припремама се налазе најбољи официри, подофицири и војници из тенковских и механизованих састава Војске Србије, који су се већ потврдили у својим матичним јединицама, како на војностручном плану, тако и физичком и психичком припремљеношћу и високом мотивисаносту. Међу њима се, ипак, морају изабрати они који ће имати највеће шансе да остваре добар резултат на реномираном такмичењу у Руској Федерацији. Основни критеријум за из-

бор чланова екипе биће стручна оспособљеност возача, нишанџија и командира одељења и оно што покажу при извођењу нормираних радњи на тенку, војњи на тактичким стазама и гађању из топа и спрегнутог митраљеза.

Тенковски биатлон се састоји из трке тешких оклопних возила и гађања мета. Посаде имају задатак да тенковима Т-72 Б3 за што краће време пређу три круга од по шест до осам километара, правилно савладају неколико десетина противтенковских препрека и погоде одређене циљеве топом, спрег-

нутим и противавионским митраљезом. Занимљиво је да ће ове године тенкисти Војске Србије са собом понети нишанске справе, радио-уређаје и друга техничка средства која ће им омогућити да се што квалитетније такмиче.

– Проценили смо да је потребно да носимо наше дурбине за подешавање топа и оба митраљеза како бисмо били сигурни да ћемо справе подесити на прави начин. Вреди и подсетити да неке екипе долазе на такмичење са сопственим тенковима, што се показало као велика предност – каже заменик руководиоца припрема мајор Раде Адамовић.

Кључ добрих резултата

Сигурно је да ће наша екипа за Тенковски биатлон имати потпуно другачији састав у односу на претходна такми-

Мајор Раде Агамовић

чења, пошто се на припремама налази само неколико командира одељења и нишанџија који су били у такмичарским и резервним посадама ранијих година.

Поручник Владица Тасић је, на пример, три пута учествовао на биатлону у Руској Федерацији. Зато му је овог пута поверена улога инструктора и задатак да обучи возаче и информисе их о специфичностима такмичења.

– Кључ доброг резултата лежи у доброј припреми у матичној јединици, квалитетном увежбавању и тимском раду посаде. Важно је, пре свега, да такмичар буде добар тенкиста, јер од лошег тенкисте никакве припреме не могу да направе доброг такмичара. Кондиционе припреме чланова посада су такође изузетно важне за све чланове – каже поручник Тасић додајући да то посебно важи за возаче, који ће се на такмичењу сусрести са новим ситуацијама и сложеним препрекама попут гренаде или воденог газа.

Мајор Адамовић истиче да сва три члана посаде имају важну улогу и да они морају да дејствују као јединствен и хомоген тим. Командир одељења гађа из једног митраљеза, али је истовремено одговоран за целокупан рад посаде и има обавезу да прати и усмерава рад возача и нишанџије.

– Добре припреме су подлога за успех на такмичењу, пошто на њима долазимо до фазе када посада „дише“ као једно и када је довољно да се погледамо и истог тренутка изведемо све потребне радње – објашњава потпоручник Душан Стеванчев, уверен да ће успешно одговорити свим задацима командира тенка.

Ватрена обученост сигурно ће бити у фокусу припрема српских тенкиста, пошто се на такмичењу највише поена губи управо у том делу.

Нишанџија десетар Бранислав Грујић има искуство члана резервне посаде на Тенковском биатлону и зато му треба веровати када каже да прецизност гађања зависи пре свега од беспрекорног подешавања справа. Његово искуство даје му право да верује да ће опет бити члан неке од такмичарских посада.

Ништа мањи оптимиста није ни десетар Миодраг Швенглер, који се тек годину дана налази у Војсци Србије. Миодраг се за припреме тенкиста квалификовао одличним гађањима у јединици и врхунском физичком спремношћу.

Екипа магазина „Одбрана“ уерила се на „Међи“ да возачи тенкова врхунски управљају челичним грдосијама од 42,5 тоне. Но, права искушења тек их чекају у Русији, када ће се возити превасходно седмом брзином, односно око 60 километара на сат.

– На нама је да вредно радимо и вежбамо. То ће нам омогућити да на такмичењу одговоримо свим изазовима, да будемо храбри и куражни – каже један од возача тенка десетар Небојша Максимовић.

Мајор Адамовић стално подсећа возаче тенкова да је прво потребно да се свака препрека савлада на оптималан начин, а не да се само размишља о брзини. Он истиче да на полигону „Међа“ постоје добри услови за рад и да велику помоћ тенкистима пружају и припадници инжињеријског батаљона из Прокупља, пре свега у делу уређења стаза и санитарског обезбеђења.

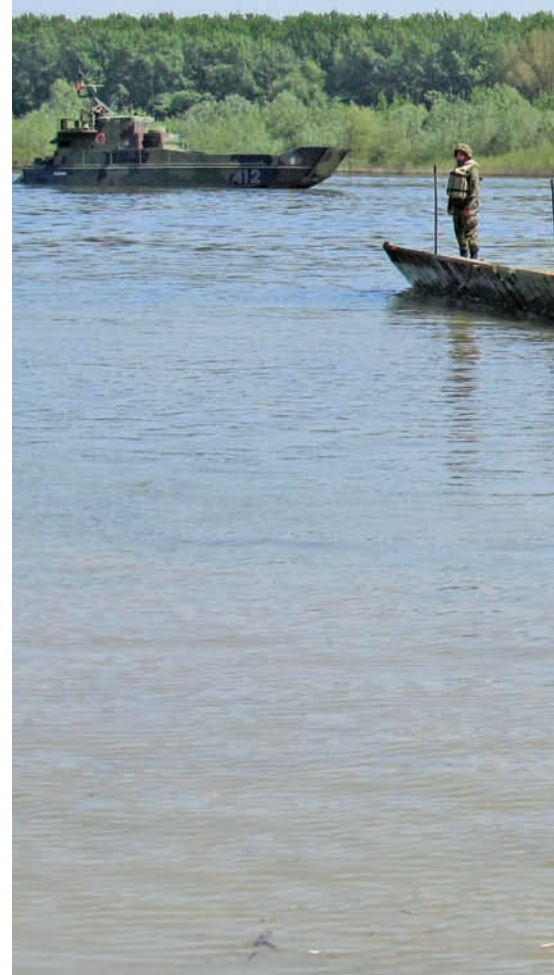
– Нема дилема да ће припреме екипе Војске Србије за Тенковски биатлон бити спроведене по плану. Мислим да се већ сада види да тенкисти имају самопоуздање, да смо компактни и јединствени. Радићемо и даље на уиграности посада, тимском духу и свести да је организован заједнички рад предуслов за добре резултате – каже Адамовић уверен да ће наши тенкисти још једном достојанствено представљати Војску Србије и Републику Србију на Међународним војним играма. ■

Зоран МИЛАДИНОВИЋ

ЗАЈЕДНИЧКО УВЕЖБАВАЊЕ ПРВЕ БРИГАДЕ И РЕЧНЕ ФЛОТИЛЕ

САДЕЈСТВО НА ВОДИ

Припадници два састава
Копнене војске у Шапцу
извели су недавно на реци
Сави тродневну вежбу
у успостављању и
одржавању скелског
места преласка, те нападу
тактичке групе с насилним
преласком реке

Током увежбавања садејства јединица, којим је руководио потпуковник Синиша Мариновић, командант Првог понтонирског батаљона Речне флотиле, ангажовано је више средстава ратне технике обе јединице – тенкови М-84, борбена возила пешадије М-80А, самоходне хаубице 122 милиметра, самоходни вишецевни лансери ракета „огањ“, извиђачка оклопна борбена возила БРДМ-2, као и скеле носивости 40 и 70 тона, реморкери, амфибијски транспортери, те више од 200 официра, подофицира и војника.

Професионална лична и колективна оспособљеност, усклађена и увежбана дејства ангажованих снага и средстава морнара и понтонира, тенкиста, артиљераца, пешадије и извиђача, припадника два састава Копнене војске показали су да ни водена

препрека, као што је река Сава, ширине око 700 метара, не представља несавладив изазов. Напротив.

– Овакав вид заједничке обуке веома је важан за обе јединице и представља изузетну прилику да од морнара научимо нешто ново, као и они од нас. Показали смо да заједнички можемо успешно извршити сваки захтеван задатак – каже поручник Немања Петровић командир стрељачког одељења.

Командант скелског места преласка капетан Александар Мићановић и командири скела четрдесет и седамдесет тона носивости потпоручник Небојша Миловановић и старији водник прве класе Драгослав Марковић, искусни понтонири, напомињу да је за безбедно извођење сложене активности на води, поред обучености и стручности, од изузетне важности и дисциплина учесника.

Надомак скелског места преласка развијена је и санитарска јединица којом командује потпоручник др Јелена Исајловић, лекар у шабачкој гарнизонској амбуланти.

– Студије на Војномедицинској академији завршила сам прошле године и ово ми је прво учешће на увежбавању оваквог обима. Све делује импресивно. Са својим тимом, десетаром Бојаном Јокић, медицинским техничарем, и разводником Милошем Јовановићем, возачем санитета, била сам ту, само ако затреба. На срећу, све се одвијало како је планирано.

Заједничко увежбавање у савладавању водене препреке пратили су команданти Прве бригаде и Речне флотиле бригадни генерал Жељко Петровић и пуковник Андрија Андрић. ■

Будимир М. ПОПАДИЋ

СА СКУПА АНТИФАШИСТА БАЛКАНА ОДРЖАНОМ У БЕОГРАДУ

НИЈЕ ВРЕМЕ ЗА ОПУШТАЊЕ

Неофашисти у појединим деловима Европе поново покушавају да актуелизују идеологију поражену током Другог светског рата уз огромне жртве. Дужност ослободилачких и прогресивних снага је да стану на пут онима који покушавају да фалсификују историју, оправдају зло фашизма, његове носиоце и симболе, те да релативизују учињене злочине – чуло се 5. и 6. маја у Београду на скупу антифашиста Балкана одржаном у организацији СУБНОР-а Србије.

Према речима председника СУБНОР-а Србије Душана Чукића, циљ њиховог

Под геслом „Балкан зона мира, договора и разумевања”, 5. и 6. маја у нашем главном граду сусрели су се борци против фашизма из Грчке, Бугарске, Мађарске, Албаније, Македоније, Словеније, Хрватске, Босне и Херцеговине, Црне Горе и Републике Српске и представници берлинске Међународне федерације антифашиста из Русије, Немачке и Италије

окупљања је жеља да Балканско полуострво престане да буде монета за поткусуривање и вечито буре барута великих сила, предсобље за изазивање тешких сукоба, који се неретко преносе и на целу Европу и бивају повод за војне и економске размирице и у другим регионима света. Догађају у хотелу „М” присуствовали су представници борацких и антифашистичких организација из Албаније, Бугарске, Грчке, Мађарске, Босне и Херцеговине, Хрватске, Словеније, Македоније, Црне Горе, Републике Српске и домаћина Србије.

У раду међународне конференције „Балкан зона мира, договора и разумевања” учествовали су и највиши представници ФИР (Међународне федерације антифашиста и покрета отпора са седиштем у Берлину) из Немачке,

Италије и Русије, које су предводили председник Вилмош Хант и генерални секретар Урлих Шнајдер.

Нема једнакости између жртве и целата

У име Владе Републике Србије учесницима су се обрадили министри Александар Вулин и Зоран Ђорђевић. Говорећи о важности тог догађаја, министар одбране Александар Вулин истакао је да скуп антифашиста није скуп људи дубоко заробљених у прошлости, који ће време пред њима покушати да искористе да потврде или открију неку историјску истину, већ људи дубоко забринутих за будућност простора у коме живе.

– Једнакост између жртве и целата никада се неће успоставити. Ни за 73 године, ни за 700 година. Никада. Истина којој сведочите је истина мог народа – народа који је умео да пати, али није умео да се преда – рекао је министар Вулин, додавши да од учесника скупа очекује да покушају да нађу одговор на питање шта се у међувремену десило.

Он је нагласио да антифашисти треба да дају одговор на питање како је могуће да 73 године након завршетка Другог светског рата имамо расправу о Јасеновцу.

– Шта се десило да 73 године након Другог светског рата чујемо предлоге да се из јасеновачких јама поваде и преброје кости – рекао је министар одбране и упитао све присутне како је могуће да само 73 године након краја Другог светског рата имамо изражену потребу за антифашизмом.

Такође, министар одбране додао је да је антифашизам вредност која би морала да се подразумева и да је 73 године премало времена да би се заборавили ужаси Другог светског рата, да би се заборавило ко је бацао децу у јама, а чија су деца у јамама завршавала.

– Премало је времена да бисмо поново покушавали да докажемо непорециву истину о ужасима фашизма. Пре 73 године свет згађен ужасима Аушвица, Маутхаузена и Јасеновца није мислио да ће о овоме икада више расправљати. Пре 73 године нико не би помислио да ће се икада више поставити питање шта се десило у Другом светском рату, ко је жртва, а ко је злочинац. Нажалост, то питање се поставља, а ми се окупљамо да бисмо бранили темељне вредно-

сти нашег постојања – рекао је министар Вулин и додао да када видимо да је могуће да се за најважнијим говорницама света релативизује историја и тражи ревизија Другог светског рата, морамо бити забринути, али не и уплашени.

Опасне и увредљиве игре

Министар Вулин нагласио је да народ коме припада никада није био уплашен пред злом, али је зло препознавао и злу се супротстављао.

– Ни данас нећемо ћутати, нећемо се правити да је све то само део историјских расправа и легитимно људско право да оспоравате истину. Постоје ствари у којима се не може расправљати другачије, постоје ствари које се не могу оспорити. Ужаси концентрационих логора, ужаси холокауста, ужаси истребљења читавих народа, па и српског, не могу бити преиспитивани, оспоравани, нити предмет нечије интелектуалне или било које друге игре. Увредљива је и опасна та игра за превише људи – рекао је министар Вулин захваливши антифашистима из иностранства што су дошли у престоницу слободне Србије, земље која није умела и никада неће умети да прихвати истину окупатора и која изнад свега цени слободу.

МЕЂУНАРОДНА ФЕДЕРАЦИЈА ПОКРЕТА ОТПОРА И АНТИФАШИСТА (ФИР)

ОСУДИЛИ НАТО ЗБОГ АГРЕСИЈЕ НА СРЈ

ФИР је настао реорганизацијом Међународне федерације бивших политичких затвореника, чији је основачки Конгрес одржан јула 1951. године у Бечу. Обухвата борце покрета отпора, партизане и све који су учествовали у ослобођењу својих земаља за време фашистичке окупације, као и организације садашњих генерација које подржавају и негују традиције и дух покрета отпора против фашизма. Окупља око 50 организација из 24 европске земље и Израела.

Као приоритети ФИР-а истичу се очување мира у свету и међународна безбедност, остваривање људских права, економски и општи развој, унапређење положаја бораца, учесника покрета отпора и жртава рата. Та организација оштро осуђује расну мржњу, антисемитизам и ксенофобију.

Данас ФИР указује на ширење крајње деснице и обнављање профашистичких група, покрета и организација, снажно се противи прекрајању резултата и историје Другог светског рата. Његове активности запажене су у Европском парламенту и институцијама Европске уније. Уједињене нације су му 1987. године доделиле признање „Амбасадор мира.“

ФИР је 1999. године изразио снажну осуду НАТО-а због агресије на Савезну Републику Југославију.

Он је додао да су овакви скупови прилика да се сведочи о прошлим временима како се ужаси не би заборавили.

Министар за рад, запошљавање, борачка и социјална питања Зоран Ђорђевић истакао је на скупу антифашиста Балкана да је јако важно што постоји антифашистички покрет у свету и што тај покрет подиже глас против неправде и деструкције.

– Антифашисти Балкана требало би да су онај свенији део свог народа, који ће допринети да Балкан постане оаза мира, толеранције и разумевања и да никада више не буде поприште рата зарад туђих интереса. Антифашисти треба да буду ти делови друштва који ће се храбро противити свима онима који потпирују неслогу и призивају нове сукобе – рекао је министар и додао да антифашистички покрет данас има задатак да буде гласноговорник мира и узајамног разумевања.

Ђорђевић је нагласио да покрет треба да упозорава и васпитава и да се, уколико је потребно, побуни против оних политичких одлука које могу да доведу до сукоба.

– Придруживањем балканских народа у европску породицу народа требало би да се створе услови у којима ћемо у миру моћи да се развијамо, рађамо и живимо без сукоба и рата. Време је да поносни балкански народи подигну своју главу и сами свесно граде своју будућност, ослањајући се једни на друге, повезујући се у сличности и поштујући различитости – поручио је Ђорђевић.

Мир – „муниција” за поштenu борбу

Председник ФИР-а Вилмош Ханџи казао је да су међународне организације лење и да једва раде свој посао. У Европи и делу земаља је све мање слободе штампе, слободе говора и могућности да обичан човек учествује у образовању и у стицању информација.

– Све је више земаља где су популистичке вође селе на врат народа и својим идејама поробљавају своје становништво. Често уз помоћ државе људе терају на мржњу

других људи, других нација и раса. То значи јачање десничарских организација. Знамо да је расизам предсобље фашизма. Треба поштовати другог човека без обзира на боју коже, веру и полни идентитет. Само вредностима антифашиста могу се решавати проблеми у свету. Овде на Балкану смо видели каква се разарања чине не само у материјалним добрима, него и у душама људи. Зато треба да највише поштујемо мир и стабилност. Посебно је важно да у тој борби чланови антифашистичких и ветеранских организација стално дижу свој глас и да допринесу да свет буде бољи. Мир треба да буде муниција и подстрек за нашу упорну борбу и рад – истакао је Ханџи.

Никола Ројанов из Русије пажњу учесника скупа усмерио је на огромне жртве које су последица фашизма у свету, нарочито оне из Другог светског рата. Потом се осврнуо и на ратове вођене током минулих година. Он се zaloжио за свеобухватну акцију усмерену поводом појава неофашизма.

– Стара антифашистичка организација ФИР дужна је да координира у садејствима антифашистичких покрета у Европи. То је наша света и уставна обавеза. Са ове трибине драго ми је да могу да саопштим што нас у том послу подржавају ветеранска удружења – рекао је Ројанов.

Председник хрватских бораца НОР-а Фрањо Хабулин говорио је веома помирљивим тоном.

– Сигуран сам да већина грађана земаља које су некада биле републике у саставу југословенске федерације стоји на антифашистичким позицијама, упркос томе што су изложени сталном притиску ревизиониста, понекад, нажалост, чак и из редова власти. Улога антифашистичке организација је не само у томе да држи живом успомену на херојство антифашистичких бораца из времена Другог светског рата, него и да на младе генерације пренесе идеје и идеале за које су се они борили: слободу, равноправност, једнакост, миротворство, социјалну правду, право човека. Другим речима, то су тековине које су се произа-

ЗАЈЕДНИЧКА ИЗЈАВА

Окупљене организације поносне су на антифашистичку традицију и указују на неопходност борбе против нарастајућих фашистичких идеологија и промотера у савременом свету.

Одлучни смо у супротстављању реваншистичким снагама шовинизма и расизма, популизма, негације цивилизацијских слобода и права појединаца, социјалних група и читавих нација и држава. Поново прете да силом, разним видовима принуде и безочне манипулације освоје простор и територије на којем су поражени борбом широког фронта антифашиста, пре свега у Другом светском рату.

Свако ко настоји да фалсификује историју, оправдава зло какав је фашизам и релативизује учињене злочине. Дужност је свих слободоумних, прогресивних снага, у чијим редовима чврсто корачамо, да дају пуни допринос одбрани цивилизацијских вредности и перспективе савременог света и нових генерација.

Гајећи најдубље поштовање дела оних који су се, уз велике жртве, успешно супротставили фашизму док је био на врхунцу, морамо неуморно радити на томе да тај светли пример остане јасан путоказ за даљу борбу.

Неопходна је стална брига и допринос да се образовно-васпитни програми систематски обогаћују садржајима поткрепљеним конкретним подацима, о социјално-економским, идеолошко-политичким извориштима фашизма, историјским резултатима, тековинама, потреби и важности даље антифашистичке борбе у којој све демократске организације и грађани имају место.

Морамо се залагати да се подигне свест о неопходности очувања и промовисања споменика и релевантних историјских извора који трајно подсећају на борбу антифашиста и на фашистичке злочине и њихове жртве.

Не смемо толерисати да се идеје помирења и суживота поистовете са покушајима изједначавања идеологија и носилаца фашизма као и колаборације са фашистичким угњетачима у односу на антифашистичку борбу која их је у скорој прошлости убедљиво победила, на добро света у којем живимо и предајемо га у наслеђе новим генерацијама.

Сведоци смо да се неофашисти, у околностима које данас, нажалост, у низу карактеристичних елемената подсећају на времена која су погодовала ступању на историјску сцену њихових неславних узора, убрзано организују, па чак настоје да легализују, убацујући семе зла у локалне и шире институције савременог света.

Антифашистичке организације имају не само значајну улогу да не посустају у борби која се води свим расположивим демократским политичким средствима, уз мобилизацију најширег фронта против неофашистичког зла. Учесници Скупа залажу се за јединство антифашистичког покрета у Европи.

Наглашавајући у томе одговорност локалних и централних државних органа, регионалних асоцијација, као и међународне заједнице, антифашисти Балкана су у Београду потврдили да у својим срединама, на регионалном и глобалном плану, пуном снагом доприносе спровођењу и обликовању друштвене климе у којој неофашизму нема места, као и ратнохушкачкој реторици, отимању туђих територија, потчињавању народа и спречавању слободне мисли, развоја демократије, равноправности, као цивилизацијских тековина.

шле из НОБ-а и вредности које су, заправо, највеће демократске вредности данас. Наш је задатак да реafirмишемо антифашизам као људско и цивилизацијско опредељење. Потребна је, пре свега, и то са свих страна, воља да се односи између нових држава гради на ономе што нас може спајати на заједничким интересима, а не да се стално подгрејавају тензије, понављају предрасуде и међусобно неповерење – рекао је Хабулин.

Порука албанског партизана

Из Албаније је у Београд стигао и председник Уједињене организације ратних ветерана генерал-пуковник у пензији Рахман Парлаку, који ће за неколико месеци напунити стоту годину. Реч је о човеку који се, раме уз раме са југословенским партизанима, борио у Другом светском рату против фашиста (одликован Орденом народног хероја), а 1974. године, под лажном оптужбом, кажњен на 25 година затвора, да би после 16 година у тамници био проглашен невиним.

– Очекујем да све наше државе буду део уједињене Европе, јер ћемо уз помоћ и савете Европе, радити боље на унутрашњој демократизацији држава, боље ћемо схватити и спровести демократске слободе, тако да Балкан постане место мира и благостања, што сви желимо. Позивам вете-

ране и посебно наше потомке да раде на очувању светих идеала, у које смо веровали, за које смо ратовали и жртвовали нашу младост – нагласио је Парлаку.

На скупу је усвојена Изјава антифашиста Балкана о миру. У документу усаглашеном по окончању скупа посебно је наглашено да су антифашисти угроженог Балкана сведоци све учесталијих и све организованијих покушаја да се на политичку и друштвену сцену врати атмосфера која погодује опоравку идеологије за коју се веровало да је у Другом светском рату заувек побеђена.

Учесници скупа посебно су нагласили да су тренутне размирице и подбадања резултат фашизма који је опстао и делује под новим називом са новим ликом и служи се новим методама.

СУБНОР Србије, организовањем изванредног скупа антифашиста држава Балкана, које су се недвосмислено изјасниле против хушкача, препознатљивих и по правилу увек истих рушитеља мира, али и за добросуседство на равноправној основи, компромисне договоре и сталне контакте у интересу мира и стабилног живота, учинио је изванредан потез у години када обележава седам деценија успешног рада. ■

Звонимир ПЕШИЋ

ИЗЛОЖБА ТУРСКОГ
СТРЕЛИЧАРСТВА „КЕМАНКЕШ”

ВЕШТИНА ДОВЕДЕНА ДО САВРШЕНСТВА

Бити врхунски стреличар – „кеманкеш” представљало је у Отоманском царству част и одговорност. Велики поклоници те вештине били су и неки султани. Османлије су за време султана Мехмеда Освајача изградиле и први терен у свету за бацање стрела у даљ –Трг стреличара у Истанбулу. На недавно одржаној изложби у Дому Војске Србије могло се видети како су изгледали лукови и стреле којима су ти стреличари вешто баратали, а то старо оружје осликало је и друге аспекте живота једне моћне државе.

Оригинални примерци стреличарског оружја из периода Селџука и Османлија – лукови, стреле, штитови, штитови за зглобове, футроле за чување лукова и стрела, те бројна опрема – могли су донедавно да се виде у Великој галерији Дома Војске Србије на изложби турског стреличарства „Кеманкеш”. Фондација турског стреличарства из Истанбула први пут представила је јавности такву изложбу у главном граду Турске 2016. године, а Београд је изабран као место јединственог културног догађаја из више разлога. У њему је некад постојао стреличарски трг и стреличари су били бројни. Уједно, у нашем главном граду умро је један од најпознатијих светских стреличара Беша Сефер ага, а са ових простора је и велики османски државник Мехмед-паша Соколовић, који је служио као велики везир три султана.

Гледајући експонате посетиоци су могли да сазнају више о историјату турског стреличарства, великим стреличарима – „кеманкешима”, али и о префињеној вештини израде лукова, стрела и стреличарске опреме, јер је стреличарство представљало врхунску технологију свога времена. И не само то, историја једне врсте старог оружја и старе вештине, као део културе некад ратничког народа, открила је и друге аспекте живота моћне државе.

Трагом историје

Номадски народи на истоку Скити, Парти, Татари, Монголи, Мађари, Хуни били су врсни стреличари, али су Турци ту вештину довели до савршенства, тако да је она заузимала посебно место у њиховој историји – било да је служила као ратна дисциплина или као средство духовног или материјалног усавршавања. И тако вековима. Чак и кад је изумљено ватрено оружје и војске га користиле, у Османском царству лук и стрела остали су најефикасније војно оружје све до последње четвртине 18. века. Један од разлога био је тај што је пуњење ватреног оружја захтевало доста времена, док је спахија, припадник османлијске коњичке јединице, могао у минути са високим степеном прецизности да одапне 25–30 стрела.

Да би се постизали такви успеси у рату, стреличарство је неговано као грана спорта у свакодневном животу. Оснивани су стреличарски тргови као спортски терени намењени за такмичење стреличара – „кеманкеша”. Иако је први стреличарски трг основан 1325. године у селу Баликли, након што је Орхан Гази освајао Бурсу, пионирске заслуге за развој те дисциплине припадају султану Мехмеду Освајачу, који је по освајању Истанбула стреличарима доделио комад земље на којем је за време опсаде града био постављен његов шатор. Ту је основан Трг стреличара, који је касније коришћен као полигон за вежбе гађања. Био је то најстарији елитни спортски центар на свету, место где се неговала дисциплина и лепо понашање. Нешто касније, за време владавине Бајазита II на истом месту изграђени су Текија (место окупљања) стреличара, мусала и мета, чиме је стреличарство институционализовано и као спортска дисциплина.

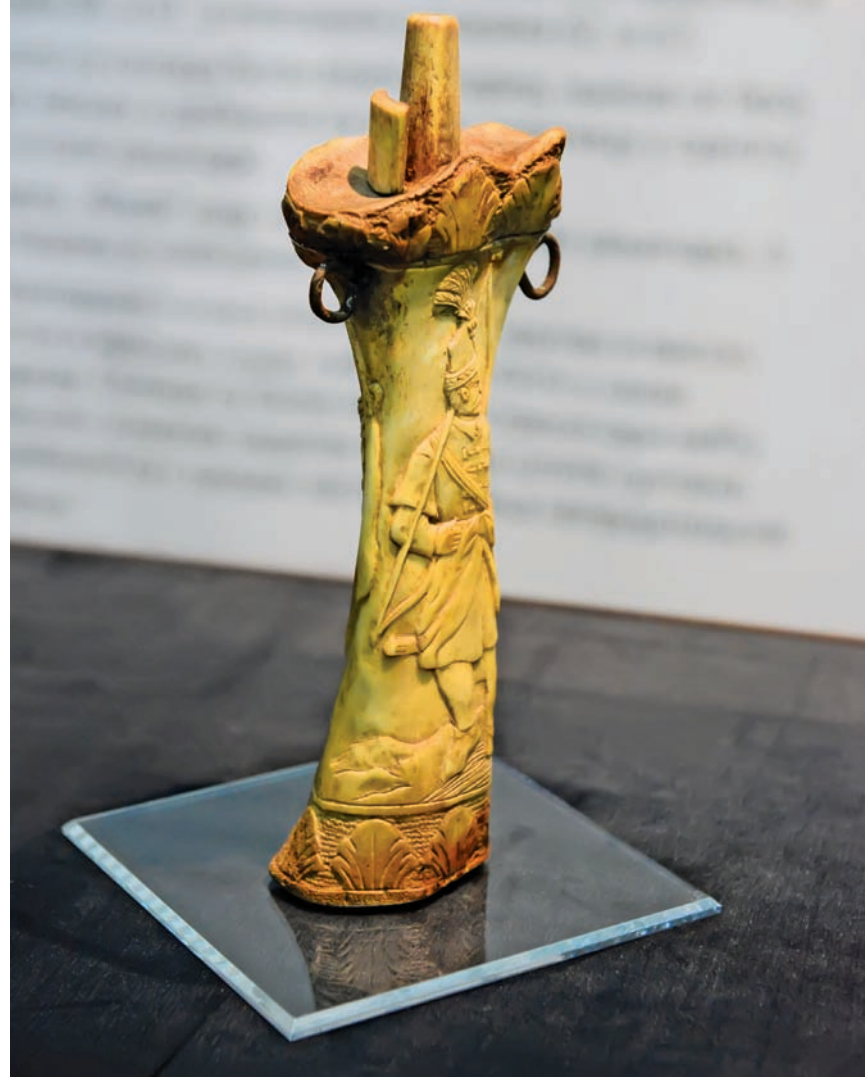
Осим тог трга у Истанбулу, с временом је дуж Царства основано 37 стреличарских тргова, а на микроплану стреличари су вежбали на полигонима сличним данашњим теренима за фудбал, којих је било у готово у сваком насељу.

Такмичења на стреличарском тргу

Стреличарство се код Османлија одвијало у два основна правца: гађању у мету и гађању у пољу. Стреличар тог времена пролазио је дуготрајну обуку и на крају врло дисциплинованог, мукотрпног рада под вођством ментора – учитеља и потврде да је на тргу одапео стрелу (са позиције за гађање типа „пишрев” 900 аршина – 594 m, а са стрелом типа „жеки” 800 аршина), стицао је право да добије рукохват, тј. част и одговорност да буде назван стреличарем – „кеманкешом”, чиме је ступао у свет великог ривалства.

Сезона гађања започела би у мају, трајала шест месеци и завршавала се у новембру. Током тих шест месеци становници Истанбула су сваког понедељка и четвртка

Баруџница из 18. века, израђена од костију, на којој је урезан солак са луком и шорба за лук и стрелу

пратили гађање на тргу. Такмичења су се одвијала у четири групе: „ветерани“, „деветстотинаши“ (гађали су у пољу на домету од 594 m), „хиљадаши“ (око 660 m) и „хиљадустотинаши“ (726 m). Ветеранима је у знак поштовања давано да гађају на домету 594 m и мањем. Гађања је могао да омете ветар, па је уз резултате гађања уписиван и назив ветра.

До 16. века на Тргу стреличара постојало је свега 10–12 позиција са којих се гађало у мету. Од 17. века било је дозвољено отварање нових позиција да би у 19. веку на том тргу постојало 50 позиција. Према правилима, одапета стрела није се извлачила из земљишта док позиција не би била сасвим извесна. Након што би стреличар постао власник позиције домета, наручивао би код каменоресца да изради камено обележје, чиме би обележио свој домет и припремао славље. Био је обичај да се гозба прави на дан

Награде за постигнуте успехе биле су стреличарима додатни мотив за добар резултат. Добијали су драгоцену платна, свилу, скупе кафтане, расне коње и ждребад. Награда је понекад могла бити и живот стреличара и ослобођење од смртне казне. Познат је случај стреличара Синана Субашија, диздара тврђаве Силифкеу. Тврђаву је у борби изгубио, за шта му је претила смртна казна. Казна му је опроштена када је постигао рекордни погодак од 738,87 метара.

Међу најславнијим стреличарима били су Тозкопаран Искендер (крај 15. и прва четвртина 16. века) и Бурсали Шуца. Они су живели у време када је турско стреличарство доживело своје златно доба.

Када је султан Бајазит II на тргу изградио Текију, за вођу њихове заједнице поставио је свог учитеља калиграфије Хамдулах ефендију, коме је доделио титулу шеиха. Бајазит

СВЕЧАНОСТ ОТВАРАЊА

Изложба турског стреличарства „Кеманкеш“ реализована је под покровитељством председништва Републике Турске, уз подршку Министарства одбране и Министарства културе и информисања, те Амбасаде Републике Турске у Београду. Настала је у сарадњи Етнографског музеја из Београда и Фондације стреличара из Истанбула, Метрополитанске општине Истанбул и других бројних институција. Изложбу је отворио Владан Вукосављевић, министар културе и информисања, а на отварању су говорили Нечмедин Билал Ердоган, члан Управног одбора Фондације турског стреличарства, Хајдар Али Јилдиз, председник Удружења стреличара из Истанбула, проф. др Шефер Атеш председник Yunus Emre Institute и Мехмед Лутфи, главни кустос изложбе и аутор текстова за каталог.

је толико био привржен том шеиху да му је, како је записао, придржавао мастионицу док је овај писао. Али не због привржености калиграфији, већ због рекорда од 730 метара у гађању стрелом, који је Хамдулах ефендија постигао. И најстарији камен обележје домета, очуван до данас, припада управо том шеиху.

Поклоници стреличарства били су и други султани. Забележено је да је султан Мурат IV (1612–1640), гађајући уз ветар северац, остварио домет од 706,50 метара, султан Селим III (1761–1807) домет од 668 метара, а Махмуд II (1784–1839) постигао је 1834. године рекорд од 733 метра.

Израда лукова и стрела

Велике успехе на бојним пољима Османлије су остваривале зато што су увеле у употребу током борбе лукове и за коњанике и за пешадинце. Њихови лукови разликовали су се од оних који су употребљавани у другим културама – нису били направљени из једног комада дрвета, већ су били, како се данас каже, композитни. Чудо инжињерства. Занатлије су их израђивале стрпљиво, улажући велики труд и умеће. За саму израду било је потребно доста прецизности и истанчаног умећа. Такође, било је важно да материјали који су се ко-

кад се поставља камено обележје. Ако се оно не би поставило после шест месеци, без оправданих разлога, стреличар би губио то право.

Понекад су султан, везир или паша који су пратили гађања стреличара преузимали трошкове славља, а најчешће су слављенику помагали пријатељи.

ристили у изради лукова буду одговарајући и квалитетни. Тако израђен лук могао је да се употребљава око 200 година.

Османски лукови састојали су се из четири дела: рукохвата, основе, појачивача и главе. Са спољна стране лепила се тетива, а са унутрашње рог. Тело лука израђивано је од јаворовог дрвета. Рогови за унутрашњу страну лукова набављали су се од бивола узгајаних у Ајдину и Менемену. Тетиве, којима се облагала унутрашња страна лука, узимале су се од говеда, односно задњег дела њихових ногу.

Када су сви делови били пажљиво припремљени и обрађени, лук се сушио најмање годину дана. Кад је био довољно осушен, развезивани су конопци, затим се специјалним алатом, који се назива аса гези, мало-помало натезао како би се отворио. Израда лука завршавала се облагањем кожом или кором дрвета како се лук не би навлажио и био оштећен. Од алата су коришћена разна длета и турпије.

Израда лукова и стрела био је уносан посао. Према белешкама Евлије Челебије, у 17. веку у Истанбулу је осим дворских занатлија лукара, постојало 500 лукара у 200 дућана, који су били смештени у кварту Везнецилер и који су подмиривали потребе стреличара.

Израда стрела била је тежак и мукотрпан посао, који је захтевао посебна умећа. Османлије су у 15. веку користили стреле од букве, средином 15. века од трстике, а од 16. века преовладале су стреле од бора. Биле су лаке да би остале што дуже у ваздуху, танке да умање трење и кратке да постигну што дужи домет. Постојало је више врста стрела: „пута“, „хеки“, „пишрев“, „хави гези“, „ибриш“, „мешк“, „чавуш“, „торба гези“...

У стреличарску опрему убрајао се и зглобни штит. Била је то справа која се везује за леву руку која држи рукохват и служила је да се стрела повуче све до унутрашњег дела лука. Такође, штитио је шаку стреличара од стреле.

Турско стреличарство чинио је посебним прстен који се стављао на палац и који је осигуравао брже, правилније и уравнотеженије поготке, усредсређене на циљ са високим степеном прецизности. У почетку се тај прстен израђивао од коже, а касније од бронзе, бакра, сребра, ћилибара, слоноваче, рога. Стреличарски прстен био је обележје свих стреличара и они су га с поносом носили на руци.

На изложби у Дому Војске могла се видети прошлост која живи, јер домети које су турски стреличари постигли када је та дисциплина досегла врх, остали су респективни и у савременом свету стреличарства. До данас је опстала и традиција израђивања лука и стреле, а оживела је и стара Текија у Истанбулу. Та институција, коју су им оставили преци, постала је део данашњице захваљујући патронату председника Турске Реџепа Тајипа Ердогана. ■

Мира ШВЕДИЋ
Снимио Горан СТАНКОВИЋ

ВОЈНА ПАРАДА У МОСКВИ
ПОВОДОМ ДАНА ПОБЕДЕ

ВЕТЕРАНИМА У ЧАСТ

Председник Републике Србије Александар Вучић био је једини шеф државе који је уз руског председника Путина присуствовао свечаности на Црвеном тргу

У част победе над фашизмом у Другом светском рату централним московским тргом продефиловало је 13.000 војника и 150 моторизованих и борбених возила, уз налет 75 ваздухоплова, док су их с почасног места на свечаној трибини посматрали председници Руске Федерације и Републике Србије, Владимир Путин и Александар Вучић. Српски председник уједно је био једини шеф стране државе који је присуствовао овогодишњој паради у руској престоници, имајући у виду да је уз председника Путина био само још и израелски премијер Бенјамин Нетанијаху. Српску делегацију, уз председника Републике, чинили су министри одбране и унутрашњих послова Александар Вулин и Небојша Стефановић.

Овогодишњу параду, која се у Москви традиционално обележава 9. маја, на дан када је нацистичка Немачка ка-

питулирала у Другом светском рату, председник Путин посветио је ветеранима Другог светског рата, напоменувши да у паради учествује ново поколење победника.

Сећање на тријумфалну победу

Обраћајући се окупљеним гостима и хиљадама постројених војника на Црвеном тргу, Путин је истакао да је Дан победе празник општенационалног поноса и вечног памћења.

– Пре 73 године завршио се Велики отаџбински рат, нацизам је сломљен и дошао је крај његовим зверствима, злочинима и варварствима, уништени су злочиначки планови господарења светом. Нацисти су доживели велики слом, а наша победа била је тријумфална. Све земље и сви народи тада су схватили да је управо Совјетски Савез одлу-

ПРЕДСЕДНИК ВУЧИЋ: НЕМЕРЉИВ ДОПРИНОС СРБИЈЕ У БОРБИ ПРОТИВ ФАШИЗМА

Председник Србије први је лидер са којим се Владимир Путин сусрео после преузимања новог председничког мандата. Вучић је другог дана посете Москви представљао нашу земљу на највишим државним церемонијама које Руска Федерација организује поводом Дана победе.

– Србија је имала част да данас на највишем нивоу, и чини ми се од стране наших домаћина на најлепши начин, буде представљена овде на овај велики дан, Дан победе над фашизмом. Српски народ дао је немерљив допринос у борби против највеће пошасте 20. века. Био сам срећан што сам нашу малу земљу могао да представљам и да будемо овако уважени у Москви – рекао је председник Вучић.

ЦРВЕНА АРМИЈА СЛОМИЛА ФАШИЗАМ

Пре 73 године, 9. маја у Берлину, 13 минута после поноћи, Немачка је капитулирала. Потписима фелдмаршала Вилхелма Кајтела, маршала Георгија Жукова и британског ваздухопловног генерала Артура Тедера рат је окончан. Процењује се да је у Другом светском рату Русија претрпела велике губитке, око 25 милиона совјетских војника и цивила, а Источни фронт сматра се најсмртоноснијим ратиштем у Другом светском рату.

чио исход Другог светског рата, да је тај велики подвиг пун жртава извршио наш војник, наш народ – рекао је Путин нагласивши да су Руси до победе дошли плативши највећу цену и подневши огромне губитке.

Парада унутар зидина Кремља почела је смотром јединица и предајом рапорта генерала армије и министра одбране Руске Федерације Сергеја Шојгуа председнику Руске Федерације, а настављена је дефилеом пешадијског и механизованог ешелона.

Црвеним тргом стројевим кораком продефиловали су ешелони свих видова Оружаних снага Руске Федерације и припадници патриотског покрета младих „УН армија“.

Смотра наоружања и војне технике

Легендарни совјетски тенк из Другог светског рата Т-34, којим су јединице Црвене армије ушле у Берлин, први је симболично прошао плочницима централног московског трга. Међу борбеним средствима Копнене војске највећу пажњу изазвали су најсавременији тенкови и остала борбена возила на модуларној платформи „армата“, затим хаубица „коалиција“ и вишецевни бацач ракета „смеч“. Дефиле ПВО средстава приказао је борбене системе малог, сред-

њег и великог домета, пре свега „панцир“, „бук“ и „С-400 тријумф“, док су стратегијске ракетне снаге предводили системи интерконтиненталних балистичких ракета ЈАРС.

Ваздушно-космичке снаге приказале су већину ваздухоплова који се користе у ОС Руске Федерације. Посластицу за љубитеље авијације био је прелет пара вишенаменских борбених авиона „сухој“ Су-57 пете генерације, који су недавно доживели борбено тестирање у „Сирији“. За крај ваздухопловног дефилеа остављен је прелет авиона МиГ-31 наоружаних хиперсоничним ракетама „кинжал“ о чијој се убојитости већ месецима говори и пише у светским медијима.

У боје руске заставе московско небо обојила је акрогрупа „Стрижи“, а крај параде обележио је егзерцир руских гардиста, који је изведен у пратњи оркестра руске војске и бубњара московске Војне музичке школе. ■

Јована АЛМАЖАН

Lemnos Island 1918-2018

The Centenary of the Sign Of The
Armistice of Mudros (End WWI).

Λήμνος, 1918-2018

Εκατονταετηρίδα από την Υπογραφή της
Συνθήκης του Μούδρου (Λήξη Α΄ ΠΠ).

Многобројним догађајима широм Европе током 2018. године биће обележено сто година од краја Првог светског рата. Тај рат, називан и Великим ратом, Ратом који ће окончати све ратове, Ратом нација..., по свом завршетку, уз милионске жртве, изнедрио је и ново лице света. Путуюћи временом до његових одредница, наилазимо и на битан, али мало познат догађај — Примирје у Мудросу, који ће крајем маја бити обележен у Грчкој.

НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЈА У ЛИМНОСУ

БЕЛИНЕ ИСТОРИЈЕ

Примирије у Мудросу је назив споразума о прекиду ватре потписан 30. октобра 1918. између Османског царства и Велике Британије, као представника Антанте. Споразум је потписан у луци Мудрос, на егејском острву Лимнос. Поводом стогодишњице од тог значајног споразума на Лимносу ће се у периоду између 25. и 28. маја одржати међународна конференција „Лимнос, Примирје у Мудросу и крај Првог светског рата: историја и легати“. Организатори конференције су Министарство одбране Републике Грчке, Управа за војну историју, Регија Северног Егеја, Општина Лимнос и Асоцијација „Пријатељи АНЗАК-а са Лимноса“. Доктор Александра Пећинар, аутор књиге „Српско-грчки дипломатски и савезнички односи 1912–1918“ у издању Медија центра „Одбрана“, биће један од главних говорника на овој конференцији са темом о светском рату на Балкану.

Одјеци Великог рата

Конференција ће својим радом пратити три хронолошке тематске целине. Почев од развоја војних операција које су довеле до потписивања Примирја у Мудросу 1918, преко рефлексја краја рата и Примирја у Мудросу на даљу историју, до промоције Лимноса, као примера специфичне културне заоставштине, глобалног одјека.

Споразум у Мудросу означио је капитулацију Османског царства у Првом светском рату. У име Османског царства споразум је потписао Рауф-бег, министар морнарице, а са британске стране адмирал Калторп. Тим документом Османлије су се обавезале да предају гарнизоне, који до тог тренутка нису били освојени. Антанти је дозвољено да заузме Дарданеле, Босфор, Батуми и све тунеле у масиву Таурус. Османска војска је демобилисана, а турске луке, пруге и сви оста-

ли стратегијски објекти предати су на слободно кориштење силама Антанте.

Министарство одбране Републике Грчке међународном научном конференцијом у Лимносу подсећа на значајан догађај у завршници Првог светског рата, који није често присутан у јавности. То је уједно и прилика за Регију Северног Егеја да светској јавности покаже нову слику о напретку који је уследио након тешког периода решавања емигрантског питања са којим се регион суочава. Конференција такође пружа општини Лимнос шансу да представи читаву палету различитих културних садржаја којима ово острво располаже.

Организациони одбор конференције сачињавају генерал-мајор Николаос Дела-толас, професор Евантхис Хатзивасилиу, са Катедре за савремену историју, Национал-

Др Александра Пеђинар

Стелиос А. Манџзарис

ног универзитета Каподистрија у Атини, професор Власис Власидис, са Катедре за балканске, словенске и оријенталне студије, Универзитет Македонија у Солуну, те председник асоцијације „The Lemnos' Friends of ANZAC” Стелиос А. Манџзарис.

Уз учешће великог броја научника који прате историју Првог светског рата, конференцију ће отворити помоћник министра одбране Грчке Фотис Коувелис, а поздравне говоре одржаће и генерал-пуковник Алкиви-

адис Стефанис, као и гувернери регија Северног и Источног Егеја.

Европски печат

Председник Републике Грчке Прокопис Павлопулос и председник Европске комисије Жан Клод Јункер су покровитељи читаве манифестације, која ће се током 2018. одржати на Лимносу, а која је у оквиру обележавања Европске године културног наслеђа проглашена Европским догађајем од високог значаја. Иначе, слоган читаве 2018. године по одлуци ЕУ је – Наше наслеђе: тамо где се прошлост сусреће са будућношћу, што је суштинска одлика конференције на Лимносу, чије су званичне презентације одржане 16. и 21. априла 2018. године.

– Актуелни геополитички моменат, у коме неоспорно осећамо последице Првог светског рата, несумњиво упућује на нестабилну ситуацију на Средњем Истоку као и на подручје Источног Медитерана, окарактерисане као потенцијално „запаљиве” ратне зоне. Упркос томе, заинтересовани посматрач не може пренебрегнути постепено скретање фокуса на Балкан, који, из перспективе геостратегије и географије природних ресурса, представља малу, али значајну карику у овом европско-блискоисточном конфликту. У условима нарастајућих тензија међу водећим геополитичким актерима, у игри све оштријег сукоба између истока и запада, Балкан је поново у епицентру збивања. Актуелна ситуација у Европи и свету ствара предуслове за нова испољавања у овој конфликтној зони светских сила, које исцртавају нове интересне сфере на геополитичкој мапи 21. века. Питање које се неизбежно намеће јесте шта је прави узрок таквог развоја догађаја – каже др Александра Пеђинар, у припреми за ову значајну међународну конференцију. ■

Драган МАРКОВИЋ
Снимио Горан СТАНКОВИЋ

БЕЗ МИЛОСТИ И САЖАЉЕЊА

Победоносни поход српске војске у земљу после пробијања Солунског фронта био је незауостављив јер су војници на уму и у срцу имали само једну жељу – што пре да виде оне које су три године раније оставили на милост и немилост суровој окупаторској војсци

Разарајућа артиљеријска припрема пробоја Солунског фронта и паника којом су немачке и бугарске јединице напуштале одбрамбене положаје означиле су почетак страховитог продора српске војске и њених савезника. Жеља за повратком у домовину међу српским војницима била је огромна, баш као и туга што су своје најдраге три године раније морали да оставе окупаторској немачкој, аустроугарској и бугарској војсци на милост и немилост. А због пораза претрпљеног у првој години Великог рата, окупатори нису имали милости.

Јасна геноцидна намера

Из прокламованих ратних циљева које је за напад на Србију поставила аустроугарска црно-жута монархија недвосмислено су произлазиле њене геноцидне намере према свом јужном су-

седу. Србију је требало уништити за сва времена, како никада не би постала реална претња Аустроугарској и остала пијемонт окупираном словенском становништву присиљеном на живот у аустријским границама. Рат против Србије припреман је одавно, још од анексије Босне и Херцеговине. Сарајевски атентат послужио је као добродошао *casus belli*. Још исте вечери у Сарајеву су опљачкане све српске радње, што је био знак за погром Срба широм царевине. Уследила су хапшења најугледнијих Срба, потом суђења на „велеиздајничким процесима“, на која је изведено неколико хиљада Срба, и депортације у концентрационе логоре (Арад, Нежидер, Болдогасоњ) до тад неслућених размера.

Планирано је систематско и потпуно уништење српске војске, државе и народа, свим средствима и на сваки начин. Геноцидне радње аустроугарске казнене експедиције, којима су грубо кршене одредбе међународног права, а у чијој кодификацији је учествовала и аустроугарска војна и цивилна власт, данас би се с правом називале геноцидом. Покољ локалног српског цивилног становништва на привремено окупираним територијама, одвођење у ропство (депортације у концентрационе логоре) девојака, жена и малолетних мушкараца, свирепост убијања ратних заробљеника и рањеника српске војске на бојишту и изван њега, уништавање, паљење и плачка приватне и државне имовине, рушење и скрнављење православних српских светиња, црква и богомоља, коришћење распрскавајућих зрна, „дум-дум“ метака, били су само неки од пажљиво документованих злочиначких радњи током трогодишње окупације.

Црно-жуто и крваво

Прокламовани ратни циљеви казнене експедиције били су у изричитој супротности са чланом 1. Хашке конвенције који гласи: „Силе уговорнице даће својим копненим оружаним снагама упуте који ће бити у складу са Правилима о законима и обичајима рата на копну приложене овој Конвенцији“. Наређења Врховне команде аустроугарске војске нису била сагласна са тим чланом, као ни са члановима 22, 25, 28, 46, 47, 50. поменутог Правилника, који је аустроугарска Влада потписала. Царско-краљевска заповест за официре аустроугарске војске директно је кршила, на пример, члан 50. У тој заповести, коју су официри носили у џепу писало је да су „у поступању са српским становништвом, свака хуманост и племенитост срца бесмислене и чак штетне, јер би такви обзири, који понекад могу наћи своје место у ратовању, у овом случају довели наше трупе у опасност. Стога, издајем наређење да се у току целог рата према свакоме поступа крајње оштро, грубо и неповерљиво...“.

Бројни су примери наредби и заповести, упутстава и препорука највиших команди сличне садржине: „Браћо војници, ми ћемо се ускоро наћи у једној земљи чији је народ гори од најгрознијег варварина... носеви и уши биће вам одсечени, очи ископане, вода ће тамо бити затрована, такође и храна. Зато вам наређујем да према овој банди немате никакве милости, већ да све што је српско уништава-

те и свакога ко српски говори, без милости стрељате. При уласку у српске градове и села дужност вам је да у првом реду похапсите све високе и најугледније личности... и у присуству свих одмах обесите из сваке групе по тројицу...“.

Перо Блашковић, командант батаљона у 3. босанско-херцеговачкој бригади, у лето 1914. године издао је наређење војницима: „Наређујем вам да према тој банди немате милости. Сваког ко српски говори, без даљег, стрељате“. Та јединица ушла је у Шабац и Клење. У Шапцу је муслиманска јединица те бригаде покупила сва одрасла мушка лица и затворила их у цркву, која је претходно тешко оштећена бомбардовањем. Почело је стрељање тако што су једна за другом извођене групе из цркве. Капетан Ајзенхут из 78. пука издао је наређење да се у Србији поубија све живо. Мађари су тако опустошили сва села у Срему... Из Зворника су отишли до Љубовије. Официри су им ре-

Др Аријус ван Тинховен

кли да пуцају у све што је српско „... Наређено нам је и (наредба је прочитана) да убијамо и спаљујемо све што је српско ... Висока команда издала је наређење да ништа не сме бити поштеђено ... За ово што радим имам наређење претпостављених ... да се убијају и новорођенчад у колевкама ... да се без милости убије све што је српско ... да се српски рањеници докрајче ...“.

Сведочанства странаца

Аустроугарска је за напад на Србију припремила казнену експедицију којој је циљ био уништење српског народа. Рачунало се на брзу, ако не и муњевиту, победу на бојном пољу, која би Србију спречила да пред светском јавношћу обелодани многобројна злодела, систематско паљење села и вароши, немилосрдно уништавање српског становништва, без обзира на пол и узраст. Међутим, после пораза у Церској бици истина о злоделима аустроугарске војске избија на видело. Прва сведочења о томе појављују се у француској и холандској јавности већ 1915. године, из пера Анре Барбија и Аријуса ван Тинховена. Убрзо им се,

као најпозданије, придружују судске медицинске експертизе др Арчибалда Рајса. Не треба занемарити ни много доцније објављен ратни дневник медика Светислава Барјактаровића и до сад необјављен ратни дневник др Михаила Мике Петровића, оца српске ратне хирургије. Бујица сведочанстава о злоделима „војске убица“ више није могла да се заустави. Истина је покуљала попут вулканске лаве, али Европа те прве године рата још није била спремна да је у потпуности прихвати. Ипак, било је све више доказа да је аустроугарска црно-жута монархија још од окупације Босне и Херцеговине према српском живљу испољавала нескривено неповерење и мржњу. По једнострано проглашеној анексији (1908) стање Срба у Босни и Херцеговини постало је несношљиво. После атентата, проглашењем ванредног стања Аустроугарска заводи терор над свим што је у Босни и Херцеговини било српско. Само се Србима укидају права на сваки облик организовања. Забрањује се рад само оним организацијама и публикацијама које Срби организују („Соколи“, „Побратимство“, „Просвета“, „Преглед“...).

Одавно опробаном тактиком империјалних сила „завади па владај“, Аустроугарска је непрекидно завађала припаднике различитих народа на својој територији, па та-

Анре Барбије

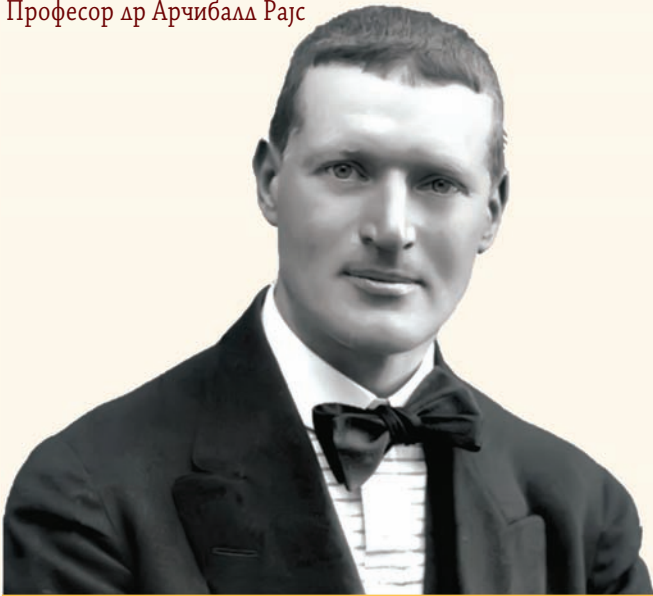
ко и три народа која су чинила становништво Босне и Херцеговине. Срби, Хрвати и муслимани су у току Великог рата коришћени једни против других, па је ударну снагу Аустроугарске војске са територије Хрватске чинио 13. за-

Злочин који је забележио др Аријус ван Тинховен

гребачки корпус, чију је елитну јединицу представљала 42. домобранска дивизија, која је починила најмонструозније злочине над Србима у Србији, због којих је и прозвана „вражјом”. Примењена су најразноврснија мучења рањеника, заробљеника и голоруког народа. Осим стрељања и вешања, људе су клали, до смрти батинали кундацима, мучили глађу и жеђу, живе сахрањивали, драли им кожу с леђа, живе спаљивали. Жене и девојке силовали су на очиглед укућана. Многе су обешчашћене у цркви иза олтара. Лица су им унаказивали бајонетима, дојке одсецали... Над новорођеном децом иживљавали су се убијајући их на кућном прагу. Људска тела су комадали, утробу сабљама вадили, на колац и ражањ старце и децу набијали.

Професор др Арчибалд Рајс

ИЗ РАЈСОВОГ СВЕДОЧЕЊА

„...У четири среза шабачког округа запаљено је 1.658 зграда, то јест: 232 у поцерском срезу, 457 у мачванском срезу, 228 у азбуковачком срезу и 741 у јадарском срезу... У селу Рибаре спаљено је 50 кућа и више од 200 амбара, у Прњавору је 179 породица изгубило своју имовину, у Новом Селу су спаљене три куће и неколико амбара, у Лешници две куће и неколико амбара, у Јеребицама је спаљена једна кућа као и велики број амбара, штала и сеника, у Костајнику су спаљене четири куће и 120 амбара, у Белој Цркви су страдале три куће од пламена, у Љубовији је 135 породица због пожара остало без својих кућа, амбара, остава и штала чија је најмања укупна вредност 373.000 франака (швајцарских), у Селанцу је спаљена једна кућа и око 15 амбара, у Азбуковици је 39 породица претрпело тешке губитке због спаљивања њихових кућа и амбара, у Узвонци је 20 кућа и много споредних зграда доживело исту судбину, у Доњој Буковици је спаљено 9 кућа и много споредних зграда, у Доњем Кошљу је спаљено 12 кућа и 30 до 35 споредних зграда, итд...”, записао је у свом извештају др Арчибалд Рајс.

Набрајајући узроке смрти и околности под којима је у таквим случајевима смрт наступила, др Арчибалд Рајс у једном од својих извештаја наводи: „...стрељано 345 мушкараца и 64 жене, убијено ножем 113 мушкараца и 27 жена, обешено 7 мушкараца и 6 жена, измасакирано или смртно претучено 8 мушкараца и 20 жена, живо спаљено 35 мушкараца и 96 жена, извађена утроба код 2 мушкараца и 4 жене, одсечени носеви код 28 мушкараца и 6 жена, одсечене уши код 31 мушкараца и 7 жена, ископане очи код 30 мушкараца и 38 жена, одсечени полни органи код 3 мушкараца и 3 жене, исечена кожа на каишеве код 15 мушкараца и 3 жене, одсечене дојке код 2 жене, исечено на комаде 17 мушкараца и 16 жена.”

Професор др Арчибалд Рајс допутовао је у Србију на позив српске владе и већ током септембра, октобра и новембра 1914. године приступио истраживањима на 19 локација. Тај извештај упутио је у априлу 1915. године српској влади, а затим и целој Европи. Рајсов извештај био је од кључне важности јер беше експертни.

У првом поглављу тог документа изнети су докази о употреби распрскавајућих зрна, које Хашка конвенција забрањује, и набројане локације њихове употребе (Београд, Јадар, Цер, Мачков Камен, Гучево).

У другом поглављу износи се чињенице о систематском, намерном неселективном бомбардовању и разарању (о прекомерној употреби артиљеријске ватре, без икакве стратегијске потребе) небрањених (отворених) градова, насеља, села и цивилних објекта који још нису били поседнути: Београда до 4. октобра 1914, Шапца до 24. октобра, Лознице и околних срезова. Тако је, наводи Рајс, Београд бомбардован 36 дана и ноћи. Оштећено је и порушено 600 приватних кућа, 60 државних зграда, међу којима Стари двор, Војна академија, зграда неких конзулата, јавни објекти попут Главне државне болнице, железничке станице, Лутрије, затим Фабрика дувана, Пивара „Вајферт”, те историјски објекти као што су Универзитет, Народни музеј. У тим бомбардовањима убијено 25, а рањено 126 цивила. У Лозници је спаљено и порушено много кућа. Претходница б. пука другог позива, гонећи непријатеља у улози извиднице на правцу Дрина – Лозница – Ново село, известила је 20. августа да је непријатељ у вароши Лозница починио страховита зверства: „вешао мирне грађане, стрељао преко сто грађана, међу којима и децу, цркву је развалио, обио и опљачкао; приватне домове, општински суд, пошту и радње опљачкао”.

Треће поглавље односи се на масакр које су припадници аустроугарске војне силе починили над заробљеним или рањеним српским официрима и војницима. Истакнут је масакр над војницима 13. и 14. пука који су пали у заробљеништво после катастрофе код Чеврнтије. Драстичан пример кршења међународног права представља мученичка смрт мајора Косте Тодоровића, командира добровољачке чете, који је после рањавања на положајима Веља Глава – Шор – Вучице код Сребренице 27. септембра 1914, ухваћен и жив спаљен. ■

(Насиљавак у следећем броју)

ЗАВРШНЕ БОРБЕ НА ПОДРУЧЈУ ЈУГОСЛАВИЈЕ 1945. ГОДИНЕ

СЛОБОДА НА ПРАГУ

Војне и политичке припреме за ослобођење Југославије обављене су од 26. фебруара до 2. марта 1945. на саветовању одржаном у Београду. Тада је врховни командант Југословенске армије Јосип Броз Тито са командантима армија разрадио план офанзиве за коначно ослобођење Југославије. Утврђени су основни елементи плана пробоја фронта у Лици, ангажовања снага у источној Босни и за ослобођење Сарајева, а било је говора и о дејствима 1. и 3. армије у пробоју Сремског фронта и форсирању Драве, што је детаљније разрађено на другом састанку крајем марта, када је прихваћен план за вођење сремско-славонске операције.

У лето и јесен 1944. године Народноослободилачка војска Југославије спровела је прву етапу завршних операција које су резултирале дефинитивним ослобођењем

Србије, Војводине, Далмације, Македоније, Црне Горе, Рашке области и дела Срема, Херцеговине и дела Босне. На тај начин успостављен је стратегијски фронт између Дунава и Јадранског мора. У току операција за ослобођење Србије први пут у народноослободилачком рату дошло је до сусрета и садејства Народноослободилачке војске Југославије са снагама Црвене армије. Заједничка борба с јединицама 3. украјинског фронта била је договорена са највишим совјетским руководством приликом боравка врховног команданта Народноослободилачке војске и партизанских одреда Југославије Јосипа Броза Тита у Москви у септембру 1944. године, а детаљније разматрано са маршалом Толбухином 6. априла у Крајови. Тада су утврђени услови за ангажовање 1. бугарске армије Отчественог фронта у саставу снага 3. украјинског фронта на делу југословенске територије. С друге стране, током сусрета Јосипа Броза са фелдмаршалом Херолдом Александером, командантом савезничких снага на Средоземљу, 21. и 24. фебруара 1945. у Београду, договорено је и садејство са западним савезницима. На тај начин југословенске снаге повезале су источни и западни фронт у општој савезничкој офанзиви, чији је циљ био формирање стратегијског обруча око хитлеровске Немачке ради потпуног разбијања њене војне силе и присиљавања на безусловну капитулацију.

Успостављањем чврстог фронта према непријатељу, који се углавном налазио у западном делу земље, било је омогућено да се у источном делу Југославије консолидује пространа слободна територија и спроведе реорганизација Народноослободилачке војске Југославије. Први значајнији корак у њеном реорганизовању било је формирање 1, 2. и 3. армије 1. јануара 1945. године. Одлуком Повереништва народне одбране од 1. марта 1945. Народноослободилачка војска Југославије преименована је у Југословенску армију, Морнарица НОВЈ у Југословенску морнарицу, а Врховни штаб НОВ и ПОЈ реорганизован је у Генералштаб Југословенске армије. Наредбом Врховног команданта од 2. марта формирана је и 4. армија. На југословенском фронту у завршним операцијама Народноослободилачка војска Југославије ангажовала је око 700.000 бораца, а укупно их је било око 800.000.

Снажна југословенска војска

Почетком марта 1945. године Југословенска армија имала је четири армије под командом генерал-лајтнанта Пека Дапчевића (1. армија), генерал-лајтнанта Коче Поповића (2. армија), генерал-лајтнанта Косте Нађа (3. армија) и генерал-мајора Петра Драпшина (4. армија), једнаест корпуса, Корпус народне одбране и једну Оперативну зону (Четврту) са укупно 52 пешадијске, седам дивизија Корпуса народне одбране Југославије и две ваздухопловне дивизије, јединице Ратне морнарице, самосталне јединице нижих штабова и војнотериторијалне команде. Поред тих крупних оперативних и тактичких састава, у позадини непријатеља дејствовало је и 36 партизанских одреда уз бројне друге војнотериторијалне и парти-

занске снаге. Свим тим снагама командовао је врховни командант Јосип Броз Тито, који је преко Генералштаба Југословенске армије непосредно припремао операције и њима руководио. Југословенска армија је у свом наоружању имала 1.152 топа, 3.634 минобацача, 103 тенка, 19.974 пушкомитраљеза, 222 авиона, 251 брод.

На саветовању одржаном у Београду, од 26. фебруара до 2. марта 1945, Јосип Броз је са командантима армија разрадио план офанзиве за коначно ослобођење Југославије. Тада су утврђени основни елементи плана пробоја фронта у Лици, ангажовања снага у источној Босни и за ослобођење Сарајева, а било је говора и о дејствима 1. и 3. армије у пробоју Сремског фронта и форсирању Драве, што је детаљније разрађено на другом састанку крајем марта, када је прихваћен план за вођење сремско-славонске операције. Основна идеја стратегијског маневра била је да се пробије фронт у Лици и Срему, а затим да се, надирањем левог крила (4. армија) уз Јадранску обалу ка Трсту, Сочи и горњем току Драве и десног крила (1. и 3. армија) Славонијом и Загорјем ка Корушкој, уз истовремено снажне продоре снага на централном делу фронта (ка линији Загреб–Карловац и даље ка Словенији) и уз максимално ангажовање снага у позадини непријатеља, затвори обруч око окупаторских и квислиншких трупа у области Јулијских Алпа и Караванки и тако присиле на капитулацију. Међутим, јако утврђену непријатељеву одбрану у Срему било је тешко пробити само фронталним нападом. Зато је ради заобилажења утврђеног сремског појаса требало најпре ликвидирати бочне положаје у источној Босни и долини реке Босне, који су спречавали маневар, и тиме створити услове да се маневром на крилима – јужно од Саве и на Драви – и ударом са фронта разбије утврђени појас непријатеља у Срему, а затим да се приступи остварењу маневра за окружење читаве немачке групације.

Незадржива општа офанзива

Југословенска армија је од 20. марта до 15. маја 1945. извела општу офанзиву са више међусобно повезаних и усклађених операција: личко-приморском, сарајевском, источnobосанском, сремско-славонском, унском, ријечко-тршћанском и карловачком. На њих су се надовезивале операције окружења и разоружања немачких и квислиншких трупа код Зиданог Моста, Цеља, Соштања, Словењ Градеца, Дравограда и Плиберка. У првој етапи пробијен је фронт у Лици и Срему (личко-приморска, сарајевска, источnobосанска и сремско-славонска нападна операција) и реализована су одбрамбена дејства 2. армије у источној Босни и 9. корпуса у Словеначком приморју. Прелазак у оп-

Штаб 9. далматинске дивизије: у средини командант и комесар Њошићуковник Љубо Труша (десно) и Њошићуковник Илија Радаковић (лево)

шту офанзиву изведен је постепеним увођењем у напад најпре 4. армије 20. марта, затим Оперативне групе корпуса 28. марта, Јужне оперативне групе 1. армије 3. априла, 2. армије 5. априла, те општим нападом свих снага 1. и 3. армије који је изведен 12. априла. Стратегијско тежиште офанзиве у овој етапи било је на дејствима 1, 3. и 4. армије.

Продирући на запад јединице Југословенске армије избиле су до 17. априла на линију Доњи Михаљца – Нашице – Ђаково – Босански Шамац – Добој – Бања Лука – Бихаћ – Слуњ – Огулин – Делнице – Бакар. Тиме су створени услови за успешно наступање ка Ријечи и Трсту, Карловцу, Загребу и Вараждину. У следећој етапи настављено је наступање 1, 2. и 3. армије са жестоком борбом у Подравини, код Плетернице и Славонског Брода. Вођене су борбе на линији Драва – Билогора – Илова – доњи ток Уне, а затим унска и карловачка операција и ослобођење Загреба. За то време 4. армија извела је рјечко-тршћанску операцију, а јединице под командом Главног штаба Словеније и делови 4. армије предузимају борбена дејства за ослобођење Љубљане и западног дела Словеније. Од 17. априла до 9. маја вођене су жестоке борбе против немачких и усташких снага, посебно код Плетернице и Славонског Брода, око Вировитице и Бјеловара, на реци Илови и Уни, између Ријеке и Снежника, као и за Карловац. Генералштаб Југословенске армије наредио је 20. априла да 4. армија, без обзира на ситуацију код Ријеке, надире ка Трсту, избије на реку Сочу, где су упућене и снаге 9. корпуса. Такође, 1. армији наређено је да што пре избије у рејон Загреба, 3. армији да гони непријатеља кроз Подравину, а 4. армији да што енергичније надире општим правцем Карловац – Ново Место.

Снаге Југословенске армије ослободиле су 1. маја Трст и сутрадан се спојиле на Сочи са западним савезницима. Загреб је ослобођен 8. маја, а сутрадан Љубљана. До 9. маја Југословенска армија углавном је реализовала

први део општег задатка завршних операција, а то је коначно ослобођење Југославије и спајање са западним савезницима на северозападним и западним границама земље. Уследила је затим етапа окруживања, разбијања, заробљавања и разоружавања свих непријатељевих снага у северозападном делу Југославије (од 9. до 15. маја), тако да је 9. маја био затворен обруч око Групе армија „Е“, који су држале јединице 4. оперативне зоне и Моторизовани одред 4. армије у Корушкој, затим са североистока 3. армија са шест дивизија, са истока 1. армија са четири дивизије, са југа 2. армија са пет дивизија, а на западу јединице 7. корпуса и делови 4. армије (29. дивизија).

Уништавање непријатеља и капитулација

На насловним страницама дневних листова 16. маја 1945. објављена је вест о дешавањима претходног дана:

СРЕМСКИ ФРОНТ

После артиљеријске и авио припреме, у зору 12. априла 1945. почео је пробој Сремског фронта. Сутрадан је пробијена и последња непријатељска линија одбране и ослобођени су Винковци и Жупања. Фронт је формиран на простору омеђеном рекама Дунавом и Савом, а по дубини од Земуна до линије Винковци–Жупања. Током 175 дана жестоких борби на Сремском фронту погинуло је више од 13.000 бораца Народноослободилачке војске и 163 војника партизанске бригаде „Италија“, која је била у саставу Прве пролетерске дивизије. Погинуло је и 1.100 војника и официра Црвене армије, као и 630 војника и официра отачественофронтовске бугарске Народне армије.

„Брзим и енергичним надирањем према горњем току реке Драве, наше трупе пресекле су одступницу остацима немачких и усташко-четничких банди и заокруживши их на подручју Словењ Градец – Гуштањ – Плиберк – Дравоград, после тродневних жестоких борби разбиле их и присиле на капитулацију. Овим су ликвидирани последње непријатељске снаге, које су пред нашим трупама још пружале организовани отпор“.

Седам дана након званичне капитулације немачких оружаних снага, 15. маја 1945, извојевана је коначна слобода и на југословенском тлу. Спајањем Моторизованог одреда 4. армије и дивизија 3. армије са јединицама 4. оперативне зоне затворен је стратегијски обруч око немачких и квислиншких снага и сломљен последњи непријатељев отпор на тлу Југославије. У тој великој војној операцији на територији Словеније учествовало је неколико десетина бригада из свих крајева Југославије.

Југословенска армија је у завршној офанзиви нанела велике губитке непријатељским снагама, које су има-

КРАЈ

У свим југословенским листовима 9. маја крупним словима објављена је вест на коју се годинама чекало – капитулација хитлеровске Немачке. Актом о капитулацији све снаге које се налазе под немачком командом обавезане су да (о)стану тамо где се налазе, да обуставе ратне операције, да се потпуно разоружају и предају оружје и ратну спремност.

Председништво Министарског савета донело је решење „да дана 9. маја неће радити државна и приватна надлежства, установе и предузећа да би се радници, службеници и намештеници могли придружити општем народном славу”. Дефилеом и салвама радости пропраћено је ослобођење Љубљане и Загреба. Загреб је ослобођен 8. маја, а Љубљана сутрадан. Ослободиоце је у Јасеновцу чекала стравична слика – неколико, ко зна којим чудом преживелих логора, спаљене баракe и мноштво сагорелих људских тела.

Јосип Броз Тито говорио је у емисији београдског радија, а на улицама су инсталирани звучници. Маршал је похвалио трупе 1, 2. и 3. армије за успешно ослобођење Загреба и других места у Хрватској, Босни и Херцеговини. Листови су настојали да дочарају слику величанственог митинга на Јелачићевом тргу, на коме је, према писању извештача „Борбе”, био читав Загреб. Први је говорио командант Главног штаба Хрватске генерал-лајтнант Иван Гошњак. Веселе на Теразијама трајало је до дубоко у ноћ.

Дана 15. маја 1945. у ратном извештају Генералштаба Југословенске армије писало је: „Престао је организовани отпор непријатеља пред нашим трупама. Завршава се разоружавање и уништавање мањих раштрканих непријатељских група”.

ле више од 100.000 погинулих и око 340.000 заробљених. Заробљени су штаб Групе армија „Е” са командантом генерал-пуковником Александером Лером и начелником штаба генерал-мајором Ерихом Шмитом; затим штабови 21, 91. и 97. армијског корпуса са корпусним јединицама; од оперативних јединица, 22, 41, 181. и 237. пешадијска дивизија; 104. ловачка, 188. брдска и 11. пољска ваздухопловна дивизија; 7. СС дивизија „Принц Еуген”, 369, 373. и мањи делови 392. легионарске дивизије; делови 1. и 2. коњичке козачке дивизије и

438. дивизија, борбене групе „Фишер” и „Гајгер”. Уништен је и заробљен највећи број усташко-домобранских дивизија, заробљене су знатне четничке, љотићевске и белогардејске снаге, као и већи број полицијских јединица, самосталних пукова и батаљона за осигурање који су тактички били потчињени поменутиим дивизијама. Запленили су 173.662 пушке, 24.454 аутоматска оруђа, 1.520 топова, 97 тенкова, 40 авиона, 3.751 камион и разноврсног ратног материјала и опреме. ■

Др Миљан МИЛКИЋ

Личка дивизија на Сремском фронту

ГЕНЕРАЛ ДИКОВИЋ НА СНИМАЊУ ФИЛМА О КРАЉУ ПЕТРУ

У СЛАВУ СРБЪ

Нажалост, наше млађе генерације немају војну обуку, па не знају ни пушку да држе, а камоли да пуцају и зато нам је помоћ професионалне војске заиста била неопходна, каже прослављени српски глумац Лазар Ристовски и власник продукцијске куће „Зилион филм”

Начелник Генералштаба Војске Србије генерал Љубиша Диковић са сарадницима присуствовао је крајем априла у околини Рипња снимању сцена филма и серије „Краљ Петар Први у славу Србије”. Реч је о пројекту продукцијске куће „Зилион филм”, нашег прослављеног глумца Лазара Ристовског, чију је реализацију подржала Влада Републике Србије.

Министарство одбране и Војска Србије дали су велики допринос реализацији, преваходно ангажовањем око 200 војника Копнене војске, за снимање масовних сцена Колубарске и Церске битке, али и обезбеђивањем механизације, возила, војничких реквизита и неопходне опреме за логистичку подршку пројекту.

У пратњи Лазара Ристовског, који у филму и серији тумачи лик краља Петра, генерал Љубиша Диковић обишао је припаднике Војске Србије ангажоване на сету и разговарао с њима. Пожелевши им срећан рад, генерал Љубиша Диковић истакао је да филм и серија у најлепшем светлу представљају историју Србије.

Снимео Јово МАМУЛА

– Немојте се штедети, јер овим снимањем, на своје-врстан начин, постајете део историје Србије, за коју је овај пројекат веома важан. Свет треба да види што се догађало пре 100 година, а то су само две генерације иза нас, и неопходно је да им пошаљемо праву слику. Реч је о догађајима од 1906. до 1918. године, а у то време српског војника и сељака красила је велика хуманост и, изнад свега, велико јунаштво које је извирало из љубави према Србији – рекао је начелник Генералштаба и потврдио да су догађаји из тог времена велики ослонац Србије, на понос нама данас али и будућим генерацијама.

Захваљујући генералу Диковићу на свесрдној помоћи, први човек „Зилион филма“ глумац Лазар Ристовски рекао је да без те подршке не би било могуће успешно реализовати пројекат.

– Нажалост, наше млађе генерације немају војну обуку, па не знају ни пушку да држе, а камоли да пуцају и зато нам

је помоћ професионалне војске заиста била неопходна. Радио телевизија Србије финансира тај велики пројекат, као што име и говори, у славу Србије, а ми то заиста и покушавамо да урадимо, па не смемо да погрешимо ни у чему, јер ти догађаји су у емотивном памћењу српског народа и неопходно је да у свему будемо тачни и истинити и да направимо сведочанство за памћење – рекао је Лазар Ристовски.

Познати глумац је генералу Диковићу представио чланове екипе и главне глумце, а начелник Генералштаба искористио је прилику да се фотографише с војницима у аутентичној српској униформи тог времена, након чега је обишао режију и присуствовао снимању једне од сцена.

Премијера филма „Краљ Петар Први у славу Србије“ планирана је за 11. новембар у Центру „Сава“, на дан потписивања Мирног споразума у Првом светском рату, док ће емитовање 10 епизода истоимене серије започети почетком наредне године. ■

Владимир ВЈЕШТИЋ

**ГЕНЕРАЛШТАБ ВОЈСКЕ СРБИЈЕ
УПРАВА ЗА ЉУДСКЕ РЕСУРСЕ (Ј-1)**

расписује

ИНТЕРНИ КОНКУРС

за пријем професионалног војног лица или државног службеника, односно намештеника у својство војних службеника и војних намештеника у радни однос на неодређено време

И Назив организационе јединице Војске Србије у којој се попуњавају формацијска места:

КОПНЕНА ВОЈСКА

ВП 1414 Нови Сад:

1. кувар – вођа смене, КВ, један извршилац,
2. руковалац парних котлова са АТК, КВ, један извршилац,
3. кувар – вођа смене, ВКВ, један извршилац,
4. руковалац парних котлова са АТК, КВ, један извршилац;

ВП 3720 Краљево:

5. помоћни радник, ПКВ, извршилац,
6. руковалац парних котлова са механизованим ложењем, КВ, извршилац,
7. механичар за инжињеријске машине, КВ, извршилац,
8. медицински техничар, ССС, извршилац,
9. кувар, КВ, извршилац;

ВП 4666 Ниш:

10. руковалац котлова са ручним ложењем, КВ, један извршилац,
11. столар, КВ, један извршилац,
12. механичар за клима и расхладне уређаје, КВ, један извршилац,
13. кројач, КВ, извршилац,
14. месар, КВ, извршилац,
15. возач аутобуса, ВКВ, један извршилац,
16. руковалац парних котлова са АТК, КВ, један извршилац,
17. монтер централног грејања – заваривач, КВ, један извршилац,
18. возач, КВ, један извршилац,
19. возач вучног воза, ВКВ, један извршилац,
20. руковалац радова – референт, ВШС, један извршилац,
21. руковалац парних котлова са АТК, КВ, један извршилац;

ВП 4976 Врање:

22. инсталатер водовода и канализације, КВ, један извршилац,
23. механичар за артиљеријско наоружање АРЈ ПВД, ВКВ, један извршилац,
24. механичар за возила точкаше, КВ, један извршилац,
25. механичар за возила пумпе високог притиска, КВ, један извршилац,
26. руковалац машина за прање посуђа, КВ, један извршилац,
27. перионичар – пеглар, ПКВ, један извршилац,
28. погонски електричар, ВКВ, један извршилац,
29. возач, ВКВ, један извршилац,
30. електромеханичар за интендантске машине, ВКВ, један извршилац,
31. руковалац, ССС, један извршилац,
32. кувар, КВ, један извршилац;

ВП 8486 Панчево

33. возач, КВ, један извршилац,
34. руковалац парних котлова са АТК, КВ, један извршилац,
35. руковалац парних котлова са АТК, КВ, један извршилац;

ВП 3987 Ниш:

36. инсталатер водовода и канализације, КВ, један извршилац,
37. механичар за електронику у ракетним системима ЗА уједно возач, ВКВ, један извршилац;

ВП 2827 Нови Сад:

38. бродоградитељ, ВКВ, један извршилац,
39. механичар за возила точкаше уједно возач, ВКВ, један извршилац,
40. кувар, КВ, један извршилац;

ВП 1097 Ниш:

41. возач, КВ, извршилац;

ВП 2325 Чачак:

42. техничар, ССС, извршилац;

ВП 3987 Ниш:

43. руковалац парних котлова са АТК, КВ, (1) извршилац.

Услови:

радно место на редном броју 1:

- завршена средња угоститељска школа, занимање кувар, КВ;

радно место на редном броју 2:

- завршена средња машинска школа, КВ и
- сертификат о стручној оспособљености за руковоаца парних котлова са АТК ВП;

радно место на редном броју 3:

- завршена средња угоститељска школа, положен специјалистички испит – занимање кувар-специјалиста, ВКВ;

радно место на редном броју 4:

- завршена средња машинска школа, КВ и
- сертификат о стручној оспособљености за руковоаца парних котлова са АТК ВП;

радно место на редном броју 5:

- завршен 1. и 2. разред средње школе;

радно место на редном броју 6:

- завршена средња машинска школа, КВ и
- сертификат о стручној оспособљености за руковоаца парних котлова са механизованим ложењем;

радно место на редном броју 7:

- завршена средња машинска школа, занимање аутомеханичар, КВ;

радно место на редном броју 8:

- завршена медицинска школа, смер медицински техничар (медицинска сестра);

радно место на редном броју 9:

- завршена средња угоститељска школа, занимање кувар, КВ;

радно место на редном броју 10:

- завршена средња машинска школа, КВ и
- сертификат о стручној оспособљености за руковоаца котлова са ручним ложењем;

радно место на редном броју 11:

- завршена средња грађевинска школа за КВ раднике, занимање столар;

радно место на редном броју 12:

- завршена средња машинско-техничка школа, занимање механичар за климе и расхладне уређаје, КВ;

радно место на редном броју 13:

- завршена средња школа за раднике текстилне струке, занимање кројач, КВ;

радно место на редном броју 14:

- завршена средња угоститељска школа, занимање месар, КВ;

радно место на редном броју 15:

- завршена средња школа за ВКВ раднике, занимање во–
– зач моторних возила – специјалиста,
– поседовање возачке дозволе „Ц” и „Д” категорије;
- радно место на редном броју 16:
– завршена средња машинска школа, КВ и
– сертификат о стручној оспособљености за руковоаца парних котлова са АТК ВП;
- радно место на редном броју 17:
– завршена средња машинска школа, занимање монтер централног грејања, КВ;
- радно место на редном броју 18:
– школа за КВ раднике,
– поседовање возачке дозволе „Ц” категорије;
- радно место на редном броју 19:
– школа за ВКВ раднике саобраћајне струке, положен специјалистички занимање возач моторних возила – специјалиста и
– поседовање возачке дозволе „Ц” и „Е” категорије;
- радно место на редном броју 20:
– виша техничка грађевинска школа – смер високоградње;
- радно место на редном броју 21:
– завршена средња машинска школа, КВ и
– сертификат о стручној оспособљености за руковоаца парних котлова са АТК;
- радно место на редном броју 22:
– завршена средња машинска школа, занимање инсталатер водовода и канализације, КВ;
- радно место на редном броју 23:
– завршена средња машинска школа, положен специјалистички испит за прецизног механичара, ВКВ;
- радно место на редном броју 24:
– завршена средња машинска школа, занимање ауто-механичар, КВ;
- радно место на редном броју 25:
– завршена средња машинска школа, занимање аутомеханичар, КВ или машински техничар моторних возила;
- радно место на редном броју 26:
– завршена средња школа за КВ раднике, смер угоститељски;
- радно место на редном броју 27:
– завршен 1. и 2. разред средње школе;
- радно место на редном броју 28:
– завршена средња машинско-техничка школа за ВКВ радника, занимање специјалиста, смер електромашински;
- радно место на редном броју 29:
– завршена средња школа саобраћајне струке, занимање возач моторних – специјалиста, ВКВ,
– поседовање возачке дозволе „Ц” категорије;
- радно место на редном броју 30:
– завршена средња школа за ВКВ раднике, занимање механичар за расхладну и белу технику – специјалиста;
- радно место на редном броју 31:
– завршена средња машинско-техничка школа општег смера, 4. степен (ССС);
- радно место на редном броју 32:
– завршена средња угоститељска школа КВ, занимање кувар;
- радно место на редном броју 33:
– завршена средња школа, КВ и
– поседовање возачке дозволе „Ц” категорије;
- радно место на редном броју 34:
– завршена средња машинска школа, КВ и

- сертификат о стручној оспособљености за руковоаца парних котлова са АТК;
- радно место на редном броју 35:
– завршена средња машинска школа, КВ,
– сертификат о стручној оспособљености за руковоаца парних котлова са АТК;
- радно место на редном броју 36:
– завршена средња школа машинске струке за машинство и обраду метала, назив образовног профила: инсталатер водовода и канализације, КВ;
- радно место на редном броју 37:
– завршена средња школа електротехничке струке, специјалистички испит електротехничке струке – специјалиста ВКВ,
– завршен курс за механичара за оптоелектронска средства,
– завршен курс за електромеханичара за изворе струје,
– поседовање возачке дозволе „Ц” категорије;
- радно место на редном броју 38:
– завршена средња машинска школа, положен специјалистички испит бродограђевинске струке или аутолимар специјалиста, ВКВ,
– завршено стручно усавршавање – курс за рад са материјалима од неметала (стаклопластика);
- радно место на редном броју 39:
– завршена средња школа машинске струке, положен специјалистички испит – занимање аутомеханичар специјалиста, ВКВ,
– поседовање возачке дозволе „Ц” категорије;
- радно место на редном броју 40:
– завршена средња угоститељска школа, КВ, занимање кувар;
- радно место на редном броју 41:
– завршена средња школа, КВ,
– поседовање возачке дозволе „Ц” категорије;
- радно место на редном броју 42:
– завршена средња машинско-техничка школа, ССС (4. степен);
- радно место на редном броју 43:
– завршена средња машинска школа, КВ и
– сертификат о стручној оспособљености за руковоаца парних котлова са АТК.

II Заједничко за сва формацијска места:

II Изборни поступак: У изборном поступку биће примењени критеријуми прописани Одлуком о утврђивању мера за спровођење стратегије каријерног вођења и саветовања у Републици Србији у Министарству одбране и Војсци Србије („Службени војни лист”, број 10/12, 6/14, 23/15 и 30/17), а који обухватају просек оцена са нивоа школовања, које је прописано за пријем на радно место (40% од укупног броја бодова), психолошку процену кандидата (40% од укупног броја бодова) и разговор са кандидатом (20% од укупног броја бодова).

Кандидати чије су пријаве благовремене, допуштене, разумљиве, потпуне и уз које су приложени сви докази и који испуњавају све услове за запослење на формацијским местима за која конкуришу биће упућени на психолошку процену капацитета у надлежне војноздравствене установе. Наведена процена врши се путем стандардизованих тестова. О датуму, времену и месту обављања процене психолошких капацитета кандидати ће бити обавештени писаним путем на адресе наведене у пријави.

Кандидати који не задовоље на психолошкој процени губе право на даље учешће у изборном поступку.

Са кандидатима који задовоље процену психолошких капацитета биће обављен разговор. О датуму, времену и месту

обављања разговора кандидати ће бити обавештени писаним путем на адресе наведене у пријави.

Такође, за кандидате који испуњавају услове конкурса, уз њихову писану сагласност биће извршена безбедносна провера у складу са Правилником о безбедносним проверама лица које обавља Војнобезбедносна агенција.

Кандидати који се не одазову позиву у било којој фази изборног поступка губе право на даље учешће о изборном поступку.

Кандидати који уђу у најужи избор, пре пријема у радни однос доставиће лекарско уверење о општој здравственој способности.

III Место рада: на редном броју 4 и 39 (Нови Сад), на редном броју 1 и 2 (Сремска Митровица), на редном броју 3 (Бачка Топола), на редном броју 7, 8, и 9 (Краљево), на редном броју 6 (Пожега), на редном броју 5 (Рашка), на редном броју 10 (Куршумлија), на редном броју 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 35, 36, 37, 41 и 43 (Ниш), на редном броју 19, 20 и 21 (Прокупље), на редном броју 22 (Бујановац), на редном броју 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31 и 32 (Врање), на редном броју 33 и 34 (Панчево), на редном броју 40 и 41 (Шабац), на редном броју 42 (Чачак).

IV Рок за подношење пријаве на интерни конкурс је 8 (осам) дана и почиње да тече од наредног дана од кад је интерни конкурс оглашен у магазину „Одбрана“.

V Лице које је задужено за давање обавештења о интерном конкурс:

ВП 1414 Нови Сад, Сениша Рангелов, тел. 021/4835-016,
ВП 3720 Краљево, Небојша Ристовић, тел. 036/308-421 и 036/308-422

ВП 4666 Ниш, Игор Алексов, тел. 018/555-353,
ВП 4976 Врање, Зоран Гајић, тел. 017/414-102, локал 051,
ВП 8486 Панчево, Сениша Богоев, тел. 013/326-078,
ВП 3987 Ниш, Момир Дамјанић, тел. 018/508-012,
ВП 2827 Нови Сад, Ружић Смиљан, тел. 021/4835-383,
ВП 1097 Ниш, Милош Димитријевић, тел. 018/555-562 и
ВП 2325 Чачак, Љиљана Савковић, тел. 032/372-666.

VI Адреса на коју се подноси пријава за интерни конкурс:

Поштом на адресу Војне поште у којој се налази радно место за које кандидат подноси пријаву, са знаком „за интерни конкурс“.

ВП 1414 Нови Сад, Дунавска 33, 21000 Нови Сад,
ВП 3720 Краљево, Четврта Црногорска бб, 36000 Краљево,
ВП 4666 Ниш, Чегарска бб, 18000 Ниш,
ВП 4976 Врање, Пролетерских бригада бб, 17500 Врање,
ВП 8486 Панчево, Јабучки пут бб, 26000 Панчево,
ВП 3987 Ниш, Јадранска бб, 18000 Ниш,
ВП 2827 Нови Сад, 1300 каплара број 11, 21000 Нови Сад.
ВП 1097 Ниш, Трг Краља Александра бб, 18000 Ниш и
ВП 2325 Чачак, Драгише Мишовића 167, 32000 Чачак.

Лична достава пријава може се извршити на деловодство Војне поште у којој се налази радно место за које кандидат подноси пријаву.

VII Докази који се прилажу уз пријаву на интерни конкурс:

Уз пријаву у којој се наводе основни лични подаци, адреса становања, контакт телефон, е-mail адреса, редни број формацијског места на које се конкурише, кандидати поред кратке биографије прилажу и следеће:

1. за формацијско место од редног броја 1 до 43 – оригинал или оверена фотокопија дипломе којом се потврђује стручна спрема и оригинал или оверена фотокопија сведочанстава за завршен сваки разред средње школе односно

оригинал или фотокопија дипломе о завршеном 1. и 2. разреду средње школе (само за формацијска места на редном броју 5 и 27 за које је прописано ПКВ); попуњен и оверен образац и сагласност за извршење безбедносне провере (исти тражити у команди јединице у којој се кандидат налази у служби) и картон основних личних података (КОЛП);

2. за формацијско место под редним бројем 2, 4, 6, 10, 16, 21, 23, 25, 34, 36 и 43 – оригинал или оверена фотокопија доказа о стручној оспособљености;

3. за формацијско место под редним бројем 18, 29, 33, 37, 39 и 41 – оригинал или оверена фотокопија возачке дозволе за „Б“ и „Ц“ категорију;

4. за формацијско место под редним бројем 15 – оригинал или оверена фотокопија возачке дозволе за „Б“, „Ц“ и „Д“ категорију;

5. за формацијско место под редним бројем 19 – оригинал или оверена фотокопија возачке дозволе за „Б“, „Ц“ и „Е“ категорију;

6. за радно место на редном броју 20 – оригинал или оверена фотокопија дипломе којом се потврђује виша стручна спрема из одговарајуће струковне области;

7. за формацијско место под редним бројем 37 – оверена фотокопија доказа о стручној оспособљености за механичара за оптоелектронска средства и завршен курс за електромеханичара за изворе струје;

8. за формацијско место под редним бројем 38 – оверена фотокопија доказа о стручној оспособљености за рад са материјалима од неметала (стаклопластика).

VIII Лица која имају право да учествују на интерном конкурс:

На интерном конкурс могу да учествују професионална војна лица и државни службеници односно намештеници из Министарства одбране Републике Србије

Напомене:

Неблаговремене, недопуштене, неразумљиве или непотпуне пријаве и пријаве, уз које нису приложени сви потребни докази у оригиналу или фотокопији овереној у општини, суду или код јавног бележника, биће одбачене закључком.

Сагласно одредби члана 125. Закона о Војсци Србије, између кандидата који испуњавају услове конкурса, првенство под једнаким условима има супружник, односно члан породице погинулог професионалног припадника Војске Србије, погинулог или умрлог од последица повреда задобијених у вршењу службе у Војсци Србије и супружник професионалног припадника Војске Србије премештеног из једног у друго место службовања.

Интерни конкурс спроводи конкурсна комисија коју именује министар одбране.

Овај оглас објављује се на веб-страници Министарства одбране Републике Србије и у магазину „Одбрана“. ■

ИСПРАВКА КОНКУРСА

У броју 303 од 1. маја у Јавном конкурс Војне академије за избор и поновни избор у звање наставника у образовно-научном пољу друштвено-хуманистичких и техничко-технолошких наука (на стр. 50) направљена је грешка у делу везаном за избор наставника у друштвено-хуманистичким наукама јер је два пута поновљено место под редним бројем 3. Уместо друге тројке, требало би да пише редно место под бројем четири, а уместо четворке, редно место под бројем пет.

**МИНИСТАРСТВО ОДБРАНЕ
РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
СЕКТОР ЗА ЉУДСКЕ РЕСУРСЕ
УПРАВА ЗА КАДРОВЕ
расписује
К О Н К У Р С**

**за пријем кандидата из грађанства за ученике
Средње стручне војне школе**

У школској 2018/2019. години извршиће се пријем 20 кандидата мушког и женског пола из грађанства (у даљем тексту: кандидати) за ученике првог разреда стручних радника Средње стручне војне школе за војна усмерења (смер: Мототехника, специјалност: Механичар за возила гусеничаре – 10 ученика и Електромеханичар за возила гусеничаре – 10 ученика).

УСЛОВИ КОНКУРСА

Кандидати треба да испуњавају опште и посебне услове конкурса.

ОПШТИ УСЛОВИ

- да су држављани Републике Србије;
- да су здравствено способни за школовање, што утврђује надлежна војнолекарска комисија;
- да се против њих не води кривични поступак или поступак због кривичног дела за које се гони по службеној дужности, односно да нису осуђивани за таква дела казном затвора у трајању дужем од шест месеци или казном малолетничког затвора, или им није изрицана заводска мера.

ПОСЕБНИ УСЛОВИ

- да су рођени 2002. године или касније;
- да су завршили V, VI и VII разред и прво полугодиште VI-II разреда, односно VIII разред основне школе, и при томе постигли најмање врло добар просечан општи успех школовања;
- да у свим разредима школовања из владања имају најмање оцену 4 (врло добар).

Кандидати који испуњавају опште и посебне услове конкурса, подлежу провери физичке способности, провери знања из математике и физике, психолошкој процени, медицинско-здравственој процени и безбедносној провери.

ШКОЛОВАЊЕ, ПРАВА И ОБАВЕЗЕ УЧЕНИКА

Школовање стручних радника у Средњој стручној војној школи за војна усмерења траје четири године. Ученици се школују по плану и програму Средње стручне војне школе за војна усмерења смера Мототехника, специјалности: Механичар за возила гусеничаре и Електромеханичар за возила гусеничаре.

Након завршеног школовања у Средњој стручној војној школи за војна усмерења ученици се примају у Војску Србије у својству цивилног лица, војног намештеника.

За време школовања ученицима су обезбеђени смештај и исхрана у интернату, уџбеници, школски прибор, одећа и обућа, здравствена заштита и новчана примања у складу са прописом којим су уређени услови, начин остваривања и висина новчаних примања у Министарству одбране Републике Србије, а трошкове школовања сноси Министарство одбране Републике Србије.

Међусобна права и обавезе лица примљених на школовање и Министарства одбране Републике Србије регулишу се уговором.

**НАЧИН КОНКУРИСАЊА И ПОСТУПАК СПРОВОЂЕЊА
КОНКУРСА**

Кандидати подносе пријаву територијалном органу Регионалног центра Министарства одбране на територији сталног места боравка.

Кандидати чије је пребивалиште на територији АП Косово и Метохија, конкурсну документацију подносе територијалном органу Регионалног центра Министарства одбране који је најближи њиховом месту пребивалишта. Образац пријаве добија се у територијалном органу регионалног центра Министарства одбране приликом конкурисања.

Кандидат уз пријаву прилаже:

- оверену фотокопију уверења о држављанству Републике Србије;
- оверену фотокопију извода из матичне књиге рођених;
- потврду надлежног органа да се против кандидата не води кривични поступак или поступак због кривичног дела за које се гони по службеној дужности, односно да није осуђиван за таква дела казном затвора у трајању дужем од шест месеци или казном малолетничког затвора, односно да му није изрицана заводска мера;
- оверене фотокопије сведочанстава V, VI, VII и VIII разреда основне школе за кандидате који су завршили основну школу, а за кандидате ученике VIII разреда оверене фотокопије сведочанстава V, VI и VII разреда основне школе и уверење – потврду основне школе о оценама на крају полугодишта VIII разреда.

Фотокопије докумената тражених по конкурсном кандидату оверавају код јавног бележника.

Приликом доласка на проверу физичких способности, проверу знања из математике и физике, кандидати са собом обавезно носе потребну спортску опрему, ђачку књижицу са овереном фотографијом и потврду (не старију од 10 дана) од изабраног лекара да могу приступити провери физичких способности.

Приликом доласка на све предвиђене провере у оквиру селекције потребно је да кандидати дођу у пратњи родитеља – старатеља.

Селекција кандидата из грађанства за ученике Средње стручне војне школе за војна усмерења реализује се у три дела. У првом делу, у трајању од једног дана, кандидати подлежу провери физичке способности и провери знања из математике и физике. Уколико кандидат не задовољи критеријуме провере физичке способности, губи право на упис у Средњу стручну војну школу за војна усмерења и не упућује се на следећи облик селекције.

Да би задовољио критеријуме првог дела селекције кандидат мора остварити најмање по један бод на тестирању из математике и физике.

У другом делу, у трајању од једног дана, кандидати подлежу психолошкој процени (1, 2. и 3. категорија кандидата на психолошкој процени задовољава критеријуме).

У трећем делу, у трајању од једног дана, кандидати подлежу медицинско-здравственој процени.

Ради провере физичке способности, провере знања из математике и физике, кандидати за пријем на школовање у Средњу стручну војну школу долазе у интернат Војне гимназије (Хумска 22, Београд), према распореду који ће издати Средња стручна војна школа и доставити регионалним центрима Министарства одбране Републике Србије.

Све путне трошкове превоза до интерната Војне гимназије ради реализације првог дела селекције и до војно-здравствених установа за потребе психолошке и медицинско-здравствене процене носе кандидати који конкуришу за упис у Средњу стручну војну школу за војна усмерења.

Конкурс је отворен од **15. маја до 15. јуна 2018. године.**

Конкурсна документација кандидатима за ученике Средње стручне војне школе неће се враћати.

Кандидати ће обавештење о резултатима конкурса добити од Војне гимназије почев од **1. августа 2018. године.**

Остала обавештења у вези са конкурсом могу се добити у Средњој стручној војној школи, Улица Петра Чајковског 2, Београд (телефони: 011/3603-966, 011/3603-972 и 011/3603-655) или на интернет презентацији Војне гимназије www.gimnazija.mod.gov.rs. ■

МИНИСТАРСТВО ОДБРАНЕ
РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
СЕКТОР ЗА ЉУДСКЕ РЕСУРСЕ
УПРАВА ЗА ТРАДИЦИЈУ, СТАНДАРД И ВЕТЕРАНЕ

ИНФОРМАЦИЈА
о пословној сарадњи са „Чигота“ доо из Београда

На основу уговора о пословној сарадњи са „Чигота“ доо из Београда, који је потписан 30. априла 2018. године, за запослене у Министарству одбране и Војсци Србије и чланове њихових породица омогућено је коришћење капацитета и услуга Специјалне болнице за болести штитасте жлезде и болести метаболизма „Златибор“ по повољнијим условима, и то коришћење услуга медицинских пакета и услуга рекреативног одмора према Ценовнику услуга који чини саставни део уговора.

ЦЕНОВНИК УСЛУГА

За запослене у МО и ВС и чланове њихових породица

Боравак за период 19. 2. – 30. 6. 2018 и 20. 10. – 22. 12. 2018.

врста смештаја	АБ апартман	1/1 А	1/2 А
цена по дану / медицински пакет	3.900,00	4.300,00	3.900,00
полупансион	3.440,00	3.840,00	3.440,00

Боравак за период 30. 6. – 19. 10. 2018.

врста смештаја	АБ апартман	1/1 А	1/2 А
цена по дану / медицински пакет	4.200,00	4.600,00	4.200,00
полупансион	3.800,00	4.200,00	3.800,00

Корисници услуга полупансиона (без медицинских пакета) користе базен, сауну и теретану – ГРАТИС

У цену наведених угоститељских услуга није урачуната боравишна такса која износи 120,00 динара дневно по особи и осигурање које је 15,00 динара по особи дневно за одрасле

Цене пуног пансиона за децу од 2–12 година:

- посебан лежај 2.000,00 динара дневно по особи
- помоћни лежај 1.900,00 динара дневно по особи
- заједнички лежај 1.700,00 динара дневно по особи

МЕДИЦИНСКИ ПАКЕТ:

- Услуга је на бази пуног пансиона /доручак и вечера шведски сто, ручак сет мени/
- Коришћење базена и теретане је урачунато у цену

ПРОГРАМ ЗА ШТИТАСТУ ЖЛЕЗДУ:

- преглед лекара специјалисте интерне медицине,
- одређивање хормонског статуса – ФТ4, ТСХ,
- ЕХО штитасте жлезде,
- БХЛ,
- сцинтиграфију (по индикацији)

ПРОГРАМ ФИЗИКАЛНЕ ТЕРАПИЈЕ:

- преглед лекара специјалиста – интернисте и физијатра,
- ЕКГ,
- БХЛ.
- електро и кинези терапијске процедуре.

ПРОГРАМ ЛЕЧЕЊА ПОРЕМЕЂАЈА МЕТАБОЛИЗМА (програм ЧИГОТА):

- преглед лекара специјалисте (интернисте и физијатра, по потреби),
- мерење тежине,
- ЕКГ,
- БХЛ,
- програм физичких активности (шетње у природи, вежбе у базену и у фитнес сали, специјални режим исхране, едукативна предавања).

(променљива категорија) и додатно се плаћа или на рецепцији хотела или преко профактуре.

Деца од 2–7 година плаћају само осигурање 10,00 динара дневно по детету, а од 7–15 година 60,00 динара боравишну таксу и 15,00 динара осигурање дневно по детету

Запослени у Министарству одбране и Војсци Србије дужни су да се даваоцу услуге приликом плаћања идентификују давањем на увид војне легитимације/идентификационе картице или оверене потврде о запослењу, уз два примерка овереног Решења о административној забрани, које покрива целокупни износ.

Чланови уже породице, уколико услуге користе без пратње запосленог у МО и ВС, дужни су да доставе потписану и оверену потврду од стране запосленог члана породице који је имаоц војне легитимације/идентификационе картице и копију исте, као и унапред оверену и потписану административну забрану.

Давалац услуга ће омогућити запосленима у Министарству одбране и Војсци Србије и члановима њихових породица, да све услуге плате путем обуставе од месечних примања, административном забраном у 6 (шест) једнаких месечних рата, без камате, за боравак од 7 и више дана, и административном забраном у 10 (десет) једнаких месечних рата, за боравак од 10 дана и више. Боравишна такса и осигурање се плаћа у готовом, приликом пријема.

Уколико запосленом, као крајњем кориснику услуге, престане радни однос у Министарству одбране и Војсци Србије организациона јединица Министарства одбране и Војске Србије, у чијем саставу се наведено лице налазило, дужна је да о томе писаним путем обавести даваоца услуга у ком случају давалац услуга непосредно са крајњим корисником услуге уређује обавезу измирења преосталог дуговања.

Образац административне забране може се преузети са сајта Министарства одбране, поље СТАНДАРД, или са РАМКО сајта Управе за традицију, стандард и ветерне. Такође, посебним актом биће достављен организационим јединицама МО и ВС. ■

МИНИСТАРСТВО ОДБРАНЕ
РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
СЕКТОР ЗА ЉУДСКЕ РЕСУРСЕ
УПРАВА ЗА ТРАДИЦИЈУ, СТАНДАРД И ВЕТЕРАНЕ

51

ИНФОРМАЦИЈА

о пословној сарадњи са Издавачким предузећем „Клуб културе“ доо

На основу уговора о пословној сарадњи са Издавачким предузећем „Клуб културе“ доо из Крагујевца, који је потписан 25. априла 2018. године, за запослене у Министарству одбране и Војсци Србије, омогућена је куповина уџбеника за све разреде основне школе, и то код издавача наведених на Списку издавача који чини саставни део уговора, на максимално 6 месечних рата путем административне забране.

СПИСАК ИЗДАВАЧА

1. БИГЗ ШКОЛСТВО ДОО
2. НОВА ШКОЛА ДОО
3. ЗАВОД ЗА УЏБЕНИКЕ ЈП
4. КЛЕТТ ДОО
5. КРЕАТИВНИ ЦЕНТАР ДОО
6. НОВИ ЛОГОС ДОО
7. АЛКА СКРИПТ
8. ЕДУКА ДОО
9. ИНОВАЦИЈА ЈОКСИМОВИЋ ДОО
10. ЕПОХА ДОО
11. САЗНАЊЕ ДОО
12. ГЕРУНДИЈУМ ДОО
13. ДРАГАНИЋ ДОО
14. ШКОЛА ПЛУС ДОО
15. АТОС ДОО
16. ФРЕСКА ДОО
17. КРУГ ДОО
18. МАТЕМАТИСКОМ ДОО
19. МИГ ДАКОТА ДОО
20. ДОМИНАНТА ЂУРИЋ
21. НАША КУЋА ЗНАЊА ДОО
22. ИНФОТЕХНИКА ДОО
23. ИНТЕРСИСТЕМ ДОО
24. EDUCATION CENTRE ДОО
25. ДАТА СТАТУС ДОО
26. АКРОНЕЛО ДОО
27. THE ENGLISH BOOK ДОО

Такође, уговором је предвиђен Поклон пакет у вредности од 10% остварене цене приликом куповине уџбеника. Поклон може садржати школски прибор у овој вредности, школску лектуру или ваучер за куповину у књижарама Клуба културе, Albion book, Delfi, Vulkan или Guinti на територији Републике Србије, што ће крајњи корисник услуге договарати непосредно са даваоцем услуге. За све поруџбине чија је вредност већа од 2.500,00 динара достава уџбеника је бесплатна, у супротном износи 200,00 динара и иде на терет крајњег корисника услуге по овом уговору (запосленог у МО и ВС).

Запослени у МО и ВС дужни су да се даваоцу услуге идентификују давањем на увид војне легитимације/идентификационе картице или оверене потврде о запослењу, и то достављањем потврде о запослењу, извода из војне легитимације/идентификационе картице или скенираног приказа војне легитимације/идентификационе картице путем мејла или поштом, по захтеву наведеног Издавачког предузећа, о чему ће се договарати непосредним контактом.

Запослени је дужан да даваоцу услуге достави оверено Решење о административној забрани на примања, у два примерка, издато од стране надлежне организационе јединице Министарства одбране и Војске Србије, а које покрива целокупни износ.

Уколико запосленом, као крајњем кориснику услуге, престане радни однос у Министарству одбране и Војсци Србије организациона јединица Министарства одбране и Војске Србије, у чијем саставу се наведено лице налазило, дужна је да о томе писаним путем обавести даваоца услуга у ком случају давалац услуга непосредно са крајњим корисником услуге уређује обавезу измирења преосталог дуговања.

Прва рата по административној забрани доспева у наредном месецу у односу на месец у коме је иста оверена од стране надлежне организационе јединице Министарства одбране и Војске Србије. Административна забрана коју је неопходно оверити од стране послодавца оверава се у два примерка након чега ће рачуноводство предметне издавачке куће један примерак доставити Рачуноводственом центру Министарства одбране.

Сајт путем којег се запослени могу додатно информисати налази се на адреси: www.klubkulture.rs. Телефони за информације су: 034/338 188, 352-953 и 063 618 812. Мејл адреса је klubkulture034@gmail.com. Препоручује се да се у директном контакту дефинишу детаљи око поручивања, плаћања и испоруке уџбеника, као и садржај поклон пакета.

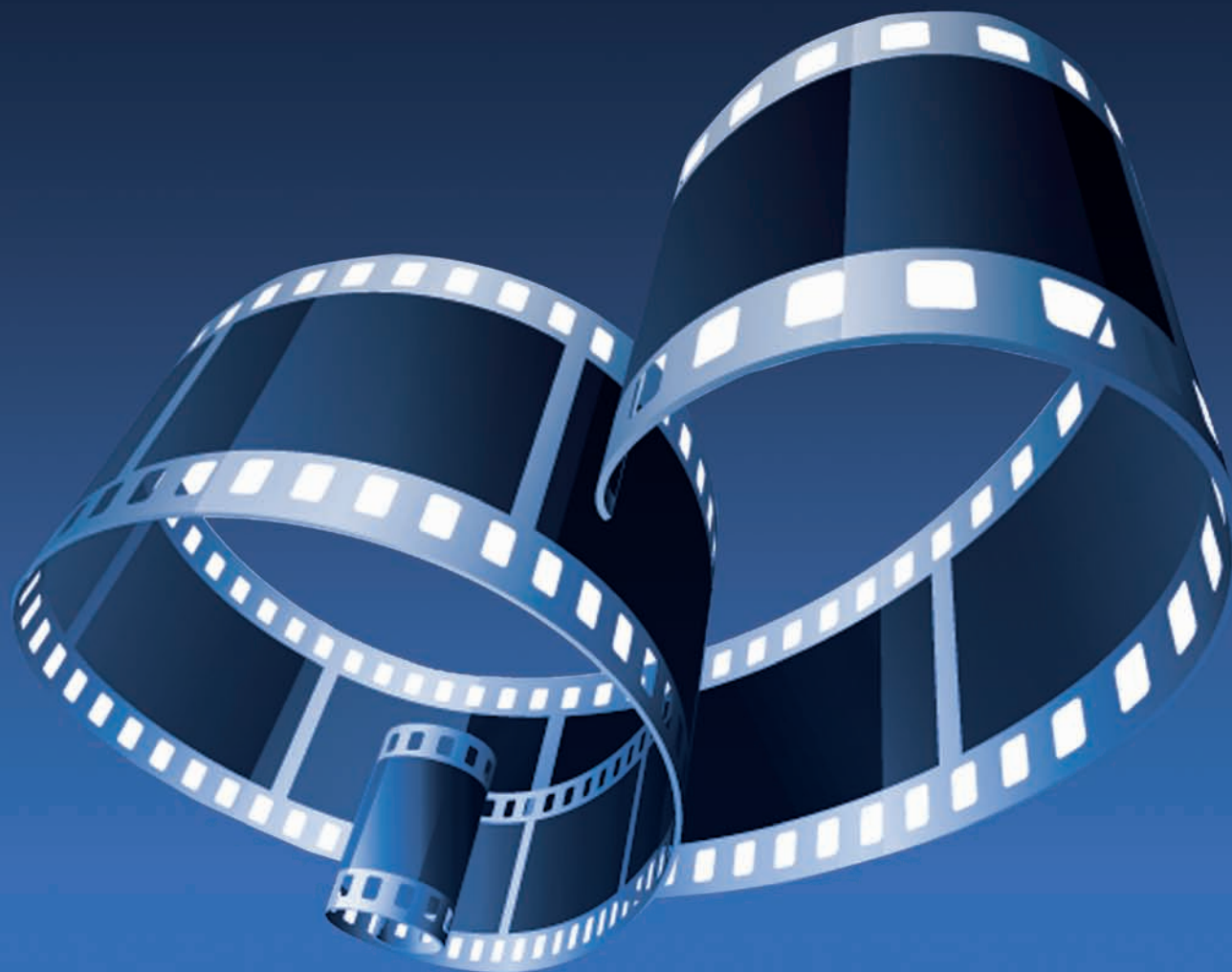
Образац административне забране може се преузети са сајта Министарства одбране, поље СТАНДАРД, или са РАМКО сајта Управе за традицију, стандард и ветеране. Такође, посебним актом биће достављен организационим јединицама МО и ВС. ■

СУСРЕТ 15. КЛАСЕ ВОЈНЕ ГИМНАЗИЈЕ

Обавештавају се припадници 15. класе Војне гимназије у Београду (ОСВШ „Братство јединство“) да ће 30 година матуре обележити 19. маја 2018. у Београду. Планирано је окупљање у Интернату у 13 часова (Хумска 22), сусрет са професорима и разредним старешинама у Гимназији у 14 сати (Петра Чајковског 2), а потом дужење на броду „Kej-1“ (Yachting klub „Kej“) на Ушћу од 16 до 20 часова. За детаљније информације можете контактирати Дејана Живића (069-1851-969) и Живка Божића (069-1411-969). ■

ОДБРАНА
Специјални прилог 187

СЕДАМ ДЕЦЕНИЈА ВОЈНОФИЛМСКОГ ЦЕНТРА „ЗАСТАВА ФИЛМ”

Јубилеј магије покретних слика

ПИШЕ Милена МИЛЕТИЋ

Војнофилмски центар „Застава филм” лобио је крајем априла на Фестивалу документарног филма „Златна буклија” у Великој Плани повељу „Стефан Високи”. Награда је додељена због дугогодишње сарадње са овим фестивалом, доприноса развоју српске кинематографије и чињенице да је са својих седам деценија постојања које слави ове године, „Застава” наша најдуговечнија филмска кућа са потпуним континуитетом. А тих дугих седам деценија овенчане су бројним наградама за филмове, које је ова кућа произвела и приказала на домаћим и на иностраним фестивалима. Укључујући и номинацију за „Оскара”. Месец дана раније, на Мартовском фестивалу документарног и кратког филма организатори су били јасни шта за њихову смотру значи „Застава”. Та кућа је годинама држала Фестивал изнад површине оне мутне воде у којој последњих деценија често заглављују многе културне манифестације. У тој историји остало је око 2.500 филмова, од чега је више од 140 награђиваних на најважнијим фестивалима света.

Ђока Богдановић

ПРВИ ВОЈНИ СНИМАТЕЉИ У НАС

„Познате су све користи које пружају војсци ратно сликарство и фотографија, како у погледу садашњости, тако и за будућност, као драгоцену грађу за историју. С друге стране потребно је по сваку цену спречити непријатељу употребу фотографије на нашој војној зони средством својих агената и настати да фотографски снимци које наши органи буду узимали не падну у непријатељске руке. Ради развића сликарско-фотографске службе у војсци Врховна команда ће поред већ постављених ратних сликара-фотографа поставити исте за све армије, па по могућству и за дивизије... Кинематографске снимке нико не може узимати без нарочите писмене дозволе шефа Обавештајног одсека Врховне команде. Солун 30. маја 1916. године. Начелник штаба ђенерал Петар Бојовић” – овако гласи наредба број 536 Врховне команде свим командантима армија, начелницима одељења и другим заповедницима на Солунском фронту. Овом наредбом је и формално решено формирање кинематографске и фотографске секције у српској војсци.

Заправо, веза између војске и кинематографа почиње са филмом као изумом. Лимијеров сарадник Андре Кар је још 1897. године снимио српску војску како прати краља Александра Обреновића на проласку од Двора до Саборне цркве. Филм се звао „Свечаности 22. фебруара“ и никад није приказан.

Почецима војнофилмске делатности допринели су и српски почасни конзул, енглески адвокат Арнолд Мјур Вилсон, велики поштовалац српског народа, затим Бранислав Нушић и Јован Дучић, тада новинар „Политике“. Они су, верују истраживачи српске кинематографије, вероватно ангажовали, нама још непознатог Србина Ивана Чарнојевића да 1908. године у Београду снима војску и демонстрације због анексије Босне и Херцеговине. Али да филм постане оруђе војске допринели су војводе Живојин Мишић и Петар Бојовић.

Док је филм као чудо модерног доба пленио пажњу свих, неки су на време схватили шта та „играчка“ значи за вођење политике и ратова. Све земље света које су се могле докопати кинематографа, одмах су их ангажовале у ратним сукобима. Што се српске војске тиче, прва наменска снимања догодила су се 12. јуна 1903. на Бањици, када је Петар I Карађорђевић ступао на престо. Један од сниматеља био је Адолф Штраус из мађарског предузећа „Уранија“. Филм је приказиван под називом „Србија“, а снимљени су долазак краља Петра I на Бањицу, парада 7. пука и друге свечаности.

Војвода Петар Бојовић и Морис Сарај на Солунском фронту 1916. године

Али тек 1908. године, када је свеопште незадовољство народа после анексије Босне и Херцеговине привукло велики број сниматеља у Београд, почиње права војна употреба тог медија. Филмови који су снимани приказивали су збивања и војску на начин којим нису били задовољни ни српски политичари, ни Врховна команда Српске војске. Није познато ко је тачно дошао на идеју да се снимају српски филмови о тим догађајима. Са великом вероватноћом претпостављамо да су иницијатори били Бранислав Нушић и песник Јован Дучић, тада сарадници „Политике“ и покретачи народног бунта. Тек када је мистериозни Иван Чарнојевић, власник београдског биоскопа „Бен Акиба“, набавио „машину за снимање живих фотографија“ и снимио прве кадрове о српској војсци, може се рећи да је почео живот српске војне кинематографије. Били су то, иначе, филмови „Вежба војске“ и „Смена дворске страже“.

Почетком балканских ратова, ствари се брзо мењају. Први Балкански рат је због свог значаја привукао бројне медије из света, али и сниматеље који су имали прилику да сниме рат уживо. Наравно, српски врх није био задовољан начином на који је српска војска ту била приказана (рецимо, у немачком филму који је приказао опсаду Једрена чак се ни не помиње учешће српске војске, иако без ње није било заузећа тог града), па су зато подржали идеју београдског кафеџије Ђорђа Богдановића, власника „Касине“, да инсценира најважније моменте Кумановске и још неких битака, како би они били снимљени за будућа поколења. Било је, наиме, јасно да је пропагандна моћ филма изузетна. Иако је Врховна команда одобрила Богдановићеву идеју, који је одмах кренуо са сниматељима за Криву Паланку, до инсценације није дошло јер је почео Други балкански рат. Али је зато он одмах добио дозволу да снима на ратишту. О томе је писала и „Политика“: „Ђока Богдановић власник биоскопа Касина, успео је да кинематографски сними три битке, три победе 1. и 3. армије, битке на Киселици и Жедилову, на положајима између Криве Паланке и Ћустендила, на којима се борила наша 1. армија; даље, битку на Говедарнику, на коме се борила 3. армија, снимљене су за време саме борбе. Сlike ове драгоцене су успомена за сваком Србину“. Судећи по „Политици“, Богдановић није сликао само бојеве, већ и живот између њих. Није радио сам већ са другим сниматељима, Самсоном Черновим и Славком Јовановићем.

Поред Богдановића и његових сниматеља, то су радили и браћа Цветковићи, Крста, Ђока и Драгољуб, власници кафане „Коларац“. У кафани су држали биоскоп, а тврдили су да приказују оно што су сами снимали. Но, оно што је урадио Ђорђе Ђока Богдановић и успех тих филмова учинили су да га српска

војска ангажује за исти посао и по избијању Првог светског рата. Богдановић је на самом почетку рата снимио неколико филмова: „Долазак регрута у Београд“, „Заклетва регрута Вардарског пука у Београдском граду на дан 13. априла 1914. године“; „Погреб Николаја Хартвига, царског руског посланика у Београду“.

Кад је рат већ избио, генерал Живојин Мишић опет је одобрио Богдановићу да снима ратна дешавања, али да мора све што сними и да преда Обавештајном одељењу. Убрзо се десио и један инцидент – Чернов је снимио све оно што је потписао Богдановић, а онда је осумњичен да је аустријски шпијун. Убрзо му је дозвола обновљена, а сумња скинута. Чернов је за Богдановића снимио филмове „Српска војска у Срему код Купинова“, „Битка код Прогара“ и „Улазак српске војске у Земун“.

Истовремено са Богдановићем, почиње да снима и Драгиша М. Стојадиновић, резервни капетан. Његови снимци разрушеног Београда били су прави доказ варварства непријатеља. Стојадиновић је био познати фотограф тог доба, али од свега што је снимио и послао у Француску сачуван је само један филм – „Порушени железнички мост у Београду“. Он ће касније добити знатно важнију улогу, јер је по повлачењу српске војске добио прави задатак да оформи кинематографску и фотографску секцију, која ће се бавити ратним дејствима и животом српске војске ван домовине.

Било је и других сниматеља, попут Љубише Валића, Радомира Копше, Аранђела Станковића Баубина, који су се тим послом бавили самоиницијативно без посебног одобрења.

СТРАНИ СНИМАТЕЉИ У СРБИЈИ

Бројни сниматељи пратили су дејства и кретање српске војске. То ново чудо 20. века одмах је пронашло своју функцију у ратним напорима свих земаља. Пре свега пропагандну, али и обавештајну.

У Војном музеју сачувана је свеска „Ратни дописници“, из које сазнајемо који су све страни сниматељи били у Србији, а из извештаја њихових пратилаца и шта су снимили. Неки од њих претходно су снимали, рецимо, мексичку револуцију, попут Аријела Верцеса, америчког камермана, који је на балканском ратишту направио драгоцене снимке. Ту су и Италијан Умберто Ромањоли, Француз, сниматељ продукције „Гомон“ Леонс Шнајдер. Шнајдер је снимио „Одбрану Београда 1915“, филм на коме се виде бранитељи града и мајор Драгутин Гавриловић. Било је и других. Енглез Клод Ескју је због својих заслуга примљен у српску војску у чину резервног пешадијског мајора. У Србији је бора-

Аријел Верцес, амерички сниматељ

вио и Американац Доналд Томпсон, можда најславнији сниматељ у Првом светском рату, који је познат и по томе да је био први страни сниматељ који је снимио Лењина и Троцког. Понешто се од њихових филмова и фотографија може наћи данас, чак и на интернету, али већина материјала је нестала. Но, оно што се види на тим фотографијама јесу веома живе сцене живота на зараћеној територији, али и деловања самих сниматеља. Наиме, да би добили што уверљивије и прецизније снимке, они су боравили на првој линији фронта. А то је значило огроман ризик, јер да би снимили сцену, морали су да буду ван ровова. Меци и бојни отрови, међутим, никог нису штедели.

КИНЕМАТОГРАФСКА СЕКЦИЈА ВРХОВНЕ КОМАНДЕ СРПСКЕ ВОЈСКЕ У ПРВОМ СВЕТСКОМ РАТУ

„Одмах по доласку српске војске на Крф наређено је да се изврши набавка потребног материјала за оснивање фотографско кинематографске секције при Врховној Команди... те сам одређен за члана Комисије којој је стављено у дужност да у Риму набави

сав потребан материјал за ову Секцију. Поред мене у комисији је био одређен и један академски сликар. Преко нашег посланства у Риму отворен нам је кредит за куповину апарата и материјала и ми смо одмах кренули, првом француском лађом за Италију. Ја сам и даље био командир митраљеског одељења у 13. пуку, али сам пристао на ову дужност, јер сам у Риму имао као избеглица своју породицу, жену и два синчића, а на Корзици оца, мајку и три сестре, те сам желео да се са њима видим пре одласка на Солунски фронт”, пише о оснивању ове секције Драгиша М. Стојадиновић, практично њен оснивач и први човек. Међутим, комисија коју помиње се убрзо по доласку у Рим распала јер је његов главни помоћник отишао за Швајцарску. То није спречило ни њега нити српску Врховну команду да се овај посао заврши до краја. Наиме, Стојадиновић је по повратку на Крф донео потребан материјал и апарате, али није хтео да се прихвати места шефа те секције, јер није желео да се одвоји од својих сабораца. Убрзо, у августу 1916. године, он бива рањен, оперисан и упућен у позадину. Ту се већ морао прихватити посла на филму.

Још много раније српска Врховна команда уочила је како су на јавност у савезничким земљама деловали филмови, фотографије и изложбе које су прављене о српској борби. Војвода Бојовић је већ у мају

Драгиша М. Стојадиновић, први начелник Киноматографске и фотографске секције српске војске

1916. године издао поменућу наредбу, а два месеца касније озбиљно се разговарало о организацији фотографске секције на Солунском фронту. О овоме се изјаснило и Министарство војно, тражећи оснивање. Зато 26. августа/8. септембра 1916. војвода Бојовић упућује прецизнију наредбу о оснивању те секције, након чега је и формирана. Шеф секције постао је Драгиша М. Стојадиновић, а један од његових најзначајнијих помоћника постаће тада млади официр Михајло Мика Михајловић, звани Африка, који је имао понешто искуства са фото-апаратима. Секција је била придодата Обавештајном одсеку оперативног одељења Врховне команде. Прво снимање обавили су већ у септембру те године.

Међутим, врло брзо су се суочили са проблемима попут честе смене кадрова. Ипак, то их није спречило да направе низ значајних сведочанстава о борбама наше војске. Секција већ почетком 1917. године прелази под ингеренције Топографског одељења. У обуци кадрова сарађивали су са Французима, који су им држали курсеве о употреби апарата. У великом пожару у Солуну 1917. године замало нису изгубили све, али су успели да спасу материјале. Стојадиновић ће касније о снимљеном материјалу рећи:

„Шта је све снимљено на фронту не сећам се. Знам да је оператер Душан Вукелић снимео долазак Венизелоса у Солун, када је прогласио солунску републику; затим снимао је при преласку из Микре за фронт, Југословенску добровољачку дивизију и да је снимао Битољ у рушевинама када је ослобођен из ропства”.

Према његовом сведочењу, кинематографска секција се по ослобођењу сместила на Ташмајдан. Управник је био Јеленко Михајловић, професор Универзитета, и отац Мике Михајловића. Убрзо су кинематографи били слати на снимања актуелних догађаја, попут посета регента Александра војвођанским градовима Панчеву, Вршцу, Сомбору, Суботици. Недуго по ослобођењу појавиле су се њихове колеге из Загреба, које су тражиле апарате за рад, што им је Војна команда и омогућила, али на реверс. У нове делове Краљевина СХС заједно с апаратима стигле су и копије филмова о борбама српске војске, које су тамо приказиване. Једино што се о судбини ових филмова зна је да су касније изгорели у пожару, али околности под којима се то десило нису познате.

Фотографска секција, коју је тада већ водио Мика Михајловић, убрзо је премештена на Калемегдан, у зграду Војногеографског института (данашњи Војни музеј). У својим сећањима Драгиша М. Стојадиновић отвара питање судбине наших ратних филмова – по његовим сазнањима, њих је Црвена армија донела са собом након ослобађања Београда. Међутим, истраживачи историје српске кинематографије овај податак нису могли проверити.

ОД ОСЛОБОЂЕЊА ДО ПОЧЕТКА ДРУГОГ СВЕТСКОГ РАТА

Крај Великог рата био је истовремено и крај Фотографске секције. Но, опстала је Кинематографска секција, која је додата Топографској, тј. будућем Војногеографском институту. Њен прелазак на Калемегдан означио је крај ратних услова рада и почетак мирнодопског периода, а тада ће добити назив Филмска радионица Војногеографског института, која ће имати само једног запосленог, уједно и шефа, Михајла Мику Михајловића. Три године касније биће изузета из војних ингеренција, јер је процењено да Војсци више није потребна. Постаће Државна радионица филмова, а додаће је Министарству здравља. Ову одлуку промениће 1925. године генерал Душко Трифуновић, тада постављен на место министра војске и морнарице – вратиће Кинематографску секцију под окриље војске одлуком Министарског савета и одмах ће наложити снимање путовања краља Александра и краљице Марије по Црној Гори (због преноса Његошевих моштију у нову капелу) и приморју. Генерал Трифуновић био је веома свестан значаја филмова у пропагандне сврхе. Секција је у то време била кадровски ојачана, а поједини њени припадници, попут поручника Ивана Кретића, били су слани на школовање у Чехословачку. Бавили су се махом снимањем војних активности. Најпознатији филм из тог доба урађен у овој радионици био је „Освећење и предаја нових застава“ из 1930. године.

ДРУГИ СВЕТСКИ РАТ И ОСНИВАЊЕ „ЗАСТАВА ФИЛМА”

Андра Глишић, творац најбољег филма о 27. марту 1941. године

Први догађај који је снимљена, а везан је за избегање Другог светског рата биле су демонстрације 27. марта 1914. године. Иако је више сниматеља засебно снимало демонстрације у разним градовима, најпознатији филм о томе урадили су Андра Глишић и Зарија Ђокић за „Артистички филм“ под насловом „Боље гроб него роб“, који је у рекордном року монтиран, синхронизиран и умножен у неколико копија. Нова влада генерала Симовића прихватила је филм и по специјалном куриру послала га за Солун да би послужио као сведочанство о оправданости рушења владе која је потписала пакт. Не зна се шта је било с копијама филма који је послат у Грчку, а до нашег времена сачувани су само фрагменти који су искоришћени у низу документарних филмова.

Филмска радионица спремно је дочекала Други светски рат. Сви сниматељи добили су ратни распоред и налоге шта треба да снимају, али изненадни напад Немаца пореметио је планове. До сада је познато да је бомбардовање Београда снимао Мика Михаиловић и да је филмове о ратним дејствима сакрио у селу Скела код Обреновца, али су их Немци нашли и одузели. Тиме се завршава и делатност Филмске радионице Војногеографског института. Велика збирка филмова која је чувана нестала је за време рата.

Током Другог светског рата није било много сниматеља у војскама које су се бориле против фашизма. Свој журнал имала је НДХ, а снимале су окупационе војске. Што се Србије тиче, нема података о филмским снимањима у првим устаничким данима у Србији. Није истражено ко су били београдски омладинци који су стрељани јер су 1941. године снимали аматерском камером.

На територији коју су ослободили партизани већ од јесени 1943. године боравили су страни сниматељи, енглески и амерички. Део њихове грађе откупљен је и искоришћен у телевизијској серији „Велике битке у Југославији“. Јуна 1944. године придружују им се и репортери из Совјетског Савеза, Владимир Јешурин и Виктор Муромцев, који се прикључују црногорским јединицама и прате операције за ослобађање.

Што се тиче Југословенске војске у отаџбини, до сада се релативно мало пажње поклањало филмским снимањима њених јединица. Та грађа није се истраживала у страним архивима, нити је у њиховим информативним средствима евидентирана и учињена доступном. Уз велике тешкоће набављен је материјал у Лондону, који се односи на краљевску породицу и владу у емиграцији. За сада је познат само филм о четницима у Источној Србији, односно четничке јединице у Бољевцу снимљене су 1944. године 16-милиметарском камером, али нам нису познати аутори филма, нити је његова идентификација у потпуности извршена. У сваком случају, крајем рата и доласком нових победника успоставља се врло брзо и рад на кинематографији. У интервјуу за „Одбрану“ редитељ Никола Лоренцин приметио је да је кинематографија нове Југославије почела

да се ствара још током борби за Београд, кад је са партизанским јединицама стигао и Радош Новаковић и распоредио камере.

КОНТИНУИТЕТ У РАДУ „ЗАСТАВА ФИЛМА”

Једна од главних карактеристика „Застава филма” је континуитет. Већина филмских кућа из бивше Југославије нестале су са земљом која их је стварала, углавном због објективних потешкоћа да се прилагоде новим околностима, али и зато што су ова предузећа поседовала имовину атрактивну новим пословним људима. „Застава филм” успела је да преживи тај изузетно тежак период, да опстане и настави да ствара. Да ли и колико за то треба захвалити чињеници да је била везана за Војску и представљала део војне хијерархије, могу да кажу они који боље познају историју нашег филма. Извесно је да Србија и данас има кинематографску кућу са великом традицијом која ће, извесно је, наставити да производи „филмску магију” на теме које су многим занимљиве. А да је реч о квалитету, види се и по томе што је „Застава филм” редовно освајала велики број награда на домаћим и релевантним иностраним фестивалима. Стигло се и до номинације за „Оскара”. А како је изгледао тај пут?

Предисторија „Застава филма” почиње 1944. године, кад је у Прокупљу основана Филмска секција Главног штаба НОВ и ПОЈ Србије. После ослобођења Београда и Ниша, секција се дели. Део који остаје у Нишу наставља да се бави приказивањем филмова. Део секције који прелази у Београд, са Радошем Новаковићем, састављена је од бораца који су дошли из Прокупља и филмских сниматеља из Београда: Михајла Ал.

Мика Михаиловић

Михајло Ал. Поповић

Поповића, Михајла Ивањикова, Стевана Мишковића, Владете Лукића и Жарка Гргуrowa. Она ће убрзо бити расформирана, а новим наредбама власти кренуло се у озбиљну кинематографску причу. Од тог тренутка до стварања „Застава филма”, 1948. године, није много воде протекло. Ипак, ово није могло да се деси без генерала Отмара Креачића, који је био заменик начелника Главне политичке управе, па је био у прилици да спроведе своју замисао. Врло брзо формирано је Одељење за филмове Југословенске армије.

Схвативши да му треба кадар, Креачић је расписао два конкурса – за редитеље и за сниматеље и остала занимања. Први редитељи тог одељења постаће капетан прве класе Бошко Војводић, поручник првог ранга Чочи Микијели, поручник Јанко Ердeљи и поручник Ото Денеш. Што се сниматеља и осталих техничких лица тиче, изабрано је 16 кандидата – Вучета Радојевић, Јаков Граната, Крсто Шканата, Матевж Маринко, Милан Вучић, Божидар Џацић, Георгије Новков, Коломан Бауер, Драган Јовановић, Петар Ранчић, Илија Чеперац, Љубинка Миловановић, Станко Митић, Људевит Штибохар, Деспотовић и Миодраг Чаревић. Они ће у јесен 1948. године бити упућени на школовање у Кинематографски техникум у Београду. Одељење за филмове је тако формирано, али ће назив „Застава филм” добити тек у другој половини октобра 1948. године.

Формирано је одељење за филмове Југословенске армије „Застава филм“

Пре краћег времена формирано је Одељење за филмове Југословенске армије „Застава филм“, које ће производити — поред војно-наставних — и документарне филмове. На овај начин, наша Армија укључује и филм у наставну методику обуке својих јединица.

Осим тога, „Застава филм“ издаваће свакога месеца Филмски преглед Југословенске армије, који ће, као и документарни филмови, бити приказиван у свим биоскопима наше земље.

★
„Застава филм“ већ је издало први број Филмског прегледа, који приказује: Прославу Дана Југосло-

венске ратне морнарице; У једном јуришном пуку; На прузи Шабац—Ковиљача и Првенство Југословенске армије у пливању и ватерполу за 1948 годину.

★
Према сценарију мајора Марјана Маринца започет је рад на кратком документарном филму „Чедо народне револуције“, који обрађује услове под којима је стварана наша Армија и њен пут борбе и развика. Екипа на челу са редитељем мајором Марјаном Маринцем, труди се да филм заврши до Дана Југословенске армије, како би се овај први документарни филм „Застава филма“ могао дати већ тога дана. Сниматељ филма је Марјан Вајда.

Прва књига снимања

Унутрашњу организацију Одељења за филмове чинили су Управа, Одсек за документарне филмове и филмске журнале и Одсек за наставне филмове. Првобитна функција Одељења била је да ради филмове за армију. Сви ауторски пројекти доћи ће касније, након стабилизације стања у земљи и добијања средстава за те намене.

Што се технике тиче, у почетку су имали само две трофејне камере, уз једну неисправну, тако да су камере и остале потребне реквизите позајмљивали од Филмског предузећа „Звезда филм“ из Кошутњака. Први сниматељ био је војник Вуко Карановић.

Претпоставља се да је прво снимање Одељења за филмове (које је обавио војник – сниматељ Вуко Карановић) обављено 26. или 27. августа 1948. године. Снимању је присуствовао и редитељ, поручник првог ранга Чоце Микијели.

Само неколико дана касније на снимање је упућена и друга екипа (редитељ поручник Јанко Ердељи, сниматељ – војник Петар Црнобори), чији је задатак био да сниме репортажу о учешћу војника у изградњи пруге Шабац–Ковиљача. Истовремено ће у Загребу сниматељ – војник Никола Жедрински са својим асистентом снимити две репортаже („У једном јуришном пуку“ и „Првенство Југословенске армије у пливању и ватерполу“), а екипа Микијели – Карановић, којој се прикључује и сниматељ војник Марјан Вајда, одмах по повратку из Словеније путује у Сплит, где снима још једну репортажу под називом „Са прославе Дана Југословенске ратне морнарице“.

Прву књигу снимања у Одељењу за филмове ЈА израдио је редитељ Микијели, непосредно пред полазак екипе на прославу дана Југословенске ратне морнарице у Сплит (10. септембра 1948. године). Ових пет репортажа, „Са прославе Дана ратне морнарице“, „У једном јуришном пуку“, „На граници“, „На прузи Шабац – Ковиљача“ и „Првенство Југословенске армије у пливању и ватерполу“, чине први „Заставин“ филмски производ, под називом „Филмски преглед“.

Рад на изради „Филмских прегледа из ЈА“ трајао је 13 година: од 1948. до 1960. године. У том периоду произведено је 115 таквих форми, дужине од 35.338 метара црно-беле траке, ширине 35 милиметара. „Прегледи“ су обрађивали живот и рад у Југословенској народној армији, новости из домова ЈНА, изградњу и догађања на стадиону „Партизан“, догађаје из осталих друштвених и политичких организација. Пре него што су угашени, „Застава филм“ добила је дозволу да и даље снима разне информативне прилоге које ће уступати „Филмским новостима“ и ТВ Београду.

ИНФОРМБИРО И ФИЛМ

„Застава филм“, баш као и поменути прегледи, покренути су у време сукоба са СССР-ом, па су подређени потреби да делују пропагандно. Иначе, већ у то време, започето је снимање првог документарног филма „Чедо народне револуције“, који, из многих разлога, никада није завршен. Стога се званично узима да је први „Заставин“ документарни филм „Поздрав са границе“ (редитељ – поручник Ото Денеш, сниматељи – војници Вуко Карановић и Фрањо Водопивец), снимљен у

Снимање репортаже о Ратној морнарици

априлу и мају 1949. године. То остварење глорификује јунаштво кроз жртвовање, а филмови са сличном тематиком наставиће да се снимају и 1949. године: „Армија на прузи“ (О. Денеш), „Разбијачи клевета“ (А. Јешић) и „Чувари отаџбине“ (Ђ. Вукотић).

НАСТАВНИ ФИЛМ

„Застава“ се још крајем 1948. године припремала за снимање првог наставног филма. Првенац под називом „Обука у бацању ручних бомби“ снимљен је у околини Крагујевца, у пролеће 1949. године (редитељ – капетан Чочи Микијели, сниматељ – војник Сте-

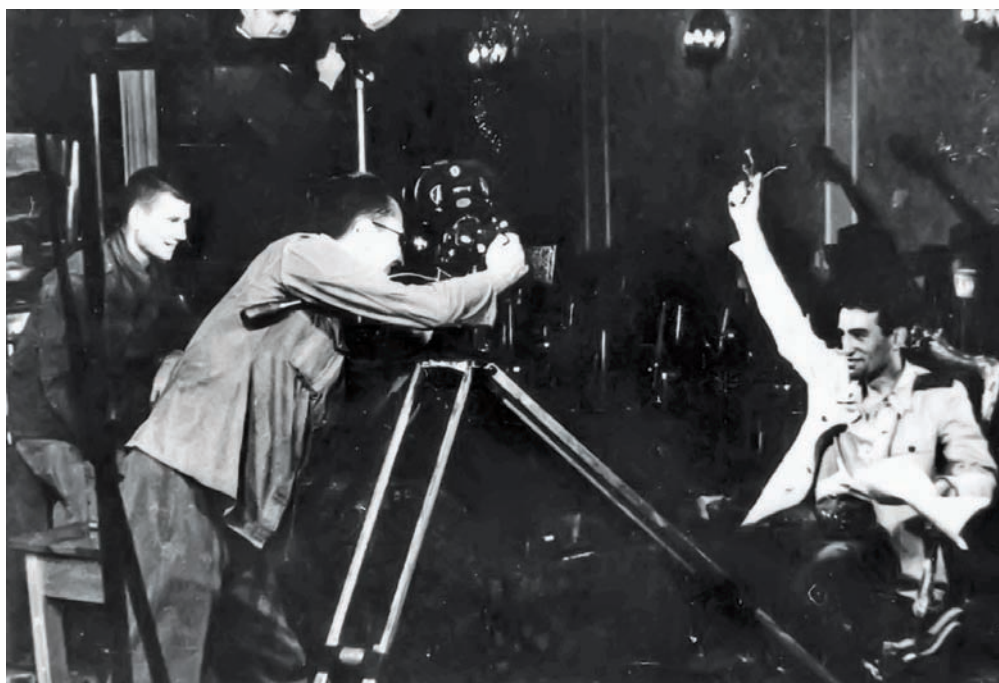
во Радовић). И Креачић и Влада били су изузетно задовољни, па је „Застава“ одмах била награђена. Креачић је сматрао да „Застава филм“, и поред тога што припада војној организацији, треба да има неку (бар условну) врсту аутономије, па је почетком 1949. године Савезној влади предложио да кућа добије статус предузећа, а Комитету за кинематографију Владе ФНРЈ да се у склопу изградње Филмског града у Кошутњаку, изгради и зграда за потребе „Заставе“. Та филмска кућа прешла је на доходовно пословање тек у јануару 1951. године. Ипак, промена статуса донела је нешто либералније односе и нове могућности, које је „Застава“ врло брзо осетила.

НОВИ ВЕТРОВИ

Између 1950. и 1954. године „Застава“ је снимила чак 49 документарних филмова, углавном пропагандних. Један од њих, „На граници Југославије“, донео је и прву међународну награду, 1952. године у Берлину. Био је то само почетак неколико деценија успешних наступа и рада који је донео многе пло-

Награда са међународног фестивала у Берлину 1952. године

ве. Тај филм пружио је прилику руководству Југославије да пред међународном јавношћу афирмише своје интересе око граница.

Убрзо је свима постало јасно да у филм вреди улагати, па је 1952. године одржано и армијско саветовање о војном филму. Уочени су пропусти и донете одлуке са далекосежним значајем, пре свега о набавци нове технике. У то време дошло је и до попуне кадром. Редитељски део је безмало остао без кључних људи, а они који су били у техничком делу, попут Крсте Шканате, већ су били планирани за школовање у Пешадијској официрској школи у Сарајеву. Због тога је већ 1953.

године примљено нових 16 официра. Сниматељи су долазили махом из цивилних редова. Те године „Застава“ је почела изградњу лабораторије за обраду 16-милиметарске филмске траке. Много касније, кад сва домаћа филмска предузећа буду остала без властитих лабораторија, показаће се значај те одлуке.

Већ следеће године предузеће доживљава нову трансформацију – враћа се на буџет, с тим што има „релаксираније“ обавезе према ЈНА. То је значило и нову унутрашњу реорганизацију, од два одељења (за документарни и наставни филм), формирана су три нова: Сценаријско одељење, Одељење режије и снимања и Одељење за завршну обраду филма. Друга два (материјално планско и финансијско) спојена су у једно одељење. Формирана је и четврта организациона јединица, Одсек за опште, персоналне и правне послове. Такав модел трајао је десет година, а за то време „Застава“ је снимила 67 документарних, 323 наставна и један дугометражни играни филм „Једини излаз“.

ПРВИ ФЕСТИВАЛ

На првом Филмском фестивалу у Пули, од 24. до 30. јуна 1954, „Застава филм“ учествује с четири документарна филма: „Гроб у житу“ Пурише Ђорђевића, „Као и обично“ капетана прве класе Божидара Ранчића, „Прича из коњице“ Бошка Вучинића и „Прсте к себи“ Божидара Ранчића. Према текстовима које је објавио Бошко Вучинић, публика пулске Арене (око 10.000 гледалаца) примила је филмове веома добро.

Први „Заставин” играни филм

ВРЕМЕ ВЕЛИКОГ РАДА

У овом периоду „Застава” је задржала вредне и талентоване појединце, попут легендарног редитеља Крсте Шканате, који је урадио филм „У сенци маги-

је”, који су критичари веома добро оценили и назвали „правим освежењем”. Креће се и са снимањима у иностранству, где настаје један од најбољих југословенских документарца „Одред мира”, о нашим мировњацима на Синају. Био је то само један од 179 филмова које је „Застава” снимила до 1956. године.

Убрзо је одлуком армијског врха добила могућност да ради и дугометражне игране филмове.

Средином педесетих година прошлог века настављен је процес довођења нових кадрова. Број филмова растао је из године у годину. Теме су биле различите, од сујеверја, преко војничких тема, до биографије Моше Пијаде. Кућа је 1957. године снимила свој први играни филм „Једини излаз” – причу о партизанима који покушавају да у Постојнској јами онеспособе постројење окупатора, за коју је сценарио написао Антоније Исаковић. И тада је било јасно да ће оријентација „Заставе” бити кратки филмови значајне уметничке вредности, а да ће дугометражни играни доћи у обзир само када постоји заиста вредан сценарио.

НОВО ДОБА

„Уколико настави путем који обележава њен најновији филм ‘У тренутку свести’, ‘Застава филм’ ће поново постати један од најзанимљивијих продуцената документарних филмова. Пре доста година најави филма Крсте Шканате ‘У сенци магије’, донела је читаву малу револуцију у нашем документарном филму, интерес за стварност и људски живот, уз критички однос према њему. Док се Шканата бавио проблемом сујеверја, Калачићева тема је однос према алкохолу. Немилосрдно и активистички Калачић улази у ову тему и запањује гледаоца серијом крупних планова, портретима ноторних алкохоличара. Измучена лица, замућен поглед, понеки мишић заигра сам од себе и даје географији тог лица нове димензије – осећамо да су ти људи у тоталној власти неке силе која је изван њих.” Тако је писао загребачки „Телеграм” о филму „У тренутку свести” Бранка Калачића. Остварење је изазвало буру у јавности. А како је уопште дошло до снимања оваквог филма, који је носио друштвену критику, тако непопуларну у Комунистичкој партији Југославије?

Друга половина педесетих постаје време попуштања јаким стега и изванредан дах слободе осећао се у ваздуху. Тада почиње да се гради она блистава, слободна уметност Југославије која ће изнедрити Медијалу и касније „Црни талас”. Социјалистичка елита формално се почела одрицати од права на оцењивање вредности уметничких дела. Овај мали прозор слободе брзо је био и проширен. Оно што је најважније, настаје велики број одличних филмова, који су почели да „излазе” на међународну сцену и освајају награде. Један од таквих био је и филм „На вез”, такође Калачићев, који је на духовит начин причао о морнарима. Овај талас

слободе искористиће и један од најбољих „Заставиних“ редитеља – Стјепан Заниновић. Његове „Поруке“ биле су, баш као Калачићев филм, апсолутни хит на свим фестивалима. Остварења ће стићи до Канаде, САД, Русије и других центара, и побрати велике награде, а Отмар Креачић затражиће да се редитељи унапреде у више чинове.

Тако је „Застава“ стигла и до 1961. године, када у њеном „Оклопном возу“ играју све звезде југословенског филма.

Може се рећи да је од краја педесетих година „Застава“ постала и редован гост на највећем домаћем фестивалу документарних филмова, оном који је деценијама носио назив Југословенски фестивал документарног и краткометражног играног филма, а данас се зове „Мартовски“. „Застава филм“ 1963. године учествује и на Првом међународном фестивалу ваздухопловних филмова у Довилу (Француска), на коме филм „Другови“ (режија капетан прве класе Стјепан Чикеш) осваја награду „Златно крило“.

Наредне године Заниновић тријумфује на највећој југословенској смотри документарног филма остварењем „Тек касније сам почео да растем“. У току 1964. године „Застава филм“ учествује чак на седам међународних филмских манифестација. На пр-

вом Међународном фестивалу војног филма у Версају (Француска), одржаном у од 2. до 8. јуна 1964, учествује с пет документарних филмова. „Другови“, у режији мајора Стјепана Чикеша, (камера Зоран Николић), добио је специјалну диплому. „На вез“ је у Милану награђен пехаром и дипломом министарског савета Италије.

Ређају се фестивали – Лајпциг, Милано, Београд, Краков, Лођ... Версај је посебна прича. У овом малом месту крај Париза годинама се одржавао Фестивал војног филма. Од првог представљања на тој смотри, на коју је слала наставне филмове али и ауторска остварења, „Застава“ је доминирала. Више пута освајала је „Златно сунце“ фестивала, чак и Гран при, и то у жестокој конкуренцији више од 20 земаља.

„Иако су и те 1969. године ‘Заставини’ филмови (‘Дејство батерија у нуклеарним условима’, ‘Ватрени ланац ПА топа 20 мм М-55’, Заниновићев кратки играни филм ‘Маневар’), по општој оцени, били далеко испред осталих, награде су ипак изостале. По сведочењу Драгана Јанковића, југословенског представника у жирију, објављеном у ‘Филмским новостима’, била је видљива жеља многих чланова жирија (из Белгије, Француске, Тринадада), да име Југославије не буде спомињано код доделе најважнијих награда. То

Кратки филм, „Смрт паора Ђурице“

је, можда, био и главни разлог што жири није доделио награду за најбољу селекцију, избегавајући на тај начин да се по трећи пут спомене име Југославије на завршној вечери 4. Фестивала“ (из књиге „70 година „Застава филма“).

Те године биле су златно доба „Застава филма“, баш као и југословенске кинематографије уопште. Тада своја најбоља дела стварају Заниновић, Шканата и многи други. Од две и по хиљаде остварења, споменућемо један од најнаграђиванијих југословенских филмова „Сузу на лицу“, Стјепана Заниновића.

„Златно крило“, Довил, Француска 1963. године

Шездесетих година почели су да се окупљају бивши војници Вермахта, са захтевима да им се призна безмало борачки статус и да буду „опрани“ од ратних злочина. Радило се заправо о дубљем злу. Наиме, неки нацисти су преживели и остали некажњени. Заниновић је свој одговор дао једноставно и ефектно – комбинацијом кадрова лепог и мирног живота и ужаса рата, обичних људи и свакодневних ситуација и разорених градова, уплакване деце. Све уз пратњу чувене италијанске песме „Једна суза“. Колико је само крхак живот, а како га је тешко створити... Филм је на сваком приказивању имао аплауз дуг најмање колико је и сам трајао.

У то време настају и чувени филмови „Тишине“ (номинован за „Оскара“), „Смрт паора Ђурице“, који на невероватан начин приповеда о последњем човеком слободном избору у судару са злом – начина на који ће умрети. Шездесетих се снима и тада вео-

На IV филмском festivalu u

VELIK USPEH 7

FILMA »SUZ

Са снимања филма „Тишине”, номинованог за „Оскара”

Moskvi

ZANINOVIĆEVOG A NA LICU»

ма омиљена серија „Кад сам био војник”, духовити приказ живота у ЈНА, који је насмејао многе. Серија је означила почетак активније сарадње са телевизијама, која је и касније настављена.

ОПЕТ ДОХОДОВНА УСТАНОВА

Прва половина шездесетих била је време великих привредних реформи у Југославији, којима је елита настојала да трансформише земљу и развије је. „Застава” је постала део те приче. Осетило се да је кућа способна да даље „гура сама”, да буде профитабилна, па је Решењем државног секретара за народну одбрану, 19. јула 1964, одлучено да „Застава филм”, од 1. јануара 1965, пређе на нов начин пословања, кад је реч о стицању и расподели дохотка. На основу Наређења државног секретара за народну одбрану (пов. бр. IV/1481 од 29. децембра 1964. године) формиран је Филмски савет ЈНА, у који су ушла три генерала, шест виших официра и два филмска стручњака из грађанства. Директор „Заставе” је, по функцији, члан Филмског савета ЈНА. За председника је именован генерал-мајор Вељко Миладиновић, заменик начелника Управе за морално-политичко васпитање Државног секретаријата за народну одбрану.

Промењено је и име. Уместо дотадашњег назива Филмски центар ЈНА, добија назив Војнофилмски центар „Застава филм”, који и данас користи. Установа добија и Раднички савет и Управни одбор, који ће пар година касније бити замењени јединственим органом под називом Савет установе. Директор „Заставе” имао је право стављања вета на одлуке Савета установе, уколико је сматрао да су те одлуке у колизији са ширим армијским интересима. У стручном (филмском) погледу директор се ослањао на рад и ставове Филмског колегијума који је постојао и раније.

Колегијум је добро разумевао потребе куће и времена, као и уметности, па су тако многи будући велики ствараоци тада добили своје место. Један од њих био је и Предраг Голубовић, редитељ „Тишина” и „Смрт парора Ђурице”. У међувремену, „Застава” је добила још једну обавезу. Одлуком тадашњег начелника Генералштаба ЈНА генерала Ивана Гошњака, 1966. године установљена је нова филмска смотра наставног филма, која је одржавана наредних 13 година, увек уочи Дана армије – 22. децембра.

ТРИ ДЕЦЕНИЈЕ РАДА

За три деценије рада „Застава филм” је, како је то побројао Мирко Лукановић, новинар „Политике експрес”, произвела 747 наставних филмова, 227 документарних и кратких играних, 65 наручених филмова,

три играна, једну ТВ серију од седам епизода, 41 филмску репортажу, 115 филмских прегледа из ЈНА (1948–1960), 64 филмске техничке новости, шест информатора, 13 наставних филмских информација, 6.592 ТВ прилога, те 411 дијафилмова и серија дијапозитива. У биланс тридесетогодишњице ушао је и податак да је „Застава“ била домаћа филмска кућа која је најчешће снимала Тита.

Јубиларне 1978. године кућа је произвела 33 наставна филма, осам документарних, два броја „Наставних филмских информација“, два броја „Филмских техничких новости из ЈНА“ и 16 серија дијапозитива. Те године ће на главном југословенском фестивалу документарног и краткومتражног играног филма, тзв. Београдском, наступити са девет филмова: документарцем „Титов поглед даље“, који је био ван конкуренције, као и остварењима „Штафета 77“, „Обавезујем се...“, „Умрли су с бродом“, нарученим документарни филмом „Титово Ужице“, студентским филмом „Сусрети пријатељства“, документарцем „Водич и пас“, наменским филмовима „Вожење моторних возила у различитим временским условима“ и „Здрави зуби – здраво тело“. Филм „Умрли су с бродом“ и композиторка

Ксенија Зечевић добили су награду за музику.

Година јубилеја била је добар тренутак да се почне са обновом опреме за израду филмова, па су тако набављени нови апарати за развијање колор негатива и позитива, две нове машине за развијање од произвођача ARRI, копирке за филмску траку, уређаји за корекцију и читање светла, али и савремена машина за развијање свих врста и формата црно-белог филмског материјала, произвођача ОМАС. Такође, реновиране су просторије лабораторије за смештај ових машина. Том набавком „Застава“ се, кажу, сврстала међу три најбоље опремљене филмске лабораторије.

Већ следећа, 1979. година донела је извесне промене. „Застава“ је тада произвела 22 наставна филма, три документарна, један кратки играни филм, 12 бројева „Филмских техничких новости из ЈНА“ и бројне прилоге за телевизије. Но, први пут од оснивања Југословенског фестивала документарног и краткومتражног играног филма, „Застава филм“ није учествовала на овој смотри, због тога што, како је објашњено, није било погодног филма за 26. фе-

стивал. Међународни фестивал војног филма пресељен је те године из Версаја у Париз, а „Застава“ је тада наступила са три наставна филма и документар-

Тито у посети „Застави“

Са снимања серија „Војници”

цем „Обавезујем се” Срђана Хацића. И назив фестивалске награде промењен је у „Златни ирис”. Ипак, већ следеће године „Застава” је поново побрала низ награда на домаћим и страним фестивалима.

ОДЛАЗАК МАРШАЛА

Јосип Броз Тито, доживотни председник СФРЈ, вођа партизанског покрета отпора током Другог светског рата, Комунистичке партије Југославије и политичар који је неколико деценија обликовао земљу којом је владао, умро је 4. маја 1980. године. Био је то тренутак искушења за све у СФРЈ. Систем који је добрим делом почивао на личности једног човека брзо ће се показати као превише крхак да би издржао изазове који су се пред Југославију постављали већ од почетка седамдесетих година прошлог века. Оно што се пред Савез комуниста Југославије, Председништво и Централни комитет, као и све институције те земље, отворило 4. маја, било је како организовати опроштај са Титом. Мало ко се не сећа проласка Плавог воза од Љубљане до Београда, дочека на Железничкој станици у престоници, вишедневног мимохода крај одра у Савезној скупштини и сахране какве је ретко до тада, а и касније била виђена.

Израда материјала о испраћају Тита био је посебан задатак за „Заставу филм”. Снимљено је све, од испраћаја из Љубљане до сахране у Кући цвећа, и тај материјал преточен је у филм „Растали се и остали с

Титом”. Сценарио је урадио Саво Кржавац, редитељ је био Петар Љубојев, а музику компоновао Кемал Монтено.

Стјепан Заниновић је 1980. године доживео ретроспективу својих филмова на ТВ Загреб.

„Застава” је 1981. године снимила 26 наставних, три документарна и два кратка играна филма. Снимљена је и серија од пет средњеметражних играних филмова под називом „Војници”, цртани филм, „Наставне филмске информације”, шест бројева „Техничких филмских новости из ЈНА”, као и филмски прилози за ТВ. На главном југословенском фестивалу документарног и кратког играног филма у Београду „Застава” је представила два студентска филма „Дуња” (дипломски филм на ФДУ редитеља капетана прве класе Сидика Креса) и „Посета” (студентски филм на ФДУ редитеља капетана прве класе Војислава Јуришића), као и остварења „Анка” и „Звуци партизанске трубе” (режија Војдраг Берчић). Те године последњи пут је одржан Међународни фестивал војног филма у Паризу...

ОПЕТ О ВОЈНИЧКОМ ЖИВОТУ

Рад на једној од најпопуларнијих серија које су се појавиле на југословенским ТВ екранима, „Војници”, завршен је 1981. године. Серија је емитована у удар-

Неда Украден са екипом „Застава филма”

Стјепан Заниновић и Павле Вујисић, серија „Војници”

Љуба Мољац, филм „Научни рад”

ном термину недељом навече, након Другог дневника Радио телевизије Београд. Празнила је улице. Војнички живот био је приказан веома живо, духовито, а као глумци су се појавиле све звезде попут Павла Вујисића, Ђорђа Балашевића, Воје Мирића, Ружице Сокић и других. Југословенска јавност забављала се досеткама

војника, намерних да помало изврдају дисциплину и тумаче стварност на духовит начин. Многи су је доживели као наставак претходне серије „Кад сам био војник”, у којој је Столе Аранђеловић играо главну улогу.

Како је снимљена ова симпатична серија?

Стјепан Заниновић, стари маг војног филма, предао је 1979. године „Предлог за реализацију филмских епизода из живота ЈНА”, по коме је требало снимити пет епизода дужине око 50 минута. План је прихваћен и Заниновић је то реализовао током две године. Екипи, али и врху ЈНА, било је веома стало да серија буде готова и емитована 1981. године, у зимском периоду, због јубилеја – 40 година од избијања устанка под вођством КПЈ, а да буде приказана уочи Дана Армије. Тако је и било. Хроничари су забележили да је за тих месец дана приказивања заиста везала гледаоце за телевизоре, можда не у оној мери колико је у то време пошло за руком одличним серијама „Мало мисто” и „Велико мисто” Миљенка Смојеа, али несумњиво довољно да је многи и данас памте.

„Застава” је 1982. године наставила са уобичајеним ритмом рада – произвела је више од 30 филмова различитих жанрова и намена и велики број сати другог материјала попут дијапозитива, ТВ прилога итд. Као и претходних година, теме су биле више него разноврсне: од „Црвених универзитета” Вукомана Миловановића и документарца „Битка на Сутјесци” Владана Слијепчевића, преко филмова који су се бавили односом војске и културе, међуљудским односима, до маскирања и акупунктуре, па и анимираних филмова.

Те године је на Факултету драмских уметности први пут одбрањена магистарска теза која се бавила војним филмом: „Друштвена условљеност и функције војног филма”, начелника „Заставиног” одељења за сценарио и режију, капетана фрегате Вукомана Миловановића. Војни филм, као посебан „поджанр” или тип, ушао је у теорију драмске и филмске уметности у нас. Такође, дошло је до нове обнове кадрова – први пут су у „Застава филм” примљени школовани организатори снимања. Неки од њих су средином деведесетих напустили ову филмску кућу, а други су прешли у редитеље. Дошло је и до промене међу драматурзима.

И наредне године „Застава” производи нешто више од 30 филмова, али је радила и на снимању вежбе „Јединство 83” на подручју Македоније и од тог материјала измонтирала два филма. Прва половина осамдесетих година била је за Југословенску народну армију и југословенско друштво веома значајна. Било је то време кад су се полако враћале многе слободе, нарочито у уметности и популарној музици, а Југославија је као земља настојала да на сваки могући начин држи корак са либералним светом. То је значило и додатни рад на „изједначавању” жена и мушкараца. Тако су у овом периоду прве девојке примљене у војне школе, укључујући и Ваздухопловну академију, али и у трупе. Ту замисао требало је пропагандно подржати и подсе-

*Ружица Сокић, серија „Војници“**Екипа ТВ серије „Војници“*

тити јавност да су жене борци увек биле део традиције југословенских народа, па је филм „Прва генерација“ једно од остварења која су обележила ту годину. Те године „Застава“ је у копродукцији са ТВ Скопље почела да ради и на једном веома занимљивом филму, који се бавио бугарским партизанским одредом „Христо Ботев“, који је у прво време подржавао бугарску окупацију делова Југославије, да би обавештајним радом македонских комуниста прешао на страну партизана.

ВИДЕО ДОНЕО ЈЕФТИНИЈУ ПРОДУКЦИЈУ

Кадровске и организационе промене настављене су 1984. године, када су издвојени Техничка база и лабораторија, али и примљени нови механичари за бригу

о техници. Осамдесете су биле време кад је набавка видео технологије била обавезна тема у разговорима о будућности куће, због појевтињења израде филмова. Иако се са таквим размишљањима започело још 1982, тек неколико година касније „Застава“ ће реализовати ову идеју. У међувремену, у више наврата, обновљан је кадар – интерним конкурсима примани су нови официри који би се бавили филмом, а који би ишли на Факултет драмских уметности на школовање. Поред великих и добро знаних мајстора попут Заниновића, Шканате, Предрага Голубовића, ово је доба кад захваљујући раду у „Застави“, Југославија добија још низ значајних аутора попут Горана Паскаљевића, Николе Мајдака, Николе Лоренцина, Антуна Хипа, Стефана Загорјана, Милорада Берића и других.

Војска уводи интерну телевизију, а рад на проналажењу „чисто“ војних тема постаје далеко раширенији, силази у јединице. „Застава“ и Војска тих година имају проблем, јер се због недостатка новца одустаје од одржавања традиционалне Смотре војног филма. То није утицало на учешће на цивилним фестивалима, укључујући и онај најважнији домаћи, данас познат као Мартовски фестивал, на коме је кућа представила неколико важних остварења: документарне филмове „Гарибалдинци“, Михаила Секулића, „Вјеруша, Драгица“, Николе Лоренцина (потресна прича о изгубљеној, па потом нађеној козарачкој девојцици у вихору рата и злочина усташа), кратки играни филм „И ми смо Ратна морнарица“ мајора Сидика Кресоа, те анимирани једноминутни филм „Пуна школа ђака, а ниоткуда врата“, Љубомира Бранковића.

О својој дугогодишњој сарадњи са ВФЦ „Застава филм“, редитељ Никола Лоренцин је у интервјуу за магазин „Одбрана“ рекао да је то била изненадна љубав, али нимало случајна, а да је филмова било тачно онолико колико је било потребно и колико се могло направити добрих и часних дела.

Јубиларну 1988. годину и „Застава“ и Војска дочекаће у неповољним околностима, уз недостатак новца, па је тим поводом одржан састанак са члановима Генералштаба ЈНА, на коме се разговарало о начинима да та установа преживи. Тачно је да је већ 23 године уназад овај филмски центар био доходовна установа од кога се очекивао приход и смањење буџетских давања, међутим тешке прилике у друштву, галопирајућа инфлација и мере стабилизације, већ тада су увелико гурали у други план културу, што значи и филм. Упркос томе 4. управа Генералштаба ЈНА и даље је поштовала план о набавци филмова, договорен још 1965, па је и те 1988. године урађено 28 наставних филмова. Проблем је и даље био ту, па је то био разлог да се коначно уђе у набавку видео-опреме која је знатно смањивала трошкове снимања. Те године из радионица ове куће изаћи ће и један веома занимљив играни филм – „Најбољи“, о младом официру који уместо каријере у престоници бира да оде у касарну у веома удаљеном малом месту. У филму, који је критика и тада и данас видела као јасно успостављање тада већ веома неопход-

ОРДЕЊЕ И ПРИЗНАЊА ЗА ВФЦ „ЗАСТАВА ФИЛМ“:

– Орден за војне заслуге са сребрном звездом, доделио га је председник СФРЈ Јосип Броз Тито поводом 20 година ВФЦ „Застава филма“, 27. априла 1968. године;

– Орден народне армије са лавровим венцем, доделио га је председник СФРЈ Јосип Броз Тито, поводом 30 година формирања и за нарочите заслуге у изградњи и оспособљавању оружаних снага СФРЈ, ВФЦ „Застава филму“, 1. новембра 1978. године;

– Велика плакета ЈНА.

не духовне вертикале код појединца, играли су Вицко Рујић, Миодраг Кривокапић, Данило Лазовић, Драган Бјелогрић, Бранка Пујић, Миа Беговић, Аљоша Вучковић, Божидарка Фрајт, Рада Ђуричин, Бранко Ђурић.

Тадашњи други човек ЈНА, генерал Вељко Кадијевић примио је у јесен 1988. године делегацију Филмског центра. Разговарали су о набавци видео-опреме, која је реализована већ следеће године. Захваљујући томе, у видео-продукцији урађена су 94 наставна филма и умножено 286 VHS касета за војни сектор, а за цивилни мастери 87 играних филмова, 111 кратких филмова, 42 наставна филма и 23 спота. И поред свих тешкоћа Застава филм је током 1990. године снимила једанаест филмова. Капетан Милун Вучинић, апсолвент ФДУ, снима свој дипломски филм „Капетан дуге пловидбе“, а капетан Небојша Дивјак, такође апсолвент ФДУ, дипломски филм „Круг“.

Како су се прилике у земљи погоршавале, свестан збивања и суморних прогноза, Колегијум државног секретара за народну одбрану генерала Вељка Кадијевића одлучио је 1990. године да ВФЦ „Застава филм“ пре-

Радојка Јосифовић

ђе на систем буџетског пословања. Циљ је био да се ова кућа сачува за будућност.

ВРЕМЕ КРИЗЕ

Одлука Савезног секретаријата за народну одбрану да се „Застава филм“ врати на буџет донела је и извесне последице. Иако донета на предлог 4. управе ГШ ЈНА, код њеног усвајања главну улогу имао је тада нови савезни секретар за народну одбрану генерал Вељко Кадијевић, који је претходно водио баш ту одржаниону целину и добро је знао значај и вредност Војнофилмског центра. Прилике су тражиле резове. Основна намена ове куће није „дирана“, остала је пре свега посвећена производњи филмова за оружане снаге. Међутим, ауторски (играни, документарни и анимирани) филм, ко-продукције, сарадња с другим кућама и услуге, драстично се смањују. Преласком на буџет смањује се и сужава обим производње, а тежиште постају војне потребе.

Кад је реч о структури „Заставе“, она је добрим делом задржана. Чинили су је наставни филм, документарни, играни филм, кратки играни филм и анимирани филм. Биле заступљене су и друге форме: наставне филмске информације, филмске техничке новости, тематске серије дијапозитива, посебна филмско-телевизијска форма Журнал и остало.

Оно што ће се ипак мењати, под притиском промена у начину производње, и потребама времена, јесу форме. Појавиће се неке нове, а неке старе биће „превазиђене“. Тако ће, стицајем околности, практично престати производња дијапозитива, а Наставне филмске информације и Филмске техничке новости биће модификоване и сведене на минимум. Тежиште ће, дакле, остати на филму за војску. Ипак, традиција рада на ауторском филму је већ била дубоко укореењена, а кућа ће наставити да ради и у том правцу, само смањеним интензитетом. Биће настављено и пружање услуга цивилном филму, које доноси знатне приходе.

Ове одлуке ССНО, донете у време кризе, чије је погоршање било очекивано, одразиле су се веома неповољно на кадровску структуру „Заставе“. Баш у том времену десила се велика смена генерација, када велики део одличних аутора одлази у пензију. Претходно им није нађена замена. Такође, поједини радници прелазе у друге куће, где су могли наћи „боље ухлебљење“. Смањена је и формација. Рецимо, по плану „Јединство“ из 1989. године, како пише у књизи о седам деценија рада куће, „Застава“ је поред директора и техничког секретара, имала још 100 запослених (12 у режији и сценарију, 23 у организацији снимања, 14 у завршној обради и архиви, 18 у лабораторији, 18 у техници и 12 у заједничким службама). Међутим, већ почетком 1991. године, установа је кадровски готово преполовљена, има 58 запослених, а организацијска структура је следећа: Управа (директор, заменик, правник и технички секретар); Одељење производње које обједињује Одсек сценарија, режије, снимања и завршне обраде, Одсек видео-продукције и ла-

бораторијске обраде и Одељење општих послова. Овај тренд настављен је и у наредном периоду, па је ВФЦ у просеку имао око 50 запослених, до 2005. године и гашења лабораторије.

То није био једини проблем. Наиме, 1988. године за директора долази потпуковник Хранислав Бркић, упркос томе што је на месту в.д. директора већ био искусни филмски радник и капетан фрегате Миодраг Ристић. Уз то, начелник 4. управе генерал Радисав Пајковић одлучио је да поједине редитеље прекомандује (Томислав Перић, Војислав Јуришић, Сидик Кресо, капетан прве класе Драган Лекић). Уз претходно пензионисање официра редитеља Миодрага Ристића, Милорада Берића и цивилних лица Срђана Хаџића и Штефана Загорјана, крајем 1990. у „Застави“ ће остати само двојица редитеља – потпуковник Антун Хип и капетан прве класе Миливоје Несторовић. Одлазак школованих и искусних официра редитеља имаће дугорочне последице, а осетиће се посебно у наступајућој, последњој деценији 20. века. Па, иако су већ 1991. године у „Заставу“ дошли, право са школовања на Факултету драмских уметности, официри редитељи капетан Милун Вучинић и поручник Небојша Дивјак, то је била недовољна попуна да спречи негативно кретање.

С друге стране, технолошке промене у „Застави“ биле су на добром нивоу. Опремање видео-продукцијом показало се као кључно за опстанак куће јер је обезбедило знатну предност у односу на друге продукцијске куће у окружењу. Управо зато су многе установе биле додатно заинтересоване за сарадњу са „Заставом“. Скупи пројектори више нису били потребни, као ни кинооператери, а комплетан процес израде филмова је појеф-

Мартин Шпегељ, припреме за рат

тијен. Иако ће многи аутори рећи да је то „девалвација“ филма, закони тржишта и опстанка су неумитни. Осим тога, ово појефтињење је, на изванредан начин, либерализовало процес израде филма, па је тај посао постао много доступнији великом броју људи.

ГРАЂАНСКИ РАТ И РАСПАД ЈУГОСЛАВИЈЕ

Иако се за распад Југославије може рећи да је био дугорочан процес са повременим покушајима превазилажења проблема, 1991. година донела је велико финале те дуготрајне кризе. Са избијањем ратних дејстава,

ЈНА је почела да добија веома сложене задатке очувања мира и државних граница. Разумљиво, наступило је ново време и за „Заставу“, која је морала пратити актуелна дешавања и улогу војске. Но, претходни кадровски губици и недовољан број људи, отежали су рад ВФЦ. Осим тога, „Застава“ је годинама била припремана искључиво за планску производњу филмова. Распад земље довео је све медијске куће, па и ову филмску, у ситуацију да затворе круг са почетком 20. столећа првим ратним кадровима, када су сниматељи морали да снимају на првој линији фронта. Професионалци су ипак успели да се прилагоде. Први задатак, који је практично најавио рат, стигао је 1990. године, из Савезног секретаријата за народну одбрану.

Требало је припремити материјал добијен контраобавештајном акцијом Војне службе безбедности, а који је показивао илегално наоружавање сепаратиста у Хрватској. Реч је о данас веома добро знамом случају „Шпегел“. Контраобавештајци ЈНА успели су да сниме Мартина Шпегеља, тада практично првог човека Социјалистичке Републике Хрватске за одбрану, како договара илегалан транспорт аутоматских пушака у земљу и атентате на припаднике ЈНА. Филм је приказан у јануару 1991. године.

Већ у марту 1991. године „Застава“ је снимала серију састанака у Председништву СФРЈ и у ГШ ЈНА у Београду, на којима се одлучивало о судбини земље. Убрзо потом, уместо смиривања кризе, наступили су оружани окршаји. „Застава“ је тада, наређењем Политичке управе ЈНА, формирала сниматељске екипе које су отишле у кризна подручја, где су снимале ратна дејства. Коришћен је углавном „филмски поступак“, а до краја 1991. године направљено је око 1.000 минута сировог материјала на филмској траци. Убрзо се показало да је такво снимање споро и да недостаје траке, па су прешли на електронско снимање. За такав начин рада требало је убрзано обучити неколико сниматеља.

На избор, садржај и карактер материјала са терена утицале су команде армија, јер су оне слале екипе на одређена места. У касно лето и јесен 1991. године

Филмска лабораторија

Заједничка фотографија колектива 2008. године

ситуација се заоштрава, а догађаји убрзавају, па рад „Заставе“ постаје потпуно документарни. Поред филма о илегалном наоружавању и припремању рата, ВФЦ је, како се наводи у књизи о историји ове куће, урадио много емисија и прилога о ратним дејствима. Реализоване су десетине документарних филмова, емисија и прилога. Међу најважнијим су:

- команде (Председништва СФРЈ и Генералштаба ЈНА);
- „Ко издаје земљу?“ (70 мин) – документарна емисија са састанака Врховне команде марта 1991. у Београду. Емисија обухвата мањи део интегралног материјала са тродневног заседања. Као што је познато, на овој седници није усвојена одлука о проглашењу ванредног стања у земљи. Интегрални материјал је од историјског значаја;
- „Злочини хрватске усташке државе“ (три епизоде, 105 минута) – хроника злочина над Србима и припадницима ЈНА у Хрватској;
- „Десет пута поновљена истина“ (две епизоде, 50 и 55 минута) – хроника хрватске пропаганде током 1990. и 1991. године;
- „Злочини хрватске државе над Србима и припадницима армије 1991 године“, 22 минута;
- „Позови шифру кавез“, аутор Владимир Красић, 55 минута.

Већина филмова и емисија, поред српске, има и енглеску језичку верзију.

Сирови документарни материјал тематски груписан је и обухвата:

1. седнице Председништва СФРЈ;
2. активности савезног секретара за НО и начелника Генералштаба ЈНА;
3. Словенија (Церкље, Љубљана, Крањ, Врхника, Пивка Бохињска бела, Постојна, Ортнек, Ракек, Рибница, Ново Место, Шкофије);
4. Хрватска (Загреб, Книн, Дубровник, Пакрац, Липик, Окучани, Банија, Вуковар, Ердут, Трпиња, Борово Село, Осијек);
5. Србија (Илок, Богојево, Рума, Шид, Краљево);

6. Босна и Херцеговина (северна Босна, Требиње, Билећа, Невесиње);
7. заробљеници;
8. суђење у Загребу (суђење организаторима илегалног наоружавање у Хрватској);
9. остало.

Укупно трајање овог материјала сниманог током 1991. године износи око 12.000 минута или око 200 сати.

Записи са терена постали су примарна активност ВФЦ. Поједине „филмације“ биле су награђене за свој пожртвовани рад. Указом председника Председништва СФРЈ Бранка Костића од 31. јануара 1992. сниматељи „Застава филма“ Предраг Бамбић и Жарко Пекез одликовани су Орденом за храброст, за одговорно, смело и професионално извршавање задатака.

Рат који је рушио све и обавеза бележења ратних дејстава нису спречили „Заставу“ да извршава своју основну улогу. Прелазак на видео није значао запостављање филмске технологије, посебно филмске лабораторије, која је у том периоду једна од ретких функционалних лабораторија у земљи, оспособљена за формате 16 и 35 милиметара, у боји и црно-белој техници. Управо у домену лабораторијске обраде и трансфера филм-видео остварени су и најбољи пословни резултати, у врло сложеним условима, када је на тржишту настао проблем са репроматеријалом (хемикалије, филмска трака, магнетна трака).

Деведесетих година у Београду су функционисале четири филмске лабораторије: у „Авала филму“, „Филмским новостима“, „Застава филму“ и Телевизији Београд. Због стања у земљи, једина функционална лабораторија до краја века, па и надаље, остала је лабораторија „Заставе“. Пре него што је престала са радом 2005. године, угостила је бројне угледне филмске ауторе.

Подсећања ради, 1991. године ВФЦ произвео је 556.089 метара филског материјала, од тога 90.000 за војни сектор, а за цивилни 466.893 метара. Те године у

Возач и асистент сниматеља Драгослав Стевановић, сниматељ Мирко Лукановић и редитељ потпуковник Миливоје Несторовић, Призрен 1999. године

лабораторији „Заставе“ обрађивана су три играна филма: „Тесна кожа“ (ГАМА), „Мала“ (Београд филм) и „Полицајац са Петловог брда“ (Телевизија Београд). Поред тога, целокупна лабораторијска обрада за потребе Телевизије Београд обављана је у „Застави“, због адаптације њихове лабораторије. Ради се о серијама: „Природа Југославије“, „Историјски споменици“, „Балкански ратови“, „Битка за потомство“, „Јован Цвијић“, „Вук Караџић“ и друге. И видео-продукција је имала значајне резултате. Иако у зачетку, „Заставина“ видео-продукција успела је да за војне потребе уради мастере за 300 филмова (ефективни рад телекина износио је 700 часова). Умножена је 4.571 VHS касета. За цивилне потребе урађени су мастери 354 филма, а умножено је 4.714 касета.

Занимљиво је да је већина филмова учесника Фестивала документарног и краткометражног филма у Београду, последњих десетак година, лабораторијски било обрађено управо у „Застави“. Упркос рату, „Застава“ је 1991. године учествовала на Фестивалу документарног и краткометражног играног филма у Београду, са два кратка играна филма „Круг“ и „Капетан дуге пловидбе“.

Те године урађен је и први документарни видео-филм „Ваздухопловно-техничка војна академија“ (режија Срђан Хаџић).

Рат је настављен. Сниматељ „Заставе“ Предраг Бамбић snимио је 1992. године напад на колону ЈНА која се повлачила кроз Сарајево (случај „Добровољачка“). У Хрватској су новинари „Народне армије“ и сниматељи „Заставе“ били и хапшени. Избијањем рата у Босни ситуација се додатно погоршава. „Застава“ је приморана да повећа производњу. Збиља у бившим југословенским републикама одразила се на теме, а о томе сведоче и наслови углавном документарних филмова и

ТВ прилога: „Седница Председништва СФРЈ у проширеном саставу“, „Истина о рату у Босни и Херцеговини 1992. године – Злочини муслиманско-хрватских формација над Србима“, „Убице долазе са маскама“, Владимира Красића, „Лице геноцида“ и „Бура на Балкану“, Ивана Соловова, „Земљо моја“, Милуна Вучинића...

Ускоро ће и један од три најјучепечатљивија „Заставина“ аутора, редитељ Стјепан Заниновић, снимити два изванредна филма, у којима се обрачунао са дивљаштвом рата међу бившом браћом: „Моја, твоја, наша домовина“ (продукција РТС-а), и „Шантић 93“, у продукцији „Застава филма“.

Филм о подељеном Мостару који трпи разарања од његових житеља, никога није оставио равнодушним.

Управа за морал Војске Југославије средином 1992. године покреће кампању с циљем креирања новог лика припадника Војске Југославије. Сви начини предста-

Први на месту обарања авиона F-117

вљања припадника Војске до тада су били „помало стереотипни“. Требало је изградити нове, атрактивне спотове о Војсци, који ће је успешно промовисати и то је одлично урадио редитељ Милун Вучинић. Истовремено, Србољуб Божиновић добио је задатак да реализује документарца о традицијама српске авијатике. Нови филмови и материјали које је продуцирала „Застава“ након 1992. године били су атрактивни и нудили су нову слику Војске.

Иако је 1993. године дошло до смањења продукције, неки филмови су се ипак појавили. Међу њима је поменуто Заниновићево остварење, „Шантић 93“, које је освојило и главну награду на Фестивалу документарног и краткометражног играног филма у Београду. У Тераспољу у Молдавији добиће „Сребрног витеза“, а Академија филмске науке ће га прогласити најбољим документарцем у 1993. години. Започиње сарадња са Републиком Српском Крајином и екипе сниматеља „Заставе“ раде филм о историјату тог дела Балкана.

Већ следеће године продукција постаје плоднија, али се показује да се лоша ситуација у земљи одразила и на „Заставу“, па нови директор, потпуковник Слободан Стојановић, предузима кораке да би унапредио процес рада. Установа се окреће цивилном тржишту. Гесло је, само добар филм је гарант успеха. Поред сво-

јих, „Застава“ ангажује и спољне сараднике и повећава обим продукције, па тако настају филм „Мој Милане“, у копродукцији са „Срна филмом“, а затим и „Милинчићи“, прича о страдању српске породице из Самодреже на Космету од албанских сепаратиста. Овај филм постао је симбол страдања Срба са Косова и Метохије на крају миленијума. У међувремену, десили су се „Блесак“ и „Олуја“ и прогон становништва. Све су то забележили аутори ове филмске куће.

Због много чега 1996. година била је преломна. Покренут је амбициозни план производње, који је донео добре резултате. Нови аутори попут Горана Костића, Миливоја Несторовића, Милуна Вучинића добијају прилику, а појављују се и аутори који нису из система. Горан Костић ради свој чувени филм о Тесли, „Tesla – Heavenly Art“, који је донео нову слику о бриљантном научнику. Вучинић се бави Мојковачком битком, а Драган Елчић из Републике Српске доноси потресну причу о измештању српског гробља које остаје под управом Федерације БиХ – „Крст-ић“. Један од ветерана анимације, сниматељ и редитељ Никола Мајдак снима анимирани антиратни филм „Pontie Pilatus Secundus“. Милун Вучинић, сценариста и редитељ, ради анимирани филм „La Verite“, а Горан Костић „Orbis Pictus“. Већина тих остварења награђена је на бројним фестивалима. Појављују се и друге теме, попут хранитељства у Милошевцу, опуса Предрага Голубовића, српских гробља у Аустрији итд.

Слободан Новаковић ће поводом премијере „Поетике слободе“ написати:

„Застава филм је у темељима, рекао бих, београдске школе филма, из које су са својим првим филмовима изашли један Аца Илић, као монтажер прво, па редитељ, што је пут и нашег аутора вечерашњег филма, затим један Крсто Шканата, Стјепан Заниновић, Предраг Голубовић. Ми смо стално говорили, увек теоријски пишући о документарном филму у Београду, да постоји београдска школа, коју обележавају искључиво аутори „Дунав филма“. Међутим, то је била увек једна мала неправда према 'Застава филму', који је даровао ауторе и овој београдској школи 'Дунав филма', јер су они завршавали своју, како бих рекао, документаристичку школу у 'Застави', па су онда прелазили да раде у 'Дунав филму'.

Марко Ж. Николић свој филм, који је направљен од инсерата из филмова и цитата из филмова Предрага Голубовића, где је он пустио заиста тог аутора да сам коментарише своје дело, тај филм завршава једном реченицом која каже: 'Прошlost ће тек да дође'.

И заиста, та реченица се показала и те како пророчком и сасвим је логично да се и филм Марка Ж. Николића, који је предано и прилежно урадио овај пројекат, завршава том реченицом и оном сликом кад четири јахача Апокалипсе јуре за паором Ђурицом. Ти јахачи Апокалипсе стално су нам за петама, а та прошlost проклета

ДИРЕКТОРИ ВОЦ „ЗАСТАВА ФИЛМ“:

1. Марјан Маринц, мајор (април 1948 – април 1949);
2. Љубо Мудреша, мајор (април 1949 – август 1950);
3. Рашко Поповић, мајор (август 1950 – јули 1954);
4. Иван Турчиновић, потпуковник (јули 1954 – април 1958);
5. Божо Шварц, пуковник (април 1958 – јануар 1967);
6. Миленко Радованов, пуковник (јануар 1967 – новембар 1967);
7. Живко Мали, пуковник (новембар 1967 – септембар 1973);
8. Шпиро Иванишевић, пуковник (септембар 1973 – септембар 1975);
9. Мидхат Хаџиосмановић, пуковник (септембар 1975 – децембар 1978);
10. Славомир Чукић, пуковник (децембар 1978 – септембар 1983);
11. Вукоман Миловановић, капетан бојног брода (септембар 1983 – децембар 1985);
12. Јосип Шубиц, потпуковник (децембар 1985 – мај 1988);
13. Миодраг Ристић, потпуковник (мај 1988 – новембар 1988) – ВД;
14. Хранислав Бркић, пуковник (новембар 1988 – августа 1994);
15. Слободан Стојановић, пуковник (август 1994 – мај 1998);
16. Миле Јованић, пуковник (мај 1998 – новембар 2000);
17. Ратомир Миловановић, пуковник (новембар 2000 – јул 2003);
18. Драган Величковић, пуковник (јул 2003 – јун 2004);
19. Бранислав Глушица, пуковник (јул 2004 – август 2006);
20. Димитрије Мисирлић, пуковник (август 2006 – децембар 2009);
21. Зоран Крупеж, потпуковник (мај 2009 – децембар 2011);
22. Мате Вујновић, потпуковник (јул 2012 – децембар 2015);
23. Горан Иконић, потпуковник (мај 2016 –).

никако да прође – у то нас уверавају управо филмови Предрага Голубовића.”

Већ следеће године резултати нове политике били су видљиви – доста добрих филмова, доста награда. Слично је било и 1998. године – године јубилеја. Тада су као теме доминирале приче о Ћаволој вароши, Топличком устанку, пругама... Објављена су и значајна дела о историји наше војне кинематографије, попут „Југославенске војне кинематографије” Вукомана Миловановића.

1999.

У среду 14. марта 1999. године, пуковник Миле Јованић, директор „Застава филма”, представио је за посленима хитне мере и начин рада током агресије НАТО-а на нашу земљу. Требало је формирати три дежурне екипе које ће се стално смењивати и ићи на терен, укинути све одморе, организовати дежурства, мере заштите, припремити материјал за рад. Већ те вечери, екипе су кренуле на терен. „Застава” је третирана као легитимна мета НАТО-а, али рад није обустављан. Пожртвованим радом, снимљени су многи тренуци тог рата, чија вредност не бледи. Тако су 27. марта снимили и олупину чувеног F-117, тзв. невидљивог авиона кога је обориио Трећи ракетни дивизион. Редитељ Миливоје Несторовић снимиио је филм о гнезду ласти, првој жртви НАТО-а. Бавила се „Застава” и музичким спотовима Горана Костића, причама о авијацији, војном издаваштву.

Сниматељ Вујадин Мићуновић

Сниматељ Мирко Лукановић и асистент Љубиша Глишовић по задатку су отишли на железничку станицу „Топчидер“, где су снимили одлазак младих војника у рат. Ушли су у воз са њима и пратили их до Косова. Око и камера бележи атмосферу, емоције и драму одласка младих људи у ратну неизвесност. Тај материјал послужио је редитељу Горану Костићу да га драматуршки уобличи у узбудљив и потресан документарни филм „Воз“, који је 2002. године на Фестивалу документарног филма у Београду освојио прву награду.

Марко Лукановић, Миливоје Несторовић и Драгослав Стевановић нашли су се после Кумановског споразума на Космету, где су снимили повлачење наше војске и полиције. Те године, у време агресије, фестивал документарног и краткометражног играног филма одржан је од 14. до 19. априла. „Застава“ је приказала неколико дела: „Гнездо“, документарни, редитељ Миливоје Несторовић; „Малена“, документарни, редитељ Драган Елчић, копродукција; „Отен“, документарни, редитељ Горан Костић; „Редов Ђорђе“, документарни, редитељ Миливоје Несторовић.

У НОВОМ ВЕКУ

Нови век је на Балкану донео не само крај грађанског рата у коме се распала Југославија, већ и дубље друштвене и политичке промене, које су се, очекивано, одразиле и на Војску. Реформе друштва и државе, започете након 5. октобра 2000, обухватиле су и Војску. Парламентарна контрола, постављање цивилног министра одбране, укидање обавезног служења војног рока, увођење професионалне војске, знатно смањење броја припадника војске, регулисање надлежности Министарства одбране и Војске, укидање појединих гарнизона, реорганизација и смањење јединица и низ других реформи и промена. У том процесу нашла се и „Застава“, настављајући свој редован рад, упркос веома неповољним општим приликама. Распадом СФРЈ нестало је и велико тржиште, као и заједничка кинематографија, техничка база (већина филмских лабораторија је угашена, а у Србији су остале само „Заставина“ и РТС, али је војна филмска кућа своју затворила 2005. године). У време транзиције пада интерес за културу, па финансирање филмова постаје све теже. Експанзија дигиталне технологије и њена масовна примена како код професионалца тако и код лаика, доноси новине. Та технологија брзо се проширила због својих предности – брзина, поузданост, квалитет звука и слике. А изнад свега, нижа цена. „Застава“ се прилагођава тренутку, са аналогних филмских уређаја прелази на дигиталне. Опремање техником иде постепено, а завршава се 2010. године.

Што се тиче Војске, њени захтеви за филмом су у овом периоду мали, јер постоје други приоритети (опремање, набавка нових средстава, очување видова, постојеће технике, праћење веома сложене безбедносне ситуације итд.). Захтеви за едукативним садржајима у овом

периоду стагнирају, а предност имају информативни и пропагандни садржаји. Наставни филм је запостављен и мораће да чека стабилизацију система и боља времена. Уз разумевање, али релативно скромну помоћ Војске, „Застава“ креће у сусрет новим изазовима. Преовладава ауторски филм, најчешће документарног карактера. „Заставини“ аутори сами крећу да „прекопавају“ по снимцима које су правили током рата. Тако настају одлични филмови попут поменутог „Воза“. Ту су и „Сведок“, затим „Живот“, „Дођи и гледај“ и други.

Теме постају заштита културног и споменичког наслеђа на Космету, изградња центра за рехабилитацију рањених и тешко повређених у рату, живот усамљених и помало заборављених старца у планинама... Ипак, и даље има класичних војних филмова, попут оних о путовању школског брода „Јадран“ од Триполија до Александрије, испробавања нових технолошких достигнућа наше наменске индустрије на полигону у Никинцима и сличних. Један од куриозитета је и податак да је Душан Чавић, војник на служби у „Застави“, снимиио документарни филм „Цомбометар“.

Колико је „Застава филм“ превазишла пуку војну тематику (мада ни у овом периоду филмови који се тичу само војске нису изостали) види се по понуђеном

Сниматељ Мирко Лукановић

Потпуковник Горан Иконић и Александар Скакић на додели награде у Браћану

списку филмова за 50. Фестивал документарног филма, 2003. године: „Богојављенска ноћ“, „Клонирање филма“, „Круг“, документарни, „Милош Томић као во...“, „Ни моста ни кина“, документарни, копродукција, „Ваобаб Darkwood Dub“, експериментални, „7 (Седам)“, документарни, „Колатерално невидљив“, „Писмо Ивану“, документарни, „Странствовање Филипа Б. Липија“, документарни, „Дечак и генерал“, „Манастир Морача“, документарни...

У време одржавања тог фестивала, у Дому Синдиката представљена је књига „Тек касније сам почео да растем“, о животу једног од најважнијих аутора које је „Застава“ икад имала – Стјепана Заниновића.

У сличном правцу је настављено. Војни, стручни филмови не изостају, а новина је то што последњих година као земља имамо бројне вежбе са НАТО-ом, па сниматељи „Заставе“ имају прилику да их сниме, а аутори да од тога нешто квалитетно и направе. С друге стране, цивилна тематика је коначно заузела посебно место. Све побројати, тражило би превише простора. Довољно је поменути да је 2014. године „Застава филм“ учествовала на Међународном филмском фестивалу у Браћану у Италији са два филма, а један од њих, „Историја војне индустрије“ у режији Драгане Милошевић, добио је прву награду.

ГОДИНЕ ОБНОВЕ

Ако је период од друге половине осамдесетих до краја прве деценије 21. века био време страховитих криза у којима је „Застава филм“ делила у потпуности судбину властитог народа, ствараоци ове куће 2016, 2017. и 2018. сматрају временом обнове и новог поле-

та. Наиме, 2016. године „Застава“ је први пут после дужег времена могла да прими нове људе, да покрене обнову технике (купљене две савремене камере, обновљен возни парк). Продукција добија нове услове за рад, што се одразило на квалитет продукције. Екипе прате вежбе у којима учествује Војска Србије, правећи ексклузивне прилоге.

У процес обележавања великих јубилеја, почев од 140 година Војногеографског института, или 100 година Службе ваздушног осматрања, јављања и навођења у Србији, па до обележавања јубилеја Великог рата, „Застава“ се вредно укључила изразом

филмова. Пре две године грађани Србије, захваљујући „Застави“ и РТС-у, могли су да виде како су живели наши људи који су преживели прелазак Албаније и стигли до Крфа. Драгоцени моменти и детаљи о једном тренутку трагичне историје коначно су били пред грађанима. Годину дана касније шира јавност могла је да чује и детаље о једном од најневероватнијих догађаја током Великог рата – Топличком устанку. Филм новинара Владимира Вјештића о нашим мировњацима у Централноафричкој Републици показао је како изгледа живот у мање-више сталном опсадном стању и колики је значај онога што наши припадници Војске тамо раде – спасавају животе и учвршћују трајне веза међу народима.

Војни сниматељи донедавно су могли да снимају из ваздуха само ако полете уз доброг пилота. Од пре годину дана, „Застава“ има летелицу за снимање из ваздуха, која ће много олакшати посао. Уз то, готово свакодневно долазе нове телевизије и продукције које желе да сарађују са „Заставом“. А рађају се и добри филмови. Недавно је, није згорег поновити, ова кућа поново добила „Златну буклију“, награду за документарна остварења.

Планови за ову седамдесету, јубиларну годину су ту. Можда их треба препустити времену, да се испуне, па онда говорити о њима. Извесно је, пак, да је ова филмска кућа последњих година добила нови замах. Уверени да су на прагу новог доба, у „Застави“ подсећају да потребе друштва пре педесет или седамдесет година нису исте као данас, а самим тиме ни изазови. Због напретка технологија које су омогућиле сваком појединцу да може нешто да снимити и објавити, јасно је да ће филмски ствараоци морати све више да се труде,

Монтажерка Душанка Јаковљевић

јер само добар и занимљив филм пролази. Довољно дуг да аутор исказе свој став, а довољно кратак да задржи пажњу оптерећеног гледаоца. У „Застави“ кажу да су, као потпуно савремена продукцијска кућа, с новим концептом рада, спремни за ново време. ■

ПОТПУКОВНИК ГОРАН ИКОНИЋ, ДИРЕКТОР ВФЦ „ЗАСТАВА ФИЛМ“

ПУТОКАЗ ЗА ВРЕДНОСТИ БУДУЋИМ ПОКОЉЕЊИМА

Војнофилмски центар „Застава филм“ ове године обележава јубилеј – седамдесет година постојања. Ова јединствена филмска кућа, која деценијама представља симбол југословенске и српске војне кинематографије, једина је из плејаде старих филмских продукција која је одолела зубу времена и траје до данас. И то није случајно. Захваљујући пре свега далековидости српских војсковођа, као што су војводе Живојин Мишић и Петар Бојовић, ђенерали Душан Трифуновић и Стеван Хаџић, али и војних руководиоца у току и после Другог светског рата, који су схватили значај филма и постојања институције која ће се бавити филмском делатно-

Колориста Зоран Станковић

шћу за потреbe војске, „Застава филм” је постао сведок и хроничар богате војничке историје са ових простора. Своју дугу традицију, која датира још од балканских ратова и Великог рата, српска војска је своју богату историју бележила и чувала захваљујући и војној кинематографији. Први снимци за потребе војске настају још 1908. године. Након Првог балканског рата, 1913. године, власник биоскопа „Касина” Ђорђе Богдановић предлаже да „инсценира снимање најзначајнијих момената из Кумановске, Прилепске и Битољске битке, из похода кроз Албанију и друго, као једну крупну ствар, која заслужује нарочиту пажњу...”. Док се припрема за снимање, почиње Други балкански рат, где наставља да снима за потребе војске неколико важних битака, али и доста материјала о животу војника ван бојне линије. Ови материјали су драгоцене успомене и историјски записи зачета војне кинематографије. Српска војна кинематографија званично настаје 1916. године, наредбом Врховног штаба српске војске у Солуну, а за њеног шефа постављен је Драгиша М. Стојадиновић. Од тада, са мањим прекидима постоји све до 1941. године, када престаје са радом. Други светски рат, нажалост, протиче без војних

камера, а мањи број снимака из рата бележили су углавном цивили који су имали своје камере или страни војни сниматељи. Након завршетка рата, 1948. године формира се Одељење за филмове Југословенске армије које убрзо добија назив „Застава филм”, а 1962. године садашњи назив Војнофилмски центар „Застава филм”. Од 1951. године налази се у Филмском граду на Кошутњаку. Свој високи реноме значајне продуцентске куће на простору СФРЈ „Застава” је стекла захваљујући обимној, разноврсној и квалитетној продукцији. Поред филмова за интерне потребе Војске, квалитет документарних, играних и кратких играних филмова и неколико ТВ серија, уздигао је „Застава филм” у сам врх цењених продуцентских кућа и важног чиниоца југословенске кинематографије. Богатством тема којима су се бавили документарни филмови из продукције Војнофилмског центра чува се сећање на најбоље тековине наше војничке и националне историје и чува од заборава историјат развоја видова, родова, установа и јединица наше војске. На међународним и домаћим филмским фестивалима „Заставини” филмови добили су многобројне награде и признања.

Сниматељ заставник Срђан Грчић

Сниматељ Жарко Пекез

Седамдесет година постојања, рада и обимне продукције од великог је значаја за историју једне војске и државе. Мало је земаља у свету чије су војске производиле филмове за своје потребе. Војни филм није само доказ техничког, технолошког и развојног нивоа једне војске, он је доказ престижа и угледа који та војска има. И у временима када су се бранили наш народ и земља, људи Војнофилмског центра су непрекидно били у рову са ратницима, снимајући херојски отпор у ратним дејствима и одбрани од агресора. Богата архивска грађа „Застава филма“ је значајно историјско благо, које ће будућим покољењима бити путоказ ка темељима вредносног система на коме почива наш национални идентитет. У свом архиву та институција чува више од 1.150 наставних филмова, 500 документарних, пет играних, 40 кратких играних и 20 цртаних филмова, четири серије, десетине спотова, неколико стотина филмских репортажа и новости и хиљаде информативних видео прилога о активностима Министарства одбране и Војске Србије. „Застава филм“ је данас, техничко-технолошки и програмски, модерна продуцентска установа. Своју делатност заснива првенствено у информативно-пропагандној, едукативној и документаристичкој обла-

сти, коју реализује савременом технологијом и на основу богатог искуства стицаога током деценија успешног рада. ■

ПРОИЗВОДЊА НА ФИЛМСКОЈ ТРАЦИ ОД 1991. ДО 2017. ГОДИНЕ:

1. наставни филмови: 24
2. документарни филмови: 212
3. кратки играни филмови: 5
4. ТВ серије: 1 (5 епизода)
5. наставне филмске информације: 7
6. репортаже: 14
7. поручени филмови: 58
8. цртани филмови: 4
9. војне вежбе: 12
10. прилози: 3
11. велики број спотова и видео-клипова

Војно филмски центар

Застава филм
основан 1948